

გონიერი
ნაცვლელი

გონიერი
ნაცვლელი

სახელმწიფო გამომცემლობა
«საბჭოთა საქართველო»
19-თბილისი-59

განასლებს მებაირასტრე

„ველარ განულებს ქუყანა ღველი,
განასლებსა გრიგალის ქრ.ილას“.

ილია ჭავჭავაძე

ილია ჭავჭავაძე ეკუთვნოდა იმ დიდ აღმშენებელს, ეროს იმ სულიერ წინამძღოლთა რიცხვს, რომელთა სახელებს საქართველოში მუდამ განსაკუთრებული სიყვარულის გრძნობით წარმოთქვამენ. ვის არ განუცდია რაღაც განუმეორებელი აღფრთოვანება, როცა ბავშვობის წლებში პირველად წაუკითხავს მისი „მესმის, მესმის“, ან „ტყემ მოისხა ფოთოლი“. ის უცნაური სანეტარო განცდა აღაშინა მისი მთელი სიცოცხლის მანძილზე, ყოველი ახალი გადაკითხვა ამ ლექსებისა, ყოველი ახალი შეხვედრა ილიას წიგნებთან, ყოველი ახალი გავონება მისი პოეტური ხმისა, ამ ლექსებს რომ შეუნახავთ, — ხელახლა განგაცდევინებთ ადრინდელ სიხარულს, თითქოს ამ ლექსებს პირველად კითხულობდეთ.

თავის სტატიებში ილია, როცა ამა თუ იმ პოეტზე ლაპარაკობდა, კარგ ლექსებს ხშირად ხან ყვავილებს აღარებდა („ეგ სონეტები—ეგ უკეთესნი ყვავილნი პოეზიისანი“—წერდა იგი მიცქევიჩის „ყირინულ სონეტებზე“), ხანაც პატიოსან თვლებს, მარგალიტებს. პოეტი ღრმად უნდა ჩააწვდეს ცხოვრებას, „ჩავიდეს ცხოვრების მდინარის ძირში“, „იქ იპოვის ბევრ მარგალიტებსა და უფრო ბევრ ლექსა და ლაფსა“. აღნიშნავს ილია თავის წერილში „საქართველოს მოამბეზე“ და შემდეგ დაასკვნის: „ლაფი ჩამოვიარეცხოთ, კუქყი მოვი-

შორით. რომ მხოლოდ მარგალიტები დაგვრჩეს ჩვენი ცხოვრებას „სახელოდ“.

ძალზე საველისხმო და საინტერესოა ლექსების ეს შედარება მარგალიტებთან. ანტიკურ ეპოქაში და შუა საუკუნეებში სწამდათ, რომ პატიოსან თვლებს თილისმის ძალა აქვთ: ზურმუხტს მიაწერდნენ ძალას, თითქოს მას შეეძლო გაუფანტა სეველა და დამწუბრებული ადამიანის გული გაემზიარებინა; საფირონი გონებას ანათებსო და აზრს სიცხადეს აძლევსო, მთვარის ქვა — მომავლის განსჭვრეტის უნარს იძლევა და ადამიანს სიბრძნესა კმატებსო: ფირუზი — სიუყვარულის ქვაა და მას ბედნიერება მოაქვს მიჯნურთათვისო; ეს ექაძვებ სჯეროდათ, ბავშვებთან ამ ქვას ხელზე არ იკეთებდნენ — ტრფობის სახმილი არ წაეკიდოთო; მუქი წითელი ლალი ცუდ სიზმრებსა ჰფანტავს და მისი ცქერა უღვწოდ ათრობს ადამიანსო; არაბები ფიქრობდნენ, რომ აღმასა მზიდარს ბრძოლის ველზე გამარჯვებას ანიჭებსო.

ცხადია ყველაფერი ეს ცრურწმენანი იყო, მაგრამ როცა ილიამ ლირიკული პოეზიის უკეთესი შედეგები პატიოსან ქვებს შეადარა, ამით მართლაც კეშმარტება გამოთქვა: არა ზურმუხტს, არამედ ლექსს შეუძლია გაჰფანტოს ადამიანის ნაღველი და მისი სული სიზარულის შუქით გაანათოს; არა საფირონი, არამედ კეშმარტი პოეზია აძლევს ადამიანს აზრის სიცხადეს და ხშირად მომავლის განჭვრეტის უნარს; არა ფირუზს, არამედ ლექსს მოაქვს ხშირად ბედნიერება მიჯნურთათვის; არა ძვირფას ქვას, არამედ ხშირად ლექსს გაუზნევებია მეომარი და გამარჯვება მიუნიჭებია ბრძოლის ველზე; როცა შანდორ პეტეფიმ თავისი ლექსი „საბრძოლო სიმღერა“ დასწერა. მაშინვე იგი უნგრეთს პარლამენტს გაუგზავნა და თან ასეთი წერილი გააყოლა: „დეპუტატებო და მოქალაქენო!

თუ რა ძალა აქვს პატარა ლექსს, ამას მოწმობს წერილი ერთი ფრანგი გენერლისა, რომელმაც საფრანგეთის რევოლუციის ეპოქაში კონვენტს წერილი მისწერა: მტერმა გააფთრებით შემოგვიტია და ან ჯარები მომამველეთ, ან „მარსელაოზას“ ტექსტი და ნოტები გამომიგზავნეთო.

თუ თქვენ დაინახავთ, რომ ამ ლექსს შეუძლია აღაფრთოვანოს ჩვენი მეომრები, დაბეჭდეთ იგი იმ რაოდენობით რომ ეყოს მთელს ჩვენს ჯარებს“.

აი ყოველივე ეს, პოეზიის ეს შთაბეჭოვნებელა ძალა პქონდა ნხედველობაში ილიას, როცა ლექსებს ძვირფას თვლებს ადარებდა. და ეს, პირველ რიგში, თითონ ილიას ლირიკულ ლექსებზე ითქმის. გაიხსენეთ მისი „ტყემ მოისხა ფოთოლი“. ილიამ ის პეტერბურგში დასწერა, იანვრის თვეში. როცა ნევა ყინულში იყო ჩაქედილი და მთელი პაერიც გათოშილ-გათანგული იყო სიცივისაგან. და ასეთ ვითარებაში, როგორც სიზმარში, ელანდება მას საქართველოს გაზაფხული, თითქოს ჰხედავს შორიდან. როგორ იფოთლებიან ტყეები ალაზნის ველზე და არაგვის სანაპიროზე, როგორ ტიჩის ვაზი იმით დალხინებული, რომ ზამთრის ძილის შემდეგ ხელახლა სიცოცხლეს იწყებს. და პოეტიც ნატრობს იმ ტყესავეთ შეიფოთლოს გამარცხული სამშობლოც. იმ ვენახივით აჰყვავდება.

სტლის როგორა იღუმალი თბოლოვაა აქ გადმოცემული, რა ზარზეიმური და ამაღლებულია აქ ყოველი სიტყვა! უცნაური ძალა აქვთ მათ და ამიტომ ისინი, როგორც განუყრელი თანამგზავრები. აღამიანს მთელი სიცოცხლის მანძილზე მისდევენ. ასევე წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენენ ილიამ სატრფიალო ლექსები — „მეც შავ თვალებს“, „ვიზილე სატრფო“, „რისთვის მიყვარხარ“. „ხმა გულსა“, „გახსოვს ტურფავ“, — ეს ლექსები გვიხატავენ აღამიანას სტლს ამ წუთებში, როცა ის ყველაზე უფრო ლამაზი და ნათელია ჩვენ. აქ მოიყვანთ მხოლოდ ერთ ლექსს:

„მაშინ დაეტებე სრელი სამოხით,
როს, ვით მე გეტრფი, შენცა შეტრფოდე,
და ქალწულობის ერთომით, შორცხვობით,
მე შენს სიყვარულს მეუბნებოდე.

მე დავყვარებდე ტრფიალებითა,
შენ ჩემ გულზედა თაჳი ვესვენოს,
მწყუროდეს, მაგრამ კრძალულებითა
მე შენთვის კოცნა ვერ გამეუბდნოს.

ვიმ, მაგ შენს ნაჩნარ გულისცემასა,
ეთ ლოცვის ბეგრას, ლობით ვისვენდე.
და ცოდვილ ფიქრთა ზედ მოსევასა,
შენი საწმინდით ვიგერიებდე“.

როგორი წმინდა, ნაზი და კდეჲამოსილი, იმავე დროს როგორი ვნებიანია პოეტის სიყვარული; ყოველგვარი შედარებების გარეშე ეს ლექსები მართლაც პატიოსანი თვლებია ქართული პოეზიისა.

პოეტი თავის ლექსებში ხშირად იძლევა მომავლის პერსპექტივასაც; გაიხსენეთ მისი „ჩემო კარგო ქვეყანავ“, „ბაზალეთის ტბა“ და მრავალი სხვა ლექსი, რომლებშიც ჩანს იდეების სიღრმე, მეტყველების სიმჭაფრე და ენერგიულობა, გრძნობათა სიჭარბე, ისტორიული მასშტაბი და პერსპექტივა.

ახლა ვნახოთ ბრძოლის რა მგზნებარე პათოსით იყო აღსავსე ილია ქავჭავაძის არა მარტო ლირიკა, არამედ მთელი შემოქმედება.

კლასიკური ლიტერატურის ყველაზე უკეთილშობილესი ტრადიცია სწორედ ის იყო, რომ პოეტს ეკისრებოდა მოწინავე მებრძოლის, ხალხის წინამძღოლის, ტრიბუნის როლის შესრულება. მეცხრამეტე საუკუნემ პოეტის ეს როლი უფრო გაზარდა, უფრო დიდ სიმაღლეზე აიყვანა. ლერმონტოვი ვალდებულად სთვლიდა პოეტს, რათა მისი ხმა ვეჩეს ხარის გუგუნივით მოსდებოდა უზარმაზარ ქვეყანას, გაედღეძებინა ხალხი, წამოეშალა, დაერაზმა და წინ წაეყვანა საიერიშოდ და საბრძოლველად. პუშკინი წერდა:

„ვიღრეშდე გულს სწევს თავისუფლების,
პატიოსნების ცეცხლი მგზნებარი,
ძმებო, მივეძღვნათ მამულს უკლებლივ,
სულსა სპეტაკი მისწრაფებანი“.

ამ შესანიშნავი ტრადიციის სრულყოფილი განსახიერება იყო ილია ქავჭავაძის პოეზია. 1860 წელს, ოცდასამი წლის ქაბუქმა უკვე კარგად იცოდა, რომ პოეტმა არ შეიძლება

იპლეროს „ვით ფრანველმა გარეგანმა“. რომ ის ქვეყნად მოსულია „არა მარტო ტყბილი ხმებისთვის“, რომ ის მოვალეა „წარუძღვეს წინ ერს“, „ერის მოძვედ იყოს კმუნვასა და სისარულში“, ერის წყლული თავის წყლულად აჩნდეს, მისი ტანჯვით სული ეწვოდეს, მისი უბედობით მტკიცე გული ედაგებოდეს.

და რა იყო მთელი ცხოვრება ილია ჭავჭავაძისა, თუ არა გაუთავებელი ბრძოლა, უკომპრომისო და შეუტირებელი კიდილი ავბედით სინამდვილესთან. მართლაც მოწოდების ზარით გუგუნებდა საქართველოში მისი ხმა და აფხიზლებდა გონებას, სწვაჯდა ადამიანის გულს საქვეყნო დარდითა და ტკივილით. მეცხრამეტე საუკუნის 60-იანი წლების მოღვაწეებს, სახელოვან თერგდალეულებს პოეტად არც მიაჩნდათ ის, ვინც ამავე დროს მებრძოლი არ იყო. ე. წ. „წმინდა პოეზია“, ისეთი პოეზია, რომელიც გამოთქმული იყო ცხოვრებისაგან, რომელიც საზოგადოებრივი აზრის საკეთილო მოძრაობას გზას არ აძლევდა. — სამოციანი წლების დიდი მოღვაწეების სასტიკი გაკიცხვის საგანი იყო. მონაქვდინებელი განაჩენი გამოუტანა ილია ჭავჭავაძემ უიდუო პოეტებს, როცა ეს სტრაიკონები დასწერა:

„მეცნიერებას და ხელოვნებას ჩვენ გუყუარებთ, როგორც ცხოვრების გასამკობინებელ ღონისძიებათა. დაე... ზოგიერთმა უნაყოფო პოეტმა ხელოვნების სახელითა უყუარადოს პირი, თავის ხალხის ცხოვრებასა. ნეშვიდე ცაა შეაჩეროს თავისი გაბეცებული თვალები და ბუღბუღსავით უაზრო სტვენა დაიწყოს და აღარ გაათავოს, ჩვენ იმათთან საერთო გზა არა გვაქვს... ჩვენ მეცნიერებას და ხელოვნებას მოვთხოვთ არსებითა პურსა ცხოვრებაში გამომცხვარსა და მშიერთათვის მოსახმარესა და გამოხადესა. მეცნიერებამ უნდა გვიწველოს თავისი გამოცნობილი კემპარიტებით ცხოვრების ასსნა და გაგება: მან უნდა მოგვეცეს პირდაპირი პასუხი ყოველ საჭირო კითხვაზედა... ხელოვნებასაც იმას მოვთხოვთ, რომ საჩქესავით ცხოვრება გადმოიციეს, რათა ჩვენი თავი მის მომხიბლავი კალნით ცხოვლად იყოს წამომდგარი ჩვენ წინა, რათა სიცუდეც და სიკეთეც ჩვენი დავი-

ნახოთ... დროა ხელოვნებამ თავი დაანებოს უგენურ ღმე-
ვასა და თვალების სრესას, ეგება ცრემლი მოძვივდესო.
დროა ჩავიდეს ცხოვრების მდინარის ძირშია, იქ მონახოს შიგ
პღებარე აზრი თავისი ცხოველი სურათებისათვის“.

აქე ვკაცრად ჰგვობს ილია ჭავჭავაძე უიდეო, აპოლიტი-
კურ პოეზიას, ე. წ. „წმინდა“ ხელოვნებას და სამაგიეროდ
დიდების ჰიმნს უძღვნის იმ პოეტებს, რომლებიც პირველნი
გადაეწევიან ხოლმე ცხოვრების მღუღარებაში, აღვიძებენ
ადამიანის აზრს, მხარდამხარ მისდევენ ცხოვრებას და მო-
მავალსაც განსკვრეტენ, შესწევთ ძალა, რომ ამ მომავალს
აწმყოშივე დაუღონ მაგარი ფუძე.

ილიას მთელი შემოქმედების შესწავლის, მისი შინაგანი
ბუნებისა და პოეტური ტემპერამენტის ამოსაცნობად განუ-
ზომელი მნიშვნელობა ენიჭება მის „მგზავრის წერილებს“,
მის ამ მართლაც საპროგრამო ნაწარმოებს, სადაც ილიამ
მებრძოლი ადამიანის, მებრძოლი პოეტის სიმბოლოდ თერ-
გი აიღო.

„მიყვარს თერგის ზარიანი ხუილი, — წერდა ილია, — გა-
მალებული ბრძოლა, დრტვივა და ვაი-ვაგლახი. თერგი სა-
ხეა ადამიანის გაღვიძებული ცხოვრებისა, ამადღვლებელი
და ღირსსაყნობი სახეც არის: იმის მღვრე წყალში ჩანს მთე-
ლი ქვეყნის უბედურების ნაცარ-ტუტა“.

და რომ ეს სიმბოლო, ეს პარალელი უფრო გასაგები გა-
ხადოს, ილია აქვე დაასკენის. — თერგი მრისხანე და შეუ-
პოვარ ბაირონს მაგონებსო. ჩანს, ესაა იდეალი ილიასათვის,
რომელსაც არ შეუძლია ქვეყნის ნაბრტო განსკვრეტით და-
კმაყოფილდეს. გული მას მუდამ ბრძოლისაკენ მიუწევს, და
როგორც ბაირონმა სიცოცხლე გასწირა საბერძნეთის თა-
ვისუფლებისათვის, ჰაბუკი ილია ოცნებობს ვოლონტერად
წავიდეს გარიბალდის რაზმში და მიეშველოს უსამართლო-
ბის წინააღმდეგ საბრძოლველად დარაზმულ იტალიელებს.

ილია არ წასულა გარიბალდთან; მისი პიემონტიც და
პარმიც თბილისში იყო, საქართველოში იყო. აქ უფრო დიდი,
უფრო ცხარე ბრძოლის ველი ელოდა მას და აქ ის რიგითი
ვოლონტერი კი არა, თვითონ იყო მებაირახტრე. თვითონ იყო

გარიბალდი, რომელსაც უნდა გამოეღვიძებინა თავისი ხალხი, აღეზარდა ის, საბრძოლველად დაერაზმა.

„მგზავრის წერილებში“ ილია ქავჭავაძე სახავეს საქართველოს ნაციონალური და სოციალური განთავისუფლების პერსპექტივას და ამ პრობლემათა გადაჭრის გზას ის სწორედ რევოლუციაში ჰხედავს.

„სიტყვამ „რევოლუცია“ არ შეგაშინოს, მკითხველო! — წერს ილია ხსენებულ ნაწარმოებში — რევოლუცია იმისთვის არის გაჩენილი, რომ მშვიდობიანობა მოაქვს. ღვინო ჯერ უნდა ადუღდეს, არღაირიოს და მერე დაწმინდება ხოლმე. ესეა ყველაფერი ამ ქვეყანაზე“.

რა მართლაც ბრძნული სიტყვებია, რა მართლაც გენიალური განსაზღვრაა იმისა, თუ რას წარმოადგენს რევოლუცია. იქნებ ვინმეს ეგონოს, რომ ეს ილიასათვის მხოლოდ მატერიალური გატაცება იყო. არა. ეს იყო მთელი მისი ცხოვრების ყველაზე მაღალი მიზანი. მუდამ ამ აზრს, ამ რევოლუციას დასტრიალებდა პოეტის ფიქრი, ეს იყო მისი ყველაზე სანატრელი ოცნება არა მარტო საქაბუჯის წლებში, არამედ მოგლ სიცოცხლეში; შემდგომში, როცა საცენზურო მუხრუჭებმა უფრო მაგრად შებოჭეს ქართული პრესა. ილიას აღარ შეუძლია ასე პირდაპირ ახსენოს ეს სანუკვარი სიტყვა — რევოლუცია, ამიტომ მუდამ მის ქართულ შესატყვისებს დაეძვას, იყოს, რომ გულსჩნევი მკითხველი ადვილად მიუხვდება, ამიტომ ის ახლა გარდატეხაზე, გადატრიალებაზე, ქვეყნის შეცვლაზე. ბოროკლთა მსხვერველზე ლაპარაკობს.

და აი „მგზავრის წერილების“ დაწერიდან ზუსტად ოცე წლის შემდეგ ილია კვლავ ერთგული რჩება თავისი პირველადელი გატაცებისა. იგი აღნიშნავს, რომ რევოლუცია (ანუ, როგორც ახლა უწოდებს, ც ვ ლ ი ლ ე ბ ა), მარტო ჩაგრულთათვის, უბედურთათვის არის მომტანი სიხარულისა. ილია წერს:

„ჩვენ რომ ჩვენს თავს ბედნიერად ვგაძნობდეთ. ც ვ ლ ი ლ ე ბ ა შეგვაწუხებდა, დაგვაღონებდა, ვაი თუ, რაცა გვაქვს, ისიც დავკარგოთო. ვიტყოდით. მაგრამ... ოჰ, რა კარგი რამ არის შექსპირი. გულთამბილავს რომ იტყვიან, სწორედ ის

არის. იმისი ერთი ლექსი მომაგონდა და, თუშკა ამ საგანს, რაზედაც ვლაპარაკობთ, არ უხდება, მაგრამ თათონ ლექსი ისეთი კარგია, რომ ვერ მომიტმენია აქ არ ამოვწერო:

«ცვლილება არის სამწუხარო პედნეორთაოვის,
ბედურტლნი კი მას სინარულით მიცეპბან.
მაშ შენ, ქე სვეო ცვალებადო, აწ სალამს ვეტყვი».

ილია იძულებული იყო ასე გადაკრული სიტყვებით ეწერა, მაგრამ მკითხველი მაინც ყველაფერს ხვდება. მან იცოდა, საით უმიზნებდა კალამი მწერლისა, იცოდა და თითონაც ცდილობდა შესწოდა ქვეყნის განახლების საქმეს.

მეცხრამეტე საუკუნის 60-იანი წლების დასაწყისშივე, იმ დღეებიდანვე, როცა ილია ქავკავაძე გამოვიდა სამწერლო ასპარეზზე, იგი სათავეში ჩაუდგა ყველა ცოცხალ ძალას, ყოველივე ახალს, აღმოცენებადს. ის ამიერიდან თავისი ქვეყნის მესაქე ხდება, რათა თავის ხალხს ისტორიული მსვლელობის გზაზე წამოუძღვეს, ყველა წყალქვეშა ლოდს ააცილოს. ისტორიამ მას მეტად მძიმე ტვირთი წამოჰკიდა. ის არ იყო მარტო პოეტად, მარტო ბელეტრისტად დაზადებული; ცხოვრების ყოველი უბანი საჭიროებდა და მოელოდა მსრუნველ პატრონს, გულშემატყვიარს და ისიც ათასად უნდა გაკრილიყო, რომ ყველა უბანს გასწვდენოდა. თვალის ყველგან მიედევნებინა, ქვეყნის ყველა წყალღლისათვის მალამო და ყველა კარისათვის წამალი ეძებნა; ტანჯვის ცრემლი ჩამოეწმინდა დაჩაგრული მოძმისათვის, შებრძოლებოდა ქვეყნის მტერს ყველა ფრონტზე — ესთეტიკაშიც და არქეოლოგიაშიც, ისტორიაშიც და ეკონომიურ მეცნიერებაშიც. თვითონ დრო, ისტორიული ეპოქა, რომელიც განაპირობებს ადამიანის მთელ მოქმედებას, რა გინდ ბუმბერაზიც არ უნდა იყოს ის, მოითხოვდა ილიასაგან ყოფილიყო პოეტად და ფილოსოფოსიც, ისტორიკოსიც და ეკონომისტიც, ფინანსისტიც და ეურნალისტიც... მას უნდა ეწერა ესთეტიკის უღრმეს პრობლემებზე, ლინგვისტიკისა და ფილოლოგიის საკითხებზე, და იმავე დროს ქართველ მეცნიანსეთა გასაპირზე, საქართველოს ისტორიაზე და იმავე დროს ოძისის სამეურნეო სკოლაზე,

ქართულ რომანტიზმზე და იმავე დროს საგლებო, გამსესხებელ-შემნახველ საზოგადოებაზე და მოკლევადიან კრედიტზე. და ყველგან ის ღრმად კომპეტენტური იყო, ყველგან მისი სიტყვა ბრძნული იყო და რჩევა ხელსატაცი.

ჩვენ განზრახ ჩამოვთვალეთ მხოლოდ ცალკე საკითხები, რომელნიც თითქოს დაშორიშორებულნი არიან ერთი-მეორისაგან. მაგრამ აქ იმ საკითხთა მეთაღიცი არ არის აღნუსხული, რომლებსაც ილია ჭავჭავაძე ეხებოდა. აბა დაასახელეთ ერთი უბანი ცნობრებისა, სადაც არ სწვდებოდა მისი თვალი; უაღრესად ფართო იყო წრე საკითხებისა, რომელნიც მას აღელვებდნენ, აღიქრებდნენ, რომელნიც მის საზრუნავად გადაქციულაყენენ. არ იყო არც ერთი ტკივილი მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოში, რომელიც ამ შესანიშნავ ადამიანს თავისად არ მიეღო, რომელიც მას საკუთარ ტკივილად არ მიეჩნა და მის დაყუჩებაზე არ ეზრუნა. მთავარი ის არის, რომ ყოველი ნაბაჯი მწერლისა, ყოველი მისი წერილი ზუსტად გამიწნულია, აქ ყოველა სტრეჰონი ერთი სუნთქვით არის გამთბარი, ერთ დიდ მიზანს ემსახურება,—ეს მიზანია ასწავლოს ხალხს, წინ საე.ლი გზა გაუნათოს, გრძნობთ, რომ ამას წერს ადანიანი, რომელსაც ცნობრების უმაღლეს მიზნად ხალხის უფლებებისათვის ბრძოლა და მისი ტანჯვის შესწუბუქება დაუსახავს.

მართლაც განსაცვიფრებელია ეს უნივერსალიზმი, ეს მრავალმხრივი განსწავლულობა, ეს ამრის სიძლიერე და პრაქტიკული გამპრიაზობა!

„ვხედავ ჩემს თავს პატარა სოფელში, ჩემს პატარა ფუნჩულა დაძნებს შორის, ვხედავ როგორ დაგვხარიან შვილებს დედა, მამა, როგორ შევხარით ბავშვური სიხარულით დედას, მამას. მესმის მტრედლივით უკუნუნური ტიტინი ჩემი პატარა დისა, პატარა ძმისა, მომესმის კუთაღამ;ღარა სიყვარულიანი ლაპარაკი დედაჩემისა, მამაჩემისა. დღეს ყოველივე ეს მართო ტკბილი სიზმარია. დღეს იქ, იმ პატარა სოფელში, სადაც ამო-

დენა სახსოვარი აუგია ჩემს გულს, მარტო ხუთი სამარე-დაა და ამ სამარეებში მარხია ყოველივე ის, რისთვისაც ახლა გული შეწვის, გული მედაგება. იქ მარხია დედა, მამა, ორი ძმა და ერთი და, და ამასთან ერთად ჩემი ყმაწვილობაცა“.

იმ პატარა სოფელს — ყვარელს, რომელზედაც ილია ქავჭავაძემ ლაპარაკობს. ახლა მთელი ქვეყანა იცნობს. პეტერბურგისაგან სამგზავროდ გამზადებული ილია აქ ეთხოვებოდა თავის ყვარლის მთებს. მიღოდა და იმ მთების ხსოვნა თან მიჰქონდა, — „თქვენ ჩემთან ივლით განუყრელად, ვით ჩემი გულიო“. ამბობდა პოეტა. და მართლაც შორეულ პეტერბურგში ქაბუჯ ილიას თავისი სანშობლო ერთი წუთითაც არ დავიწყებია. პირიქით. ყოველი დღე მასზე ფიქრში გაუტარებია, იმ ფიქრში, თუ რა გაეკეთებინა, რომ უკეთ გამოსდგომოდა სანშობლოს. აღრინდელი ასაკიდანვე ბრძენსა და დაკვირვებულს. პეტერბურგის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზეც სწორედ კამერალური განყოფილება აურჩევია და იქ ჩარიცხულა, რადგან ამ განყოფილებაზე იურიდიულ მეცნიერებათა გარდა, პოლიტიკურ ეკონომიასაც ასწავლიდნენ. საფინანსო თეორიასაც, სტატისტიკასაც, სოფლის მეურნეობასაც. როგორც ვხედავთ, დიდებულ ქართველ პოეტს, ქართული ლექსისა და პროზის უბრწყინვალეს ოსტატს თავიდანვე განზომილი და გათვალისწინებული აქვს, რომ მისი მომავალი მოღვაწეობის ასპარეზი ძალიან ფართო იქნებოდა, ამიტომ ახლავე უნდა ემზადოს, წუხასაც ვერ დაჰკარგავს. და ილიაც ემზადება, როგორც დიდი ბრძოლის წინ, რომელიც იმდენ ხანს უნდა გაგზრდელდეს, რამდენსაც ერთი ადამიანის სიცოცხლე გასწვდება.

იმავე დროს, იმავე პეტერბურგში ილია ქავჭავაძემ უფრო დიდი უნივერსიტეტის კარებიც შეაღო, — ეს იყო მოწინავე რუსული ლიტერატურა. იმ დიდ უნივერსიტეტს უფრო ფართო აუდიტორია ჰქონდა, ეს იყო მთელი რუსეთი, იმ უნივერსიტეტის პროფესორებს — ახალი. რევოლუციური რუსეთის ნესგეულებს, უცნაური და მწარე ბედი ეწერათ. ჩერნიშევსკის მსგავსად მათ საბოლოოდ ან ცახეებსა და ციმბირის კატორღაში უნდა გაეღიათ სიცოცხლე, ან გერცენივით სამშობ-

ლოდან გადახვეწილიყენენ და შორიდან მოეწვდინათ თავი-
ანთი ხმა სამშობლოსათვის. სამოციანი წლების ეს ეპოქა
ილიას დიდმა თანამებრძოლმა აკაკი წერეთელმა შემდეგნაი-
რად დაახასიათა:

„მესამოცე წლებში იტალა და უნგრეთი ცდილობდნენ გან-
თავისუფლებას და ებრძოდნენ ავსტრიას. გარიბალდი, მარჩი-
ნი და კოშუტი გაუხდათ ყველა შეგნებულ მამულიშვილებს
იდეალად. სწორედ იმ დროს მოვიდა ჩერნიშევსკი, სათაფეში
ჩაუდგა უფროსი „სოფრემენიკს“ და დობროლიუბოვთან,
ანტონოვიჩთან, ნეკრასოვთან და სხვებთან ერთად დასცა
რუსეთს ყიყინა, ამოძრავდა რუსეთი“.

შესანიშნავად არის ნათქვამი. რანზოჩინელებმა მართლაც
ყიყინა დასცეს დეკაბრისტების შემდეგ მიძინებულ და გან-
ბულ ქვეყანას, აამოძრავეს რუსეთი და მათს საბრძოლო ყი-
ყინას, მათს საბრძოლო შეძახილებს აპყვენენ ყველა დაჩაგ-
რულნი, მათ შორის ქართველებიც.

ილია ჭავჭავაძეს და საერთოდ თერგდალეულებს, ერთი
მხრით, იტაცებდათ ის ნაციონალურ-განმათავისუფლებელი
მოძრაობა, რომელიც მზაგერელთა წინააღმდეგ ევროპაში და-
იწყეს დაჩაგრულმა ერებმა; „მესმის, მესმის სანატრელი
ხალხთ ბორკილის ხმა მტვრევისა“, წერდა ილია და ეს ხმა
მართლაც მკაფიოდ იმყოფდა მთელ მსოფლიოში. მიუხედავად
მკაცრი საცენზურო ტერორისა, სამოციანი წლების მოწინავე
ახალგაზრდობისათვის ეს მოვლენები უცნობი არ იყო. მათ
იცოდნენ, რისთვისაც იბრძოდნენ მამინი და გარიბალდი, მათ
იცოდნენ, როგორ ჰხედებოდა ამ ბრძოლას მთელი მოწინავე
კაცობრიობა, იცოდნენ, რომ როცა გარიბალდი გასცილდა
თავის სამშობლოს საზღვრებს, მას ზარბაზნების სალუთით
და ზარების რეკვით ხედებოდნენ. ქუჩაში მას ქალები აჩერებ-
დნენ, ხელებსა და მაზარის კალაქებს უყოცნიდნენ. ეს სტი-
მულს აძლევდა და რომანტიკულ შარავანდედსა კმატებდა ქა-
რთველი ახალგაზრდობის პატრიოტულ გრძნობას, — ძალას
კმატებდა ახალგაზრდობას, რომელიც იმ დროს რუსეთში იმ-
ყოფებოდა და მსოფლიოს მოწინავე იდეებს ეზიარებოდა.

მეორეს მხრივ, თავის სოციალურ პროგრამას თერგდალე-

ულეები რაზნოჩინელების იდეური ზეგავლენით ჰქმნიდნენ. თუ გარბაღდის და მაძინის მაგალითი ამსწევებდა მათ საქართველოს ნაციონალური თავისუფლებისათვის ბრძოლაში, სანაგებროდ ჩერნიშევსკისაგან სწავლობდნენ სოციალური ბრძოლის მრასხანე ტაქტიკას. ბუნებრივი იყო, რომ თერგდალელულებმა ხალხის სოციალური და ნაციონალური ჩავგრის პირობებში, — იმ პირობებში, როცა საქართველო კოლონიური ძარცვა-გლეჯის და მეფის მოხელეთა თარეშის არენად იყო გადაქცეული, — საქართველოს განთავისუფლებისათვის ბრძოლა ორგანიულად და განუყოფლად დაუკავშირეს კლასობრივ ბრძოლას, სოციალური თავისუფლების მოპოვებისათვის ბრძოლას.

დაეწაფნენ რა ამ იდეურ წყაროებს, თერგდალელულებმა ამ გზით გააფართოვეს ქართველი ხალხის გონებრივი ჰორიზონტი. ევროპისა და რუსეთის მოწინავე იდეებმა უფრო განაყოფიერეს ჰუმანიზმის დიდი ტრადიცია, რომელიც მუდამ ცოცხალი იყო ქართულ ლიტერატურაში. ეს ნათლად ჩანს თითონ ილია ჭავჭავაძის მაგალითზე. ის პეტერბურგშივე იწყებს ქართული ლიტერატურის განახლებას და აქ მას სტიმულს აძლევენ იტალიელი პატროტებიც, რუსი რაზნოჩინელებიც და აქვეა მთავარი წყაროც, ქართული ლიტერატურის ტრადიცია.

ილია აღზრდილი იყო ამ ტრადიციაზე, აკვანშივე ესმოდა მას ქართული მონხიბლავი მელოდია ქართული ლექსისა, მოწაფეობის პირველ წლებშივე ეწაფება იგი რუსთაველის ბრძნულ პოემას და აქაც, პეტერბურგშიც, ხდება ერთი საგულისხმო ამბავი, რომელმაც შეიძლება ითქვას, გადამწყვეტი გავლენა იქონია მის სულიერ ფორმირებაზე. „პეტერბურგში, — გადმოგვცემს ილიას მეგობარი კოხტა აფხაზი. — ცვხოვრობდით მომეტებულ ნაწილად ვასილიევის კუნძულზე. ზაფხულობით ჩვენი ქართველი სტუდენტობა პავლოვსკში ატარებდა დროს. ჩვენც, მე და ილია, ზაფხულობით იქ ვიყავით ხოლმე. მახსოვს ერთხელ პავლოვსკიდან ცარსკოე სელოში წავედით და იქ ვეწვიეთ ქალბატონ დადიანს... მან გამოიტანა, რაზნოჩინელებს მახსოვს, ბარათაშვილის საკუთარი ხელნაწერი.

ეს იყო „ზედი ქართლისა“ და „მერანი“. ვერ წარმოიდგენთ, რა შთაბეჭდილება მოახდინეს ამ ლექსებმა ილიაზე. თითქმის მთელ ერთ კვირას ყმაწვოლი ჰბოდავდა ბარათაშვილზე“.

თუ რა ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა ილიაზე ბარათაშვილის ლექსების პირველმა გაცნობამ, ეს ნათლად ჩანს შემდეგი ლექსიდანაც:

„როს წარვიყითხე მისი ლექსები,
ვერა-რა ეთქვი-რა განცვიფრებულმა,
ვით ქარიშხალით ატეხილ ბუქმა
ცას განუზნოს შავი ღრუბლები,
ისე იდარა ჩემ მწეხარ შუბლმა.“

ხალსო ობოლო, შენ მებრალებო,
რომ დაგაობლა მის ციურ შექმა
და განგაშორა თვისი სხივები.
როს წარვიყითხე მისი ლექსები,
აღმოვიყენეს დაობლებულმა“.

კობჭა აფხაზის ეს მოგონებაც და ილიას ზემოთ მოყვანილი ლექსიც ბევრს რამეს ხსნიან ილიას შემოქმედებითს ცხოვრებაშიც და საერთოდ ქართული ლიტერატურის ისტორიაშიც. იმ დროის მღვლვარე ვითარებაში ილია ქავეჭავაძემ ბარათაშვილის ლექსების სახით თითქოს ნათლის შუქი იპოვნა, დაინახა იმ დროის საქართველოს ინტელექტუალური და სულიერი მებაირაზტაე. ახალგაზრდა ილია ქავეჭავაძე გაიტაცა ამ ქმნილებათა არა მარტო არაჩვეულებრივმა ორიგინალობამ და ლექსის მარად უქცნობმა სიანსლემ, არამედ წინასწარ განჭვრეტის პათოსმა, რომელიც ესოდენ მძაფრად იგრძნობა „მერანსა“ და „ზედი ქართლისაში“. ნ. ბარათაშვილის პოემაში საქართველოს მომავლის ისტორიული პროგნოზია მოცემული. ამ პოეტის სახით ილია ქავეჭავაძემ დაინახა კაცი, — მომტანი პერსპექტივისა, მოციქული მომავლისა, წარმომთქმელი საპროგრამო სიტყვისა. ამ მხრივ, მის მიერ გაკაფული გზა მართლაც ჯერ უვალი იყო. თავისა აზროვნების ფართოდ გაშლალი ჰორიზონტით, თავისი იდეების სიღრმით და სიღიადით ის შორს სცალდება თავის თანამედროვეობას და მთელი მისი ლექსები, შეიძლება ითქვას, ეს არის სულიერი თრთოლ-

ვით აღსავსე, მკვნებარე პოეტურა წერილები მომავლის საქართველოსადმი.

სწორედ ეს ყველაზე პირველად იგრძნო ილია ჭავჭავაძემ. მან იგრძნო, რომ ბარათაშვილის ლექსი გზას უხსნიდა ახლსათვის ბრძოლას, გზას უხსნიდა პროგრესს. მისი სიტყვები: „რომ გათენდება დილა მზიანი და ყოველ ბინდსა ის განანათლებსო“, — ეს მერმისის წარუხოცელი რწმენა იყო, რომელიც გულახსნობდა, რომ არ შეიძლება არ გათენდეს. პოეტმა იცოდა, რომ საქარო იყო ამოქმედება, გამოფხიზლება, — „დილა მზიანი“ თავისთავად არ მოვიდოდა.

მაგრამ ნ. ბარათაშვილი წინ უსწრებდა თავის დროს და მისთვის სამოქმედო ასპარეზი ჯერ არსად იყო: საქართველოში მხოლოდ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრიდან იწყება მძლავრი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა. ამ დიდ მოძრაობას სათავეში უდგება ბარათაშვილის მოძუევნო თაობა — ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის მეთაურობით, თაობა, რომელმაც გადასჭრა ისტორიული ამოცანა, შეჰქმნა მოწინავე კლასიკური ქართული რეალიზმის მძლავრი მიმდინარეობა და დაამკვიდრა ახალი ქართული ლიტერატურული ენა. ნიკოლოზ ბარათაშვილი კი მხოლოდ წინამორბედი იყო; ეს არა ერთგზის აღუნიშნავთ როგორც ილიას, ისე აკაკის. მზიანი მას თავის ყველაზე ახლობელ სულიერ წინაპრად სთვლიდნენ. ნ. ბარათაშვილი თავისი პოემით „ბედი ქართლისა“, თავისი ლექსით „საფლავი მეფე ირაკლისა“ დაეხმარა მათ სავსებით ნათლად დაენახათ თუ საით მიდიოდა ისტორია.

ასეთი იყო ის წყაროები, რომლებიც ასაზრდოებდნენ ილია ჭავჭავაძის მსოფლმხედველობას.

* * *

სოციალური და ნაციონალური უკუღმართობის დათრგუნვა, შრომის სუფევის დამკვიდრება — ასეთია ილია ჭავჭავაძის მთელი შემოქმედების დედა-აზრი, ესაა მისი რწმენის უწმინდესი სიმბოლო. ილიამ თავის „პასუხის პასუხში“, რომელშიც მთელი თავისი თაობის სახელით ლაპარაკობდა, მრისხანედ და-

ჰგმო „ღმერთი მზაკვრობის და თვალთმაქცობის“, „ღმერთი, ხარბობის და მძარცველობის“. თავის პოზიტიურ იდეალს კი იგი შეჰდევნაირად აყალიბებდა:

„ხოლო გეწამს ღმერთი
უქმთა წარმწყმელი,
ტვირთმძიმეთა და მავრალთა მხსნელი,
ღმერთი ტანჯულთა,
ღმერთი ჩაგრულთა
ღმერთი უძლურთა შემწყნარებელი“.

აქ ბიბლიურ ღმერთზე როდია ლაპარაკი. ქართველი 60-იანი წლების მოღვაწეთა ლექსებში ამას როდი ჰქონდა ორთოდოქსალური ქრისტიანობის აღიარების მნიშვნელობა.

ილიას პოეზიაში, როგორც მსოფლმხედველობის საფუძველი, თავისთავად ნაჯულისხმევია ათეიზმი; უამისოდ მეცხრაბეტე საუკუნეში შეუძლებელი იყო ადამიანი პროგრესულ პოზიციებზე მდგარიყო; უამისოდ არავითარ მატერიალიზმზე, არავითარ მატერიალისტურ ტენდენციასზე ლაპარაკი არ შეიძლება. ზოლო ასეთი ტენდენციები უღარესად მძლავრი იყო ილიას აზროვნებასა და შემოქმედებაში. აქაც იგი განახლების პაუწყებელი იყო.

ილია ჭავჭავაძის რომელ ნაწარმოებსაც არ უნდა გადახედოთ, თქვენ მოგესმით ჰუმანიზმის, კაცთმოყვარეობის, ხალხთა განთავისუფლებისაკენ მომწოდებელი ხმები, მოგესმით მძლავრი პროტესტი ძველის, დახვესებულის, ადამიანის ჩაგვრაზე დაფუძნებული სამყაროს წინააღმდეგ; „გლახის ნაამბობში“, „კაკო ყაჩაღში“, „კაცთა ადამიანში“, „აჩრდილში“ ის ხმას იმალლებს დაჩაგრული გლეხკაცობის უფლების დასაცავად, თავის პუბლიცისტურ სტატიებში ის გვაძლევს კაპიტალიზმის გამანადგურებელ კრიტიკას; როგორი გატაცებით ოცნებობს პოეტი თავის „აჩრდილში“ იმ დღეებზე, როცა მოისპობა ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაცია:

„შრომის სუფევა მოვა მაშინა
ქეშმარიტების მის ძლიერებით
და განმტკიცება სოფელსა შინა

კატომოყვარების სახიერებით.
 მაშინ უქმ სიტყვად არ იქნებოიან
 ძმობა, ერთობა, თავისუფლება,
 ეკლის გვირგვინით აღარ ივლიან
 კატომოყვარება და სათნოება.
 ალლო აილო ქვეყანამ ძველმა,
 რომ დღე-ღამ მისი წყობა ირღვევა,
 და ამ ზვიადმა საუკუნემა
 უნდა შვას იგი შრომის სუფევა.
 მაშინ, მაშურალო, შენც განკაცდები,
 წართმეულ ნიქთა კვლავ მოიპოვებ,
 სხეას ძირს არ დასწევ, თვით ამალდები,
 არც ვის ემონვი, არც ვის იმონებ“.

გაიხსენეთ ილიას ლექსი „1871 წელი, 23 მაისი (კომუნის
 დაცემის დღე)“: რაოდენ უღრმესი სიყვარულით იხსენებს
 პოეტი „ტვირთმძიმეთა და მაშურალთა მხსნელ დიდ დროშას“,
 პარიზის კომუნის დროშას, რაოდენი მწუხარებით ივსება
 მისი გული იმის გამო, რომ ქვეყნის „მჩაგრავმა ძალამ“
 „იგი დროშა დასცა დაბლა“. ვიქტორ გოლცევი თავის წიგნ-
 ში „ქართველი მწერლები“ აღნიშნავდა, რომ „არა მარტო
 ქართულ, არამედ იმდროინდელ რუსულ პოეზიაშიც არ მო-
 იძებნება მეორე ლექსი, რომელიც ესოდენ ძლიერად და
 აზრის სიცხადით აღიდებდეს 1871 წლის პარიზის კომუნი-
 სათვის მებრძოლებს“. ილია ქავჭავაძე გადაქრით და მტკი-
 ცედ გამოესარჩლა ადამიანის განთავისუფლებისათვის მებრ-
 ძოლ პარიზელ პროლეტარებს. „აჩრდილის“ ავტორი არც
 შეიძლებოდა სხვანაირად მოქცეულიყო. ჩაგრული კლასე-
 ბის განთავისუფლება — ეს იყო მისი მუდმივი საფიქრალი,
 სანატრელი, ეს იყო მისი ყველაზე უწმინდესი და სანეტარო
 ოცნება... ის დაუღალავად, დაუცხრომლად, მთელი თავისი
 ბუშბერაზული ენერგიით იბრძოდა იმისათვის, რომ ეს ოც-
 ნება სინამდვილედ გადაქცეულიყო, და თუ მის ცალკეულ
 პუბლიცისტურ წერილებში იგრძნობოდა ერთგვარი მერყეობა
 ლიბერალიზმისა და დემოკრატიზმის იდეებს შორის — ეს არ
 იყო არსებითი, ეს არ იყო მთავარი ილიას მოღვაწეობასა და
 შემოქმედებაში. მთავარი იყო მისი შემართება ძველი სამ-
 ყაროს წინააღმდეგ.

ამ ისტორიულ ამოცანასთან, სოციალური სამართლიანობისათვის ბრძოლის საკითხთან ილიამ განუყრელად დააკავშირა ხალხთა ეროვნული განთავისუფლების საქმე. განუზოპელია სიღრმე სიყვარულის იმ გრძნობისა, რომლითაც ილიას საქართველო უყვარს. ამიტომ ასე სასტიკად, ასე მრისხანედ და დაუზოგავად იმალლებს იგი ხმას ყოველივე იმის წინააღმდეგ, რაც ცუდი და უარყოფითი იყო მისი დროის საქართველოში. ეს კეთილშობილური გულისწყრომა ილიამ მთელი სიმძაფრით გამოსთქვა ჯერ ისევ სიკვამლეში წლებში გამოქვეყნებულ იმ ნაშრომში, რომელიც საპროგრამო წერილის სახით დაიბეჭდა ილიას მიერ დაარსებული ჟურნალის „საქართველოს მოაზრის“ პირველ ნომერში; მასში ილია წერდა:

„ქართველის უსიყვარულობაში ნუ ჩამოგვართმევენ, როცა ჩვენი ჟურნალი საქვეყნოდ გამოსთქვამს პას, რაც ქართველში ცუდია და საზიზღარია. საქართველოში თუ სადმე ორსა და სამს უყვარს ქართველი, ჩვენ იმათში უკანასკნელი არა ვართ. ეს კი უნდა ვსთქვათ, რომ ჩვენ ქართველში გვიყვარს მხოლოდ მასი სიკეთე, სიცუდე კი ყველგან საზიზღარია, ქართველი იქნება მისი მექონი, თუ ინგლისელი, სულ ერთია ჩვენთვის, ორივე წყალში გადასაყარნი იქნებიან. ბევრნი არიან ჩვენში იმისთანანი, რომელნიც ცდილობენ ჩვენი ცხოვრების სიბოროტის დამალვასა, ეგ იმათ მოსდით ქართველების უმეცარ საყვარულისა გამო, ის კი არ იციან, რომ დიდი ხანია არის ჩვენში გლეხური ანდაზა: მოყვარეს პირში უძრახე, მტერს პირს უკანაო. ისინო, უმეცარნი მოყვარენი ჩვენნი, ზედ დაასმენ ხოლმე შეჩვენების და განგდების ბეჭედსა მას, ვინც კი ველარ მოითმენს ცხოვრების საძაგელ გუბეში დგომასა, ამოჰყოფს თავს, რომ სხვას მაინც უთხრას, ამ გუბეში არ ჩაიგდო თავიო, თორემ დალპებიო მის წამწყვინდელ ოხშივარის ზედ-მოქმედებისაგან. ჩვენ საბედნიეროდ არიან ჩვენში იმისთანა პირნიც, რომელთაც ჩვენზე უკეთ იციან, რომ ვინც შენიშნავს მართლად სხვის ნაკლულოვანებას, შეიძლება მასვე უნდოდეს გასწორება და სიკეთე მისი. რაც უფრო მკაფიოდ და დაუნდობლად არის გამოთქმული ბოროტება და ნაკლულოვანება ცხოვრებისა, ზოგჯერ მით უფრო

ჩანს გამომთქმელის გულის სიმხურვალე, მოუთმენელი, ცხარი წადილი გასწორებისა. ვისაც ძალიან სძულს ბორბობა, მას ძალიან ეყვარება კეთილი — ეგ აშკარაა. ტყუილად კი არ არის ნათქვამი ეს ლექსი“. და ილიას თავისივე ლექსი მოჰყავს:

„ჩემზე ამბობენ: „ის ქართველისას სიკუდეს ამბობს, ჩვენს კუდს არ მალავს — ეგ ხომ ცხადი სიძულვილია, ბრიყვნი ამბობენ, კარგი გული კი მაშინვე გრძნობს, ამ სიძულვილში რაოდენი სიყვარულია“.

ილია მუდამ პრინციპული და განუხრელია, დაუდალავი და დაუცხრომელია ამ ცუდთან, უარყოფითთან ბრძოლაში. ამას მოწმობენ არა მარტო მისი პუბლიცისტური წერილები, არამედ შესანიშნავი ლექსებიც — „ჩემო კალამო“, „რა ვაკეთეთ, რას ვმვრებოდით, ანუ საქართველოს ისტორია მეცხრამეტე საუკუნისა“, „ბედნიერი ერი“, „გამოცანები“, „პასუხის პასუხი“ და მრავალი სხვა. ბევრი მწარე სიტყვაა აქ ნათქვამი, მაგრამ ილია სიმართლეს არ ერიდება, რაც უნდა მწარე იყოს ის. იცის, რომ ესაა წამალი და ეს მხილებაა გზა ხსნისა. როცა გულმოდგინედ ვაკვირდებით ილიას ამ ლექსებს, მის მძაფრ, მამხილებელ წერილებს — ჩვენ ვხედავთ, რომ სწორედ ეს არის ყველაზე უღრმესი სიყვარული სამშობლოსადმი, ეს არის ბრძოლა მომავლის საქართველოსათვის, რომელიც პოეტს წარმოესახებოდა, როგორც გამოფხიზლებული აყვავებული ქვეყანა.

თავის პოემაში „ქართველის დედა“, რომელსაც პოეტმა ქვესათაურად წააწერა „სცენა მომავალი ცხოვრებიდან“ — მან დახატა ოცნებით წარმოსახული სურათები თავისუფალი საქართველოსი. მოხუცი, ავადმყოფი დედა ამ პოემაში ამბობს:

„თუმცა სიციცხლე სნეულთათვის წვალება არი,
მაგრამ ჰე, ღმერთო, გმადლობ ამ დღეს რომ მომასწარი,
და აქამოდ არ მოკვეთე ჩემი ცხოვრება.
ჩემი მამული, საქართველო დღეს მიციცხლდება.
ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედობს,

კასპის ზღვიდან შავ ზღვამდისინ ერთ ფიქრსა ფიქრობს.
და ეგ ფიქრია მთელ კავკასის თავისუფლება,
დიდია ხალხი, რომ ეს გრძნობა წინ წარუძღვება.

საგულისხმოა, რომ აქ პოეტი ხალხთა ერთობლივ ბრძო-
ლაზე — მთელ კავკასიის თავისუფლებაზე ლაპარაკობს. ილი-
ას პატრიოტიზმი მკვიდროდ იყო შერწყმული ხალხთა ძმო-
ბის იდეასთან, ის აქაც მოწინავე პოზიციებზე იდგა და თავისი
სამშობლოს ხსნას მოძმე ხალხთა განთავისუფლების საქმეს
უკავშირებდა.

ჩვენმა დრომ, საბჭოთა ეპოქამ ხორცი შეასხა იმ ნატერას,
იმ ოცნებას, რომლითაც აღბეჭდილია ილიას მთელი მგზნე-
ბარე შემოქმედება. თავისუფალი ქართველი ხალხი დღეს
სიამაყისა და სიყვარულის გრძნობით იხსენებს თავის სახე-
ლოვან მწერალს, რომელსაც მუდამ სჯეროდა თავისი ხალხი-
სა და მისი დიადი მომავლისა.

ქამი სიცოცხლისა და ქამი სიკვდილისა

ილია ჭავჭავაძის წლებანდელი იუბილესათვის თითქმის მთლიანად მოთავდა მწერლის თხზულებათა სრული, ათტომიანი კრებულის გამოცემა. უჩვეულო მღელვარებით იღებს მკითხველი ხელში ამ ტომებს, ღია მწვანე სუპერიითა და მასზე ილიას პორტრეტით დამშვენებულებს. ხშირად დაინახავთ, რომ წიგნის მაღაზიიდან სახლში მიტანამდე, ტროლეიბუსში თუ ქუჩაში ფურცლავენ ამ წიგნებს ახალგაზრდებიცა და ხანში შესულნიც. გასაგებიც არის ეს მღელვარება. ჩვეულებრივმა რიგითმა მკითხველებმა, მამებმაც და შვილებმაც სკოლის სკამიდანვე ისწავლეს „კაკო ყაჩაღიცა“ და „გლახის ნაამბობიც“, „განდევილიცა“ და „ოთარაანთ ქვრივიც“, მაგრამ მათ სად მიუწვდებოდათ ხელი და თვალი იმ სტატიებისადმი, რომლებიც დღევანდლამდე გაფანტული იყო გასული საუკუნის პერიოდულ პრესაში. ხშირად არც კი იყო აღნიშნული, რომ ისინი ილიას ეკუთვნოდნენ. ეს სტატიები ახლა გამოსცილდნენ მუზეუმებსა და არქივებს, ქართული აზროვნების ბუმბერაზის ამ ქმნილებებმა ხელახლა იხილეს მზის შუქი.

ამ მხრივ, თვითონ ილიასაც, ჩვენს მკითხველსაც და ქართულ ლიტერატურასაც დიდი ამაგი დასდო პავლე ინგოროყვამ. ათეული წლების მანძილზე აგროვებდა იგი ილიას აქა-იქ გაფანტულ წერილებს, პოულობდა ხელმოწერებსაც, მეფის ცენზურისაგან დამახინჯებულებს, უბრუნებდა პირვანდელ სახეს, რათა მკითხველს მიეღო ისინი ისე, როგორც ილიას ხელიდან გამოვიდნენ. ეს კი ძალზე რთული და

საძნელო საქმე იყო, თუ გავისხენებთ ილიას მუშაობის სტილს. ყოველ სიტყვას ის ათასჯერა სწონიდა და ყოველმხრივ გასინჯავდა ზოლმე. ბევრს ალბათ გაგონილი ექნება თუ როგორ შეეუხსდა ილია, როცა „ივერიიდან“ წასვლის შენდევ გაზეთის ახალმა მესვეურებმა მას წერილში „ნუთუ“ თრიოდე სიტყვა დაუმახინჯეს (ვითომდა გავასწორეთო, იმ პრეტენზიით). ეს ფაქტი თავისთავად მეტყველებს, თუ რაოდენ ძნელი საქმეა რედაქტორობა იმ მწერლის ტომებისა, რომელმაც აკაკი წერეთელთან ერთად, საბოლოოდ დააფუძნა ახალი ქართული სალიტერატურო ენა.

მასობრივი მკითხველისათვის რამდენი რამ ახალი, უცნობი გვიტარებს ილიას ამ ტომებმა. ეს ხომ ჩვეულებრივი წერილები არ არის. ეს ხომ მარგალიტებია, მაცწყებელი ქართული ენის უჩვეულო სიმდიდრისა; და ყოველ მათგანს ეტყობა, რომ ილია მათ სასხებათაშორისოდ როდღა წერდა: მაშინაც კი, როცა ამ წერილებს ხელმოუწერლად აქვეყნებდა. მათზე ისევე გულმოდგინედ მუშაობდა, როგორც „ოთარა-ანთ ქვრივზე“. ალბათ ამანაც გააადვილა იმის გამოცნობა, თუ ხელმოუწერლად დაბეჭდილ სტატიებს შორის რომელი ეკუთვნოდა ილიას და რომელი არა. რამდენი დააკლდებოდა მეცხრამეტე საუკუნის ქართულ ლიტერატურას, როგორ გაღარიბდებოდა ის, რომ ეს წერილები არ ყოფილიყო. მათმა გამოქვეყნებამ უფრო შეაჯსო და გაამდიდრა ქართული პუბლიცისტიკის ისტორია.

ამ უამრავი სტატიებიდან ჩვენ მარტო ერთ წერილს შევცხებთ. ეს არის „შინაური მიმოხილვა“, რომელიც 1885 წლის თებერვალში ხელმოუწერლად დაიბეჭდა „ივერიის“ ფურცლებზე. თავისი ღრმა შინაარსით, შესრულების ოსტატობით, ფრაზის ბრწყინვითა და იმ სისადავით, რომელიც მარტო ბრძენის ნათქვამს ახასიათებს, და ბოლოს, თავისი მხატვრული ღირსებებითაც ეს წერილი თამამად შეიძლება დავაყენოთ ილიას საუკეთესო ბელეტრისტულ ქმნილებათა გვერდით.

გულწრფელად მინდა ვაღიარო, რომ მიძნელებდა ილიას ამ წერილის განხილვა. არ ვიცი, საიდან დავიწყო! ძალზე რთული და მრავალფეროვანია წრე იმ პრობლემებისა, რომლებიც მასშია აღძრული. ამ „შინაურ მიმოხილვაში“ მოცემულია ფილოსოფიური განკვეთა ადამიანის ცხოვრების აზრისა და აქვეა პრაქტიკული საბრძოლო პროგრამაც. აქ უოველ ფურცელზე, ყოველ აბზაცში ჩანს დინჯი და ღრმად ჩაფიქრებული მოაზროვნე და გაბედული, შეუპოვარი პუბლიცისტიც.

წერილი ქანობრივი თვალსაზრისით იმ მხრივაც არის საინტერესო, რომ მასში ილიას არ დაუცავს შინაური მიმოხილვისათვის დამახასიათებელი ნორმები; ჩვეულებრივი ყოველდღიურობის მიმოხილვის ნაცვლად მას აქ თავისი სულის, თავისი განწყობილებების მიმოხილვა მოუცია, თავისი ერთი უძილო დამე აუწერია, იმ ერთი ღამის მწუხარე ფიქრები გადმოუცია. მთელი წერილი ისე რიგად განგაწყობთ, თითქოს თქვენი თვალთ ხედავთ, როგორ შფოთავს და ბორკავს ეს ბუმბერაზი კაცი იმ ბნელ ღამეში; თვალწინ წარმოგადგებათ მისი სამუშაო კაბინეტი: ოთახში ბუხარი გიზგაზებს, ბუხრის თავზე თარია აყუდებული, კედლიდან ილიას გარიბალდი გადმოსცქერის თავისი ლურჯი თვალებით; მას გრძელი უღვაშები აშშვენებს, წითელი შალის ხალათი აცვია, ღილებით გულთან მეზღვაურულ ყაიდაზე შეკრული, ყელზე ბანტი უკეთია და გულზე ძეწკვი (ეს სურათი ახლაც იმავე ადგილზე ჰკიდია საგურამოში); ოდესღაც მის რაზმში ვოლონტერად ჩაწერაზე ოცნებობდა ილია, მაშინ დასწერა მან თავისი „მესმის, მესმის“. კედლის მეორე მხარეს სურათია გერმანული წარწერით: „შუა აზია, ბუხარის გზაზე“, მაგრამ ახლა არც შუა აზია და არც იტალია აღარ ახსოვს ილიას; მის საწერ მაგიდაზე ერთ მხარეს ლევ ტოლსტოის „ადსარებაა“ გადაშლილი, მეორე მხარეს ბიბლია—ეკლეზიასტეს წიგნი და ერთიც და მეორეც ამ წუთისოფლის ამოებას უჩივიან. იქვე აუარებელი სხვა წიგნებია დახვავე-

ბული, ზოგი გადაკეცილი, ზოგი ქალღმერთი ჩანიშნული, ზოგიც ხაზგასმული სტრიქონებით. ილია წერს და დრო-დადრო ხან ერთს და ხან მეორე წყაროს ჩაჰხედავს.

წერილის დასაწყისშივე ის გვაცნობებს, თუ რა თემას ეხება მისი ნაშრომი; მას სურს გაარკვიოს, თუ რა არის ცოდვა და რა არის მადლი, მას უნდა გააბას ის ლარი, რომლის იქით ცოდვები მოიყრიან თავს და აქეთ კი მადლი. მაგრამ დახვთ, ვერ უპოვია სასწორი ცოდვა-მადლის გასარჩევად და ბუნებრივად იბადება მის წინაშე კითხვა: რა ჰქნას განმკითხველმა და მსაჯულმა, როცა ამისთანა უთავბოლო დავთარი აქვს ხელში ცოდვა-მადლის გასარჩევად? გამკითხველსა და მსაჯულს კიდევ არა ეგნებარა, რა ჰქნას თვითონ განსაკითხველმა და განსასჯელმა? როგორ მოაწყოს თავისი დღენი ცხოვრებისა, სად დაიხიოს უკან და სად წაიწიოს წინ? რა იხერხოს და რა უკუირიდოს? რას გაექცეს და რას მოეწიოს?

ილია განაგრძობს:

„ადამიანის გარეთ ცოდვა და მადლი არ არის და რადგანაც ადამიანი ყველგან ადამიანია, მაშასადამე, რაც ერთგან და ერთისათვის ცოდვაა და ბოროტა, მეორისათვისაც ცოდვა და ბოროტი უნდა იყოს ყველგან, ყოველთვის და ყოველ შემთხვევაში. ჩვენ ვხედავთ და დღემუდამ მაგალითებით ვრწმუნდებით, რომ ეს ასე არ არის. რატომ? რატომო? საქმეც იმაშია, რომ მაგ რატომს ჯერ-აქამომდე ადამიანმა გულდაჯერებული პასუხი ვერ მოუპოვა“.

ილიაც ამ კითხვის პასუხს ეძებს და ღრმად ჩაფიქრებულნი დასდებს კალამს საწერ მაგიდაზე. მერე წამოდგება, ოთახში გაივლ-გამოივლის, აივანზედაც გადის და საგურამოს ბნელ ღამეს გაჰხედავს. იმ წყვილიადისებურ ღამეში აღარაფერი ჩანს აივნიდან — არც მარჯვნივ აწვდილი ახატნის მთები, აღარც არავის ხეობა, აღარც მისაქციელის გორაკები და აღარც მუდამ ხელისგულივით გადამლილი მუხრანის ველი. სძინავს მთელ ქვეყანას და ერთი მამლის ყვილიც არსაიდან ისმის. შემობრუნდება ილია, მაგიდიდან რომელიდაც წიგნს აიღებს, აღრევე ჩანიშნულ სტრიქონებს

კიდევ ერთხელ ჩაჰხედავს, მერე წიგნს დაჰკეცავს, დასდებს და განაგრძობს წერას, განაგრძობს თავის გულითად საუბარს მკითხველთან:

„ახლა ხან ერთი დიდად გამოჩენილი მწერლის ნაწერი წავკითხე. საკვირველი ჯოჯოხეთი გამოუვლია თავის ხანგრძლივ ცხოვრებაში, თუმცა მისთვის ბედს ყველაფერი უხვად მიუნიჭებია. რა გინდა, სულს, გულს, რომ მას არა ჰქონია: დიდა ნიჭი მწერლობისა, დიდა სახელი, დიდკაცობა. დიდი ოჯახი, დიდი სიმდიდრე, ძალიან კარგი ცოლ-შვილი. ჯანი. სიპრთელე. ერთი სიტყვით, ყოვლისმშრით და ნრავალკვცად ბედნიერი ყოფილა გარედამ, თუ ეგრე ითქმას. ხოლო შიგნით, კი, გულში ერთი ჭია ასჩენია, რომელსაც უღრღნია მისი სულიერი არსება და იმისთანა სასოწარკვეთილებამდე მიუყვანია, რომ გადაუწყვეტია — ყველაფერი ფუტკაო, სიცოცხლე სიცოცხლედ არ ჰღირსო... დღე-ყოველი მისი ერთი დაუძინებელი ბრძოლა და ჭიდილი ყოფილა, განწვავებული ბრძოლა და ჭიდილი სულიერი, რომელიც უფრო მწვავეა. ვიდრე გაზით ხორცის გლეჯა, ვიდრე ხორცს წვა გაბურებულის შანთითა. ამ სასოწარკვეთილების მიზეზად ის გახდომია, რომ ვერ მიუგნია: ცხოვრებას რა აზრი და საგანი აქვს, ანუ. უკეთ ვთქვათ, რაშია აზრი და საგანი ცხოვრებისაო. თითონ თქვენც იტყვიან, — განაგრძობს ილია მკითხველთან საუბარს — რომ ეს ამოცანა შეჩვენებული ამოცანაა. რაკი ეს ამისთანა ამოცანა შეუჩნდება ადამიანს, მე არა მგონია სხვა უარესმა ჯოჯოხეთმა-ლა ბუდე გააკეთოს ადამიანის გულში. საცოდავია კაცო, დევნილი ამ ამოცანისა-გან, მაგრამ დიდებულოც კია. ღონე სულისა მეტად განდიდებული უნდა ჰქონდეს კაცს, რომ ამ ამოცანას შეეპილოს და გაემკლავოს. ეგ შეპიდება და გამკლავება კიდევ არაფერი. საქმე იმაშია, რომ კაცმა თავისი სიცოცხლის ძაფი მაგ ამოცანას ჩააბას, ან გავხსნა მისი კვანძი, ან არა და თვით სიცოცხლის ძაფი ჩემი ზედ შევაწყვეტიო“.

და შემდეგ ილია განაგრძობს:

„სწორედ ეგრე გადუბამს თავისი სიცოცხლის ძაფი ამ ამოცანაზე ხსენებულ მწერალსა. არ დარჩენია არც ერთი

ფილოსოფოსი, ძველი თუ ახალი, რომ ზედმიწევნით არ შე-
ქსნაელოს, ყველგან და ყველასათვის ერთი და იგივე უკი-
თხავს და იმ წყეულის ამოცანის ნამდვილი და გულდასაჭე-
რებელი პასუხი ვერ მოუპოვია ვერსად, ვერაფერში და
ვერაფისაგან. რაკი აგრეაო და სიცოცხლის აზრი ვერ მოი-
პოვებო, მაშ სიცოცხლე სიცოცხლედ აღარ ჰღირსო და
ყოფნას არყოფნა სჯობიაო“.

მწერალს თითქოს შორიდან ესმის მკითხველის ახალი
შეკითხვა და ისიც პასუხობს:

„ამ ამოცანას რომ ნამდვილი, უცილობელი, გულდასა-
ჭერებელი პასუხი მოენახებოდეს, მაშინ იმ ჩვენ რატომ-
საც წამალა დაედებოდა და შავი შავი იქნებოდა და თეთრი
თეთრი ყველასათვის და ყოველ შემთხვევაში“.

ილიას ახსენდება, რომ ეს საკითხი პირველად იმ მწერ-
ლის გულში არ წამოჭრაღა, რომლის წიგნი ახლა მკვიდაზე
აქვს გადაშლილი და ამიტომ ახსენებს მკითხველს:

„ამ წყეული ამოცანის ქიას დიდი ხანია კაცის გულში
ბუდე გაუკეთებია“.

და ილიას აგონდებიან სხვებიც, ვინც ოდესღაც ამ ამო-
ცანის გადაჭრას შეეჰქონენ. განა ჰამლეტის ყოფნა-არყოფნა
ამავე ამოცანასთან ჰიდილი არ არის? ამას აღნიშნავს ილიაც
თავის მეორე წერაღში; განა ფაუსტსაც, ვიდრე ის თავის
ნამდვილ გზას იპოვნიდა. ეგ არ აწუხებდა, როცა მაღალთა-
ლიან, ვიწრო გოთღრ ოთახში კარჩაკეტილს პირთან საწამლა-
ვით საფსგ ფილა მიჰქონდა? ზარების ხმამ გამოათბიზლა
ბრძენი დოქტორი, თორემ თავს იკლავდა, — ამ წუთისოფ-
ლად ყოფნას არავითარი აზრი არა აქვსო.

მაგრამ რაკიდა ის მწერალი, რომელზედაც ილია ლაპა-
რაკობს, თავის ნაწერში სოლომონს იხსენებს, იუდეველთა
მეფეს, — ილიაც ისევ ეკლუზიასტეს ფურცვლას იწყებს, კი-
დევე ერთხელ გადაავლებს თვალს მის სტრიქონებს და მის
თვალწინ ცოცხალივით წარმოადგება ეს პირველი დამწყები
შავნაღვლიანი პესიმიზმისა. თურმე პირველად მის გულში
გაიკეთა ბუდე იმ წყეული ამოცანის ქიამ. ორი ათას
შვიდასი წლით ადრე წარმოუთქვამს იუდეველთა მეფეს ეს

სიტყვები: „ყოველივე ამაოთა ამაოებაა და აღრჩევა სული-საო“.

მამ სჯობია მდინარე სათავეშივე გაისინჯოს, სჯობია პასუხი გაეცეს უსასოთა და იმედდაკარგულთა პირველ მასწავლებელს, მეფე სოლომონს, რომელმაც ლუდვიგ ფოიერბახის სიტყვით რომ ვსთქვათ, „აღმოსავლეთის ყველა შვილებს გადააქარბა ქუჩითა და სიბრძნით“.

ილია კვლავ ფურცლავს ეკლესიასტეს, კვლავ იხსენებს სოლომონის ცხოვრებას: არაფერი ჰკლებია ფილოსოფოს-მეფეს ამ წუთისოფელში, ამას აღიარებს თვითონაც და ამასვე მოგვითხრობენ მისი ცხოვრების მექათიანეებიც. ის ჯერ შუახნის კაციც არ იყო, როცა ამბავი მის სიბრძნესა და სილამაზეზე, მის სიპდიდრესა და ფუფუნებაზე მოფენილი იყო მთელს იმდროინდელ მსოფლიოში—ასურეთშიც და ფინიკიაშიც, ეგვიპტესა და კოლხიდაშიც. მისთვის მიუწვდომელი არ დარჩენილა არც სიბრძნის წყაროები, არც ხელოვნების უმშვენაურესი ქანილებანი. სამი ათასი იგავი შექმნა მან და ათასამდე სიმღერა. რომელსაც ქებათა ქება ეწოდა და მსოფლიო პოეზიის უმშვენიერეს შედეგებად იქნა აღიარებული; მას იმდენი ძვირფასი თვლები ჰქონდა, ყველა ერთად რომ აესხა, ველარც გაივლიდა. მას ჰქონდა ყველაზე უმშვენიერესი ფირუზი, რომელსაც იმდროის რწმენით, სიყვარულში ბედნიერება მოჰქონდა; მას შვიდასი ცოლი ჰყავდა და სამასი მხევალი; მათ შორის იყვნენ შავთვალა ხეტთა ქალწულები და ასურეთის ლამაზები. ყველა ენაწყლიან კალმოსანს გაუჭირდებოდა მისი სიმდიდრის აღწერა, გადმოცემა იმ განცხრომისა, იმ საამქვეყნო ნეტარებასა, რომელსაც მეფე დღედაღამ ეძლეოდა.

მაგრამ დახეთ, მის გულსაც ის ჭია ღრღნის, მის სულსაც ის პესამიზში აბნელებს. და ილიას მოჰყავს მისი ფრაზები:

„მე მეფე ვიყავ ისრაელთა ზედა და მივეცი გული ჩემი გამოძიებად და განხილვად სიბრძნისა ყოველთათვის ყოფილთა ცათა ქვეშე, ვნახე ყოველი ქმნილნი და ნაქნარნი მზისა ქვეშე და აჰა ყოველივე ამაოებაა და აღრჩევა სულისა! განვაღადე საქმენი ჩემნი, ავიშენე სახლები, დავნერგე ვენახები, გავიკეთე მტილნი და სამოთხენი (იგულანსხმება ბოსტნები და

ბალები), დავნერგე მათ შინა ხენი ყოვლისა ნაყოფისა, გამოვიყვანე ჩემთა საბანებლად და იმ ნორჩოვანთა ხეთა სარწყავად წყალი, მოვიგე მონანი, მხეველნი, მყევანდნენ სახლისწულნი, შევიკრიბე ვერცხლი, ოქრო და სიმდიდრე მეფეთა ქვეყანისა, შევიკრიბე მემღერენი მამანი და დედანი ჩემთა ყურთა დასატკობად, შევიძინე სიბრძნე ყოველთა ჩემზე უწინარეს მყოფთა, და სიბრძნე ჩემი დავადვინე ჩემდა — ყოველი რაც ჩემმა გულმა და თვალმა ითხოვა, არარა დავიკელიო — უკვე თავისი სიტყვებით გადმოგვცემს ილია სოლომონის ნათქვამს და შემდეგ ისევ სოლომონის სიტყვები მოჰყავს — ხოლო რა მოვიხილე მე ყოველთა ჩემთა ნაქნართა, რომელიც ქნეს ჩემთა ხელთა, ვსთქვი: აჰა, ესეცა ამოებდა და აღრჩევა სულისა“.

ეკლესიასტეს წიგნს, სოლომონს რომ მიაწერენ, ილია ცხადია, პირველი არ შეხებია. ის დიდი ხანი ცნობილი იყო ქართულ მწერლობაში; მასზე ჯერ ისევ მეექვსე საუკუნეში წერს უცნობი ავტორი „ევსტათი მცხეთელის მარტვილობისა“, შემდეგ მას იხსენებს იოანე საბანის-ძე „აბოს მარტვილობაში“, გიორგი მერჩულე — „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“, ეფრემ მცირე — თავის იამბიკოში, დავით აღმაშენებელი თავის ჰიმნებში „გალობანი სინანულისა“, „ქართლის ცხოვრებაში“ არა ერთგზის იხსენებენ მას ჯუანშერი და ლაშა გიორგის მემპტიანე. აქ კიდევ მრავალი ქართული ძეგლი შეიძლება დაგვესახელებინა, მაგრამ მთავარი ეს კი არ არის, მთავარი ის არის, რომ იმ პესნიშვს, იმ ამოთ ამოების ფილოსოფიას არავინ ისე ძლიერად არ შებრძოლებია, როგორც ილია ჭავჭავაძე. აქვე ზედმეტი არ იქნება გავიხსენოთ ისიც, რომ ეს სკეპტიციზმი ილიამდეც და ილიას შემდეგაც წარწერილი იყო ყველა დეკადენტური მიმართულების დროშაზე; ბნელეთის მოციქულები, რეაქციონერები დღესაც ხშირად თავიანთი მისტიკური ფილოსოფიის დასაცავად ამ ძველ მოძღვრებას დაუბრუნდებიან ხოლმე. ამერიკულმა ჟურნალმა „სატერ დეი რევიუ ოფ ლიტერაჩემ“ ამას წინათ გამოაქვეყნა სტატია „აპოკალიპსური მომავალი“, რომელშიაც თანამედრო-

ვე სინამდვილე აპოკალიპსიდან ამოღებულ სურათებად მიიჩნია; იქვე, იმავე წერაღში ავტორმა დიდების ჰიმნი უმღერა ეკლესიატეს ამათა ამოების ფილოსოფიას. ერთი სიტყვით, ეს ძველი იარაღი დროდადრო იდეალიზმს ისევ გამოაქვს ბრძოლის ველზე და მით უმეტეს მეცხრამეტე საუკუნეში, ილიას დროს, აქტუალობას მოკლებული არ იყო ბრძოლა მის წინააღმდეგ. ილიაც შეებრძოლა მას სწორედ იმიტომ, რომ მკითხველისათვის ამ პესნიზმის უსაფუძვლოება ეჩვენებინა და სწორი პერსპექტივა დაენახებინა.

აი, განვავრდობთ ილიას წერილის კითხვას და ჩვენ ვხედავთ, ბუმბერაზმა ქართველმა მწერალმა როგორ ააფეთქა ეს დახავსებული პესნიზმის ფილოსოფია, ეს მოთქმა ცხოვრების ანაოებაზე. ილიამ, რომ იტყვიან, პირდაპირ ქვიშით გახეხა პესანიზმის მოციქულთა მოძღვრება, ქვა ქვაზე არ დასტოვა ნისგან. და ეს მან შესძლო არა მარტო იმიტომ, რომ უბადლო პოლემიკი იყო, არამედ, პირველ რიგში, იმიტომ, რომ სწორი თვალსაზრისი იპოვნა, სწორი ასპექტი მონახა, საიდანაც გამოჩნდა, რომ ცხოვრება ამათ ამოება კი არ იყო, არამედ ბრძოლის ასპარეზი იყო, სადაც უკეთესნი შვილნი კაცობრიობისა იღვწოდნენ ადამიანის ბედნიერებისათვის, ადამიანის სიხარულისათვის, იმ დიადი უფლებისათვის, რომ მზის თითო სხივი ყველას მოჰხვედროდა ამ დედამიწაზე.

ყველაფერი ამოებაათ, გაიძახოდა მეფე, რომლის უზარმაზარ ზღაპრულ სასახლეს იერუსალიმში აგებდა ოთხმოცი ათასი კალატოზი და სამოცდაათი ათასი შავი მუშა ეზიდებოდა მასალას. ილიამ აქ კამათი კი არ დაუწყო პესანიზმის მოციქულებს; მან სწორი გზა გამოიჩინა იმიტომ, რომ უარპყო ექსპლოატატორის თვალსაზრისი, მჩაგვრელის თვალსაზრისი და გადაჭრით დადგა ექსპლოატირებულის, მშვიერის, დაჩაგრულის პოზიციაზე და აი მაშინ ერთბაშად მზესავით გამოაშუქა იმ ცხოველყოფელმა ოპტიმიზმა, რომლის შესაგრძობად უძლურია თვალი და ყური, აზრი და გონება ყველა იმათი, ვინც საუკუნეთა მანძილზე ცხოვრების ამოებას ქადაგებდა. აი როგორ უპასუხა ილიამ მოთქმას იუდეველთა მეფისას, რომელიც სულის აღჩჩევაზე გოდებდა:

„მაძლარი მშაერს წერილად უფხვნიდაო, რომ იტყვიან, სწორედ ეს არის. ამ დალოცვილს ყველაფერი, რაც კაცის სანატრელია და დამატებობელი, ხელთა ჰქონია, ასე რომ ქვეყანაზე სხვა აღარა დარჩენია-რა სასურველი... აბა პატარა დაიქვეითონ და ზოგი ჩვენა გვეათხონ, ჩვენ, მღაბიოთა, სიკვდილის შვილთა, რომელთაც ყველაფერი გვენატრება, რომელნიც ყველაფერს სისხლით, ოფლით, წვითა და დაგვიტ ვმოულობთ და წილად გვხვდომია იმავე წვითა და დაგვიტ ნაშოვნ-ნაამაგევი დავიცვათ და შევირჩინოთ. ჩვენა გვეათხონ და ჩვენ ვეტყვიტ რაშიაც არის აზრი და საგანი ცხოვრებისა. მაშინ გამოჩნდება რა არის ცოდვა, რა არის მაღლი, მაშინ ერთნაირად გაისაზღვრება ერთიცა და მეორეც ყველგან, ყველასათვის და ყოველ შემთხვევაში.“

ამ წერილის დაწერიდან სამი წლის შემდეგ ილიამ დაამთავრა თავისი „ოთარაანტ ქერივი“. არაჲ ამ მოთხრობაში ერთი სცენა, რომელიც თითქოს ამ წერილის აზრის გავრცელებას, მხატვრულ ნათელყოფას წარმოადგენს: იქაც ცოდვა-მაღლის კრიტიკიუმს ეძებს ილია და იქაც მართლაც ჰეშმარატ პასუხსა პოულობს, რადგანაც არა ამა ქვეყნის მძღავრთა, არა მჩაგვრელთა, არაჲედ ხალხის პოზიციაზე დგას. ამ მოთხრობაში არჩილი ახსენებს კესოს:

„ — გახსოვს, რა გვითხრა პატამ, როცა ჩვენთან ქალაქში ჩამოვიდა იმ საშინელ თოვლ-ჰყაპში სამი მანეთის სათხოვნელად და მე გავეხუმრე:

— ბიჭო, სამი მანეთისათვის ამ სიშორედ როგორ წამოხვედი-მეთქი ამ ვაივაგლახში! — „აი, ბატონოო, თქვენ რა იციტ ხურმა რა ხილიაო, — მითხრა უზრდელობით და არა წყენისათვის: — აქედან რომ მივალ, ნაჯაფევი, გზისაგან გალახული, თოვლ-ჰყაპისაგან გაწუწული-გალაფული და ჩემს დაძონძილ საბანში ცახცახით გავეხვევი და მივეგდები — რა ტკბილად დამეძინებაო, თქვენ ისე თავის ღლეში ვერ დაიძინებთო. იმათთვის ძილი მართლა მოსვენებაა, მართალი აღდგენაა დახარჯული ღონისა, ჩვენთვის კი ნებეერობაა, ღონის გასაიებაა, დამძიმებაა, წყალმანკია, იმიტომ, რომ ჩვენი ღვიძილიც

ძილა. საქმეა სიცოცხლე. ეს არის იმათი კარგი და ამით გვეჯობნიან“.

და შემდეგ არჩილი განაგრძობს: „— ცხოვრება მაინც იმათშია: იქა ჰლულს ძარღვებში მოარული სისხლი, იქა სცემს თითონ სიცოცხლს ძარღვიცა... მაშ რა სწნავს იმისთანა კაცურ კაცს, როგორც გიორგი იყო ან იმისთანა დუდაკაცს, როგორც ოთარაანთ ქვრივია; მაგისთანა პური მარტო იმათ თონეშილა ცხეება, ჩვენი თონე კი მარტო ჩვენისთანა კუტ პურს აცხობს“.

უფრო ნათლად თქვა ილიამ ეს აზრი თავის წერილში „მეცხრამეტე საუკუნე“:

„დღეს ღარიბსა და მდიდარს შორის, ძლიერსა და უძლურს შორის უფრო დიდი ზღვარი არის, ვიდრე ოდესმე ყოფილა და აქ არის საბჭვავე იმ ტკივილისა, რომლის მორჩენაც მეცხრამეტე საუკუნემ უანდერძა აწ მომავალ საუკუნეს. მეცნიერება, ადამიანის გონების წინსვლა, ზნეობის აღმატება — ჯერ ბევრს სხვას კიდევ ძლევამოსილებით მოიმოქმედებს, მაგრამ ამ მეცხრამეტე საუკუნის ანდერძზე უაღრეს და უდიდეს საგანს სხვას ვერას აღმოაჩენს და არ გაუთვალისწინებს კაცობრიობას დღეის ამას იქით“.

ასე ბრწყინვალედ გადასჭრა ილიამ ის წყეული საკითხი, რომელიც საუკუნეების მანძილზე აწუხებდა ადამიანის გონებას, ასე მოძებნა მან ის ღარი, ის საზღვარი, რომელიც გაპყოფს ცოდვასა და მადლს, კეთილსა და ბოროტს.

ილიამ კარგად იცოდა, რომ კეთილი და ბოროტი, ცოდვა და მადლი ცარიელ ფრაზეზად დარჩებიან, თუ ისინი განხილულნი არ იქნენ კლასობრივი ბრძოლის ასპექტში, ნათელი ჰუმანიზმის ასპექტში. ილიამ კარგად იცოდა, რომ სინამდვილეში ყველაფერი დამოკიდებულია გარემოებებზე, ადგილზე და დროზე და წინანდელი საერთო ფრაზები, რომლებითაც მსჯელობდნენ ცოდვასა და მადლზე ისე, რომ მოვლენის წარმომშობს გარემოებას და მიზეზებს არ ითვალისწინებდნენ, ეს ზოგადი, განყენებული ფრაზები არადადამაკმაყოფილებელნი არიან. ილიამ ისიც კარგად იცოდა, თუ მთელი პესიმიზმი რა სოციალურ ფესვზე იყო აღმოცენებული.

ჩვენ საკითხს, ცოტა არ იყოს, გადაუხვიეთ, „ივერიის“ 1885 წლის თებერვლის ნომრის „შინაურ მიმოხილვას“ ვარჩევდით და მერე „ოთარაანთ ქვრივსაც“ გადავსწვდით, ილიას წერილი „მეცხრაპეტე საუკუნეც“ მოვიშველეთ, რომელიც იმ „შინაური მიმოხილვიდან“ თხუთმეტი წლის შემდეგ დაიწერა. დროა ისევ ჩვენს თემას, ისევ ილიას „შინაურ მიმოხილვას“ დაუფრუნდეთ, ილიას ისევ იმ უძილო ღამეს დაუფრუნდეთ.

ეკლესიასტეს წიგნთან კამათი რომ მოითავა, იმავე წერილში ილიამ განაგრძო:

„ყველა ყველაო, პეტყვიან: შენ შინაური მიმოხილვა დაგვიბრდი და მაგას რაეზსა ჰბოდავო. ღმერთი-რჯული მეც არ ვიცი, რაეზსა ვბოდავ. ეს კი ვიცი, რომ მართლა ვბოდავ. როგორღაც გზაკვალი ამერია და დავიბნიე, თავი სინანულით დავიწყე და ღმერთის წაწყმედის გზაზე გავიდე და სამგლე გოჭსავით გავისისწვრივო. იქნებ არ დაიჭეროთ და ერთი საოცარი, უცნაური სენი დამჩემდა. ამბობენ, ეს სენი მარტო მე არა მჭირს. თურაჲ ნუ იტყვიოთ ყველას, ვისაც ჭკუასთან რაიმე საქმე აქვს, იმათაც ის ემართებათ, რაც მე. დავფიქრდები რაზედმე თუ არა, ან ჩაუყვირდები რასმეს, ერთი რაღაც სულთამხუთავივით ამეკიდება თვალწინ და არა მშორდება“.

გარეთ ისევ ბნელი ღამე ღვას.

და უეცრად ილიას ახსენდება ერთი ძველი ხალხური თქმულება: იმ თქმულების მიხედვით, მამლის პირველ ყივილამდე მთელი ცა და ქვეყანა ათასნაირი მავნეთი და არაწმინდა სულით არის სავსე, ხოლო რა წამს მამალი იყივლებს, ყველა წყეული ქვესკნელს მიდისო. ილია მარჯვედ იყენებს ამ ხალხურ თქმულებას და სწორედ ამიტომ ამბობს იმ სულთამხუთავზე, რომელიც მას თავზე წამოსდგომია; მკითხველისათვის გასაგებია, ვინ არიან ის მავნენი და არაწმინდანი; ესენი მეფის რეჟიმის მსახურნი არიან, ბობოლა მოხელენი, მჩაგვრელნი, ექსპლოატატორნი, რომელთაც

სწორედ იმ ბნელ დამეში შეუძლიათ აკეთონ თავიანთი ბნელი საქმე; ამიტომ უცდის პოეტი იმ მამლის ყვირის, უცდის დიდი ხანია და ამ ლოდინში ასეთი მწარე სიტყვები აღმოხდება გულთან:

„ახლა კი საათი ქვეყნისა მოშლილია და არ ვიცი ამჟამად შაჰლის ყვილაქდე ბევრი დრო დარჩა კიდევ თუ არა. ვზივარ და შევეყუარებ სულაჰანხუთავს, ვზივარ ლოდინით დაღალული და ვნატრობ მამლის ყვირისა. როდემდის უნდა ვილოდინო, როდემდის! შე დალოცვილო, მამალო, რაღას უყუარებ და არ დაიყვილებ!“

თითქოს აღარ არის იმედი, ბოლო სიტყვა თითქოს ველარ უპოვია ილიას. „ძალიან შევტოპე და თავს ბოლო ველარ გამოვავიო“, — ამბობს, „რით დაგისრულოთ სიტყვა, არ ვიციო“, „ჩემგან ნაჩვენებ ბარდებში გზა თითონ გაიგნეთო“; ნწერლას მოღლილი ხელი ისევ ეკლებიასტეს წიგნს გადასწვდებდა და თითქოს სასხვათაშორისოდ ამოწერს ილია თავის სტატიის ბოლოს სოლომონის სიტყვებს:

„ქამი შობისად და ქამი სიკვდილისად, ქამი დანერგვად და ქამი აღმოფხვრად დანერგულისა, ქამი წყლულებად და ქამი კურნებად, ქამი დარღვევად და ქამი შენებად, ქამი ტირილად და ქამი სიცილად, ქამი გოდებად და ქამი განცხრომად, ქამი განყრათ ქვათა და ქამი შეკრებად ქვათა, ქამი გარდახვევად და ქამი განშორებად გარდახვეულისაგან, ქამი დუმულისად, და ქამი მეტყველებისად, ქამი სიყვარულისად და ქამი სიძულვილისად, ქამი ბრძოლისად და ქამი მშვიდობისად“.

ილია ამას უმატებს: „აი თურმე სად უნდა ვეძებოთ პასუხი იმ წყეული ამოცანისა, აი თურმე სად უნდა მოიძებნოს აზრი ცხოვრებისა“.

მართლაც დამთავრდა ეს შესანიშნავი წერილი, მართლაც მოძებნილია პასუხი. ხომ ამბობდა „აჩრდილში“ პოეტი: შრომა აწ ქვეყნად ტყვედა პყრობილი, მძარცველობის ქვეშ ჩაგრულ-ვნებულა, ხოლო რღვეულა მისი ბორკილი და დასამახვრევეად გამზადებულა; მამ უკვე მოახლოებია აღსასრული იმ ძველ სამყაროს, გარდასვლია ქამი შენებისა

და მოახლოებია ქაში დარღვევად, წარსულა ქაში მისი სი-
ცოცხლისა და მოახლოვებულა ქაში მისი სიკვდილისა, მოახ-
ლოვებულა ქაში სიცილისა, რომელიც უნდა ისმოდეს ქვეყნად,
გოდებისა და ტირილის ნაცვლად. აქ გაბედულად არის ნაწი-
ნასწარმეტყველები მოახლოვება თავისუფლებისა, რევოლუ-
ციის ქარიშხლისა, რომელსაც, ილიას აზრით, სწორედ მეოცე
საუკუნეში უნდა გადაეჭრა ყველაზე უდიადესი და უადრესი
ამოცანა ადამიანის განთავისუფლებისა.

და ეს ხომ ილიას ნაწარმოებთა დედააზრიც არის, ამას
შესტრფოდა ის მთელი სიცოცხლის მანძილზე, ამისთვის
იღწვოდა და როგორც მამაცი მეომარი, ისე დაეცა ბრძოლის
ველზე. წიწამურის გზაზე, უღრან ტყეში დაიმართოხელა
ბნელეთმა და აქ ესროლა თვითმპყრობელობამ მას ის ტყვია,
რომელსაც მის მოსაკლავად ასხამდა ნახევარი საუკუნის
განმავლობაში.

გავიდნენ ათეული წლები. იმ მამალმა, ილია რომ ელოდა
საგურამოს ბნელ ღამეში, დიდი ხანია იყივლა ქვეყნად, და-
დგა ქაში სიცოცხლისა და მშვიდობისა, რომელსაც შორიდან
შეჰხაროდა ილია ჭავჭავაძე — სული და გული ჩვენი ხალხისა,
სინდისი და პატიოსნება საქართველოსი.

გიორგი ლეონიძე

ბიოგრაფიული თარიღები

თბილისიდან აღმოსავლეთის მხარეს, კუხეთის მთებსა და მდინარე იორს შუა არის მწვეანეში ჩაფლული კოხტა სოფელი, რომელსაც პატარძელს ეძახიან.

ამ სოფელში 1899 წლის 27 დეკემბერს (ახალი სტილით) დაიბადა გიორგი ლეონიძე.

ბავშვობის შთაბეჭდილებანი მკვეთრად აღიბეჭდა პოეტის მეხსიერებაში. დიდი ხნის შემდეგ ერთ-ერთ თავის ლექსში იგი იგონებს:

„პატარძელი... ჩემი სოფელი,
ბავშვობის კერა, — პატარძელი,
ჩემი აკვანი წნორის ტოტისა
იქა ყოფილა გადარწეული“.

პირველივე სურათები, რომლებიც ყრმის თვალწინ გადაიშალა, პირველივე ხმები, რომლებიც მან გაიგონა—მომხიბლავი და დაუვიწყარი იყო. ეს იყო ივრის მინდვრები და გომბორის მთები, ბარაქიანი მიწა და საქვეყნოდ განთქმული ვენახები, დინჯი „მრავალუამიერ“ და სევდიანი „გაფრინდი შავო მერცხალო“.

წარსულის შესანიშნავი ძეგლებიც ბლომად შემონახულა ამ მადლიან მიწაზე: ნინოწმინდა და უჯარმა, ალავერდი და გრემი.

პოეტის სულში სამუდამოდ შეჭრილა ამ ადგილების სი-
ყვარული, ყველა ეს ნანგრევები ძველი ციხეებისა და სასა-
ხლეებისა, ნახევრადწაშლილი ფრესკები, სახურავზე შამბნარ-
ამოსული მონასტრები, ივრის ზვირთების ციმციმი და რაკუნი
პატარა წისქვილისა, დაკარგული გარდასულ წლებში, ისევე
როგორც იქ მოსმენილი სიმღერები და ზღაპრები.

„აქ გავისიჩქე ძალა ყელისა,
პირველი ლექსი,
პირველი დარდი
და ჩანაჭერი ცისარტყელისა —
მეცა ხალათი ნუშით და ვარდით“.

პოეტის მამა ნიკოლოზ ჰიმონის-ძე (1864—1901) იყო
პედაგოგი და ლიტერატორი-ხალხოსანი, მას გორის სასული-
ერო სემინარია ჰქონდა დამთავრებული. ნიკოლოზ ლეონიძეს
კარგი მასწავლებლის სახელი ჰქონდა. ილია ჭავჭავაძის
გაზეთი „ივერია“ ასე წერდა მის შესახებ — ქართველი ხალ-
ხის განათლების ერთგული და შეუდრეკელი დამცველიაო.
იგი თავის უპირველეს მოვალეობად სთვლიდა ხალხის გა-
ნათლებასზე ზრუნვას.

დედა, სოფიო ნიკოლოზის-ასული იყო წყნარი და კეთილი
ქალი, სახლში მიღებული განათლებით. სწორედ მან შეაყვარა
მომავალ პოეტს, ადრე დაობლებულს, ისტორია და ლიტე-
რატურა. გულთბილად და უღრმესი სიყვარულით იგონებს
გიორგი ლეონიძე მას თავის ლექსში „პოეტის დედა“. მის
მეხსიერებაში ცოცხლდება დღედაღამ საქმეში გართული
დედის სახე, რომელიც პატარა ბახჩაში ფუსფუსებს, წინსა-
ფარში ბოსტნეული და კვერცხები უწყვია და მას ჭიკჭიკით
დასდევენ უკან მერცხლები და შოშიები.

წერა-კითხვა თითონ ისწავლა მომავალმა პოეტმა.
პატარაობაშივე ცხოველმყოფელი ინტერესით ეცნობა იგი
საქართველოს ისტორიას; ცხრა-ათი წლის ასაკში მას უკვე
წაკითხული აქვს „ქართლის ცხოვრება“, სახლში მას „ჩვენი
ისტორიკოსი“ შეარქვეს.

1907 წელს გიორგი ლეონიძე თბილისის სასულიერო სას-

წავლებელში მიაბარეს, რომლის დამთავრების შემდეგ (1913 წ.) შედის სასულიერო სემინარიაში. ამ სასწავლებელში თეოლოგიას და სქოლასტიკას ასწავლიდნენ, მაგრამ მდიდარი ბიბლიური პოეზიაც შეუსწავლია იქ ლეონიძეს.

სკოლის მკაცრი რეჟიმი მოწაფეებში იწვევდა გააფთრებულ წინააღმდეგობას, ანთებდა მათში სამშობლოსადმი მხურვალე ტრფობას. სამშობლო და პოეზია — აი ეს იყო მათი მაშინდელი დევაზი. ისინი ქმნიდნენ ლიტერატურულ და პოლიტიკურ წრეებს, გულმოდგინედ ეცნობოდნენ სამშობლოს მხარის ისტორიას.

თავის ავტობიოგრაფიულ ჩანაწერებში პოეტი ამბობს:

„ეოცნებობდი გავმხდარიყავი მხატვარი, ისტორიკოსი, არქეოლოგი, მაგრამ 1909 წლის ერთ მზიან დღეს, კლასში მჯდომჴა გამოუცდელი კალამით დავეწერე ლექსი „განთიადი“.

ასე დაიწყო გიორგი ლეონიძის პოეტური გზა. მალე მისი ლექსები უკვე იბეჭდებოდა ჟურნალ-გაზეთებში. პოეტი ეძებს საკუთარ ხმას, გამოსახვის ახალ ხერხებს, ეძებს ბილიკებს, რომელთაც დიდი პოეზიის მაგისტრალეებზე უნდა გაიყვანონ იგი. მისი საყვარელი პოეტები ამ დროს არიან ვაჟა-ფშაველა, დავით გურამიშვილი, პუშკინი, მიცკევიჩი (ამ პოეტის ლექსებს ლეონიძე თარგმნის 1913 წელს).

1916 წელს ლეონიძემ გამოსცა ლიტერატურული ალმანახი „საფირონი“, რომელშიაც მონაწილეობას იღებდნენ იმ დროის საუკეთესო ლიტერატურული ძალები. 1922 წელს სათავეში უდგება გაზეთ „ბახტრიონს“. ეს იყო პირველი პერიოდული ლიტერატურული გაზეთი საქართველოში და არსებობდა 1923 წლამდე. 1923 წელს ლეონიძე მონაწილეობს ჟურნალ „გრდემლის“ გამოცემაში. 1926 — 27 წლებში რედაქტორობს ლიტერატურულ ჟურნალ „დროშას“.

როდესაც ლეონიძე „საფირონს“ გამოსაცემად ამზადებდა, ქუთაისში იქმნებოდა ქართველი სიმბოლისტების სკოლა „ცისფერი ყანწილები“, რომელშიაც შედიოდნენ პაოლო იაშვილი, ტიცვიან ტაბიძე, ვალერიან გაფრინდაშვილი და სხვები. გ. ლეონიძე მიიზიდა ამ ჯგუფმა. იგი შეუერთდა სიმბოლისტებს.

მაგრამ ლეონიძე მალე ჰკარგავს რწმენას სიმბოლისტურ-დეკადენტური პოეზიისადმი, მისი ნაწარმოებებიც თვალნათლივ ადასტურებენ, რომ ლტოლვა სიმბოლიზმისაკენ ლეონიძის შინაგანი პოეტური ბუნებისათვის მეტად არაბუნებრივი იყო. მისმა მეგობრებმაც—პ. იაშვილმა, ტ. ტაბიძემ, რომელნიც საქართველოში სიმბოლისტური სკოლის ფუძემდებლნი იყვნენ, თანდათანობით გადალახეს სიმბოლისტური განწყობილება და ფეხი შეუწყვეს ხალხს; შემდგომში ისინი გახდნენ გამოჩენილი საბჭოთა პოეტები, მათ თავიანთ ლექსებში მთელი გულით უმღერეს განთავისუფლებულ სამშობლოს.

1936 წელს ლეონიძე არჩეულ იქნა საბჭოების VIII საგანგებო ყრილობის დელეგატად. ამ ყრილობაზე მან ქართველი ხალხის სახელით წარმოსთქვა მისასალმებელი სიტყვა.

1946 წელს ლეონიძე მონაწილეობდა მშვიდობის მომხრეთა საკავშირო კონგრესში და არჩეულ იქნა მშვიდობის მომხრეთა კომიტეტის მუდმივ წევრად.

1950 წლიდან ლეონიძე საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატია. 1945 წლიდან სკკპ წევრია.

1949 წელს ლეონიძე მიემგზავრება უნგრეთში, პეტეფის იუბილეზე, საბჭოთა დელეგაციის შემადგენლობაში. 1950 წელს იმოგზაურა რუმინეთში და მონაწილეობას იღებდა ეპინესკუსაღმა მიძღვნილ საიუბილეო ზეიმში. 1950 წლის აგვისტოში გამოვიდა გერმანელი მწერლების კონგრესზე. 1952 წელს მონაწილეობდა საბჭოთა კავშირ-ჩეხოსლოვაკიის მეგობრობის ერთთვიურში. ამავე წელს მონაწილეობდა ადამ მიცკევიჩის საიუბილეო ზეიმში. გამოვიდა ვარშავაში, მსოფლიოს პოეტთა საღამოზე, აგრეთვე კრაკოვში. ეს მოგზაურობანი სახალხო-დემოკრატიულ ქვეყნებში მდიდარ მასალას აძლევენ პოეტს შემოქმედებისათვის.

ხოლო ჩვენს ქვეყანაში, ყველგან ძმობისა და სიყვარულის ატმოსფეროში გრძნობს პოეტი თავს—მოსკოვში, ლენინგრადში, ერევანში, ბაქოში, ვილნიუსში. სწორედ ხალხთა მეგობრობის დიდ და უძლეველ გრძნობას სთვლის პოეტი ოქტომბრის რევოლუციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მონაპოვრად. პოეტის რუსმა მეგობრებმა: ნ. ტიხონოვმა, ნ. ზაბოლოცკიმ,

პ. ანტოკოლსკიმ, ლ. მარტინოვმა, ვ. დერჟავინმა, ა. მეჟიროვმა და სხვებმა დიდად შეუწყვეს ხელი ლეონიძის პოეტური სიტყვის რუსულ ენაზე ადრერებას. ლეონიძის ლექსები იბეჭდებოდა როგორც მოძვე რუსუბლიკების, ისე სახალხო დემოკრატიული ქვეყნების ენებზე სწორედ რუსული თარგმანების საშუალებით. მაგრამ მარტო ამაში როდია საქმე. შემოხსენებული პოეტების ნაწუშევრები მხატვრული თარგმანის დარგში ნამდვილად შემოქმედებითი გამარჯვებაა, კეთალშობილური ღვაწლია, რომელმაც უდიდესი როლი ითამაშა ჩვენი ხალხების დაახლოვებისა და მეგობრობის საქმეში.

გ. ლეონიძის პირველი წიგნი რუსულ ენაზე გამოვიდა 1937 წელს, მეორე — 1938 წელს. 1944 წელს გამოცემლობა „სოვეტსკი პისატელმა“, ხოლო 1948 წელს „ზარია ვოსტოკაჲ“ გამოსცეს მისი ერთტომეული. 1950 წელს „მოლოდაია გვარდიაჲ“ გამოსცა ლეონიძის ლექსებისა და პოემების კრებული. 1949 წელს პოეტის ნაწარმოებთა ერთტომეული გამოვიდა უკრაინულ ენაზე (მიკოლა ბაჟანის რედაქციით).

გარდა ამისა, ლეონიძის ნაწარმოებები გადაითარგმნა და გამოიცა სომხურ, უზბეკურ, აზერბაიჯანულ, თათრულ, ტაჯიკურ, ებრაულ, უნგრულ, რუმინულ, პოლონურ, ჩინურ, ინგლისურ. სპარსულ და სხვა ენებზე.

ომის წლები

ცნობილი საბჭოთა მწერალი ნიკოლოზ ტიხონოვი თავის მოთხრობაში „წყნეთის საღამოები“ იგონებს იმ ზაფხულს, რომელიც მან გიორგი ლეონიძესთან ერთად გაატარა წყნეთში. ეს ის ზაფხული იყო, როცა დაიწყო მეორე მსოფლიო ომი. ნიკოლოზ ტიხონოვისათვის დაუვიწყარი გამხდარა წყნეთის საღამოები, განმარტოება და სიჩუმე, რაც ესოდენ აუცილებელია შემოქმედებითი მუშაობისათვის. იგი საღამოობით ჯდებოდა ხოლმე მაღალი კაკლის ხეების ჩრდილში და გაპყურებდა მათა სახლის მახლობლად მდებარე მხიარულ მწვანეში ჩაფლულ სასაფლაოს, სადაც ჩიტები დაფრთხილებდნენ ბილიკებზე და საფლავის ჯვრებზე.

ერთხელ სოფლიდან სასაფლაოსაკენ მიმავალ გზაზე რამდენიმე კაცი გამოჩნდა. მათ მუსიკალური საკრავები ეჭირათ ხელში და მძიმე, დინჯი ნაბიჯებით მოდიოდნენ. ისინი ავიდნენ სასაფლაოზე და ახლად გათხრილ საფლავებს მიაშურეს. მოძებნეს რომელიღაც საფლავი, საკრავები მწვანე მოლზე დააწყვეს და სახელდახელოდ გაკრული ბოხჩებიდან პური, მწვანელი, ხორცი, ვაშლი და საზამთრო ამოალაგეს. ერთ მათგანს ღვინო წამოედო ტიკით. მან საფლავს თავზე დატკეპნილ მიწაზე ჩამოამწკრივა ქიქები და ღვინით აავსო. პირველი ქიქა საფლავს აკურეს, დანარჩენები ხელში აიღეს და სულმოუთქმელად დასცალეს. მერე საფლავის ოდნავ მოშორებით ჩამოსხდნენ და საკრავები აახშიანეს. ამ კონცერტის ერთადერთი მსმენელი და მაყურებელი ნაკოლოზ ტიხონოვი იყო. გეჟუსიკებმა ეს არ იცოდნენ. ისინი თავდავიწყებით უკრავდნენ, როგორც ხალხით გაქედილ დუქანში გაჩაღებული ქეიფის დროს.

ისინი შეუსვენებლივ უკრავდნენ ერთიმეორეზე მშვენიერ სიმღერებს და მთელი ჰაერი გაჟღენთილი იყო ამ ნაზი, ღრმა, ხალხური პოეზიის ხმებით, თათქოსდა ეს ხმები მოდიოდა სასაფლაოს ხეებიდან, ბალახიდან. შინდის ბუჩქებიდან. ასე უბრალო, ბუნებრივი და გულში ჩამწვდომი.

ისეთი ძალით წარობდა სიმღერა, რომ იფიქრებდი, საცაა საკრავები დაილეწებიან ამდენი სიხარულისაგან და მათ მზიარულ ძახილზე საფლავის ქვები აიხდებიან, ჯადოქრული ჰანგები გარდასულ დროთა მოცეკვავეებს გააღვიძებენ და ისინიც მალლა ამოვლენო.

მერე უცებ სიმღერას გლოვის ელფერი ექლეთდა, ცრემლი სწვავდა თვალებს და სულში რაღაცა დულდა, გაუგებარა და ელდანარევი, მწარე და ნაღვლიანი.

მერე ისევ სხვა სიმღერა მიცურავდა სასაფლაოზე და დიდი, თეთრი ფრინველივით ნელა აქნევდა გრძელ ფრთებს. ეს საოცარი კონცერტი, რომელსაც ტიხონოვის გარდა ბებური კაკლის ხეები, ხავსიანი საფლავის ქვები, ბუჩქები და ბალახები უსმენდნენ, კიდევ დიდხანს გრძელდებოდა, მაგრამ უკვე მცირეოდენი პაუზებით.

მემუსიკეები ჩერდებოდნენ, სვამდნენ ღვინოს, აქცევდნენ საფლავზე, საკმელს შეექცეოდნენ და კვლავ უბრუნდებოდნენ დაკვრას. ბინდი ეფინებოდა გარემოს, ისინი კიდე უკრავდნენ და დიდხანს ისმოდა დოლის ბავა-ბუვი, ზურნის ზუზუნი და თარის წკრიალი.

ბოლოს წამოდგნენ მემუსიკეები, უკანასკნელი ჭიქა დასცალეს და წავიდნენ. საფლავზე საზამთროს ქერქები დარჩა, პურის ნამცეცები და წითელი ღვინის წვეთები, რომელიც ხარბად შეიწოვა მიწა.

იმ საღამოს ტიხონოვი და ლეონიძე ერთად სეირნობდნენ და ლაპარაკი ხალხურ ადათ-წესებზე ჩამოვარდა. ტიხონოვი ნოუყვა ნეგობარ პოეტს, თუ როგორ უკრავდნენ მემუსიკეები სასაფლაოზე თავიანთივე თავის გასართობად, მაგრამ გაუგებარი იყო, რატომ უკრავდნენ მაინცა და მაინც სასაფლაოზე.

— ისინი თავიანთ თავისთვის არ უკრავდნენ, — უპასუხა ლეონიძემ, — არა, ცხოვრობდა იქ, ქვემოთ, სოფელში ერთი მარტოხელა კაცი. ის ყოველთვის მიდიოდა დუქანში, სადაც ეს მემუსიკეები უკრავდნენ, ისმენდა მათგან თავის საყვარელ სიმღერებს, მათთან ერთად მხიარულობდა, მათაც ჰპატიუებდა, ფულს აძლევდა, ქეიფობდა, აქეიფებდა. ბოლოს მოკვდა. დამარხეს, ნათესავი კი არავინ არა ჰყავს. მემუსიკეებმა თქვეს: კარგი კაცი იყო, სიმღერები უყვარდა, მხიარულება უყვარდა, ჩვენც ვუყვარდით. ახლა კი მოწყენილია, მარტოა. არავინ არ მიღის მასთან. მოდი ჩვენ წავიდეთ ხოლმე, როგორც ნათესავები, მას რომ უყვარდა, ის სიმღერები დავუკრათ, გაეხარდება. მისი სადღეგრძელო დავლიოთ. იტყვის აი, როდი დამივიწყეს კეთილმა ადამიანებმა, მოვიდნენ, დალიეს, ჩემთან იქეიფეს, მადლობელი იქნება. ჰოდა, ასე დადიან საპანაშვილო დღეებში, უკრავენ და მის სადღეგრძელოს სვამენ. ეს ქართული წესია, ასეა მიღებული ჩვენში. მართლაც კარგი წესია...

— კარგია, — უპასუხა ტიხონოვმა, — მარტო ქართულად კი არა, ეს რუსულადაც კარგია. ჩვენთანაც იცოდნენ წინათ საფლავზე სასამელ-საჰმლის მიტანა, მხოლოდ მიცვალებულის სადღეგრძელოს არა სვამდნენ, აკრძალული იყო. საიქიოსი

ეშინოდათ, ეშმაკმა იცის, იქნებ მართლა არისო. რომელი გზა მიდის იქით, ეს კი არავინ იცის.

ამ სიტყვებზე ლეონიძემ გაიცინა, ხოლო როცა ის თავისი გოლიათური სიცილით იცინის, მთელი შისი ბრგე ტანი ზანზარებს და სიცილის ხმა შორს ისმის.

— აი, — თქვა მან და ხელი ცისკენ გაიშვირა, — აი გზა იმ ქვეყანაში. შეხედე...

ცაზე, ღრუბლების ხეობაში მრგვალი შესასვლელი ჩანდა, თითქოსდა მომწყვდეთული სხვადასხვა ფერის კლდეებით. ეს მართლაც ჰგავდა ზეცის საიდუმლოებებში შესავალ კარს. ცისფერი ბინდი გროვდებოდა ამ შესასვლელთან და მხოლოდ ეს მრგვალი კარი ციმციმებდა იღუშალი ცისფერი შუქით, თითქოს შეუცნობელ მოგზაურობაში იწვევდა ადამიანს.

— ამას ხალხში მკვდრის მზეს ეძახიან. — თქვა ლეონიძემ, — მზის უკანასკნელი სხივი ალებს ცის სამეფოს კარებს და მიცვალებულთა სულები ამ კარებში შედიან.

საოცარი საშვიდე სუფევდა ცაზეც და მიწაზეც.

ისინი დაბრუნდნენ სახლში. ტიხონოვი იმ დღეს ნახულისა და მოსმენილის შთაბეჭდილებაში იყო კვლავ. აგონდებოდა მეჩუბიკეები, რომლებიც სასაფლაოზე უკრავდნენ გარდაცვალებული მეგობრის საყვარელ სიმღერებს, „მკვდრის მზე“ და სოფლელი ფოსტალიონის მოტანილი ამბავი, რომ სადღაც შორს ევროპაში ომი დაიწყო, რომ ბოშავენ ვარშაეას, პარიზს, ლონდონს და ყველანი ომობენ, მაგრამ ვინ ვისთან ომობს, მიაპიტმა ფოსტალაონმა ეს აღარ იცოდა. არ უჩერებდნენ იმ ფოსტალიონს, ის კი ირწმუნებოდა — გაზეთებში წავიკითხეო. და აგონდება ტიხონოვს, როგორ დასცანოდნენ სოფლელები ფოსტალიონს.

ეს იყო მთელი იმ დღის შთაბეჭდილება.

ახლა კი ლეონიძემ პატეფონი ჩართო. ოთახში ხან მოდურო სიმღერა ისმოდა, ხანაც სევდიანი სიტყვები:

„წავალთ შორს, შორს ამ ცოდვილი მიწიდან“.

და უცებ ტიხონოვმა იკითხა:

— გოგლა, აქ სადმე ახლოს ტელეფონი არ არის?

— არა, ტელეფონი სოფლის ფოსტაშია. რათ გინდა ამ ლამეს ტელეფონი?

— არა, მე ისე ვიკითხე. შენ როგორ ელაპარაკები ხოლმე ქალაქს?

— უბრალოდ. ჩავდივარ სოფლის ფოსტაში და ვრეკავ. და ცოტა ხნის შემდეგ ისევ:

— გოგლა, მაინც რა წაიკითხა მან?

— ვინ?

— ფოსტალიონმა!

— მან ალბათ წაიკითხა რომელიმე ფანტასტიკური რომანი მომავალ ომზე.

— იქნებ მაინც დავრეკოთ და მანქანა გამოვიძახოთ ხვალ დილით, გოგლა!

— შენ რამე საქმე გაქვს ქალაქში?

— არა, არაფერი. მაგრამ მან იქნება მართლა წაიკითხა ის, რასაც ამბობდა?

ორი პოეტის წინათგრძნობა, თითქოსდა უშუალო გაგრძელება იყო იმდღევანდელ სადამოს ნალაპარაკევისა. თითქოსდა ის „მკვდრის მზე“ უკვე მოახლოვებული იყო მსოფლიოს თავზე და ფოსტალიონის გაურკვეველი ნათქვამიც ადასტურებდა მათ ფიქრებს, ამთავრებდა რეალური სინამდვილით სასაფლაოზე გამართულ არაჩვეულებრივ კონცერტს და მისტაქურ გზას საიქიოში. თითქოსდა მართლაც მოსალოდნელი იყო ყოველთა იმის შემდეგ, რაც მოხდა იმ სადამოს, ულმობელი „მკვდრის მზე“ ამობრწყინებულიყო ჭერ კიდევ უღრუბლო ცაზე.

მეორე დილით ისინი თბილისში წავიდნენ. გზაზე შოფერთან ერთად საუბრობდნენ უკანასკნელ ფეხბურთის მატჩზე, ამინდზე, ყურძენზე, მცხეთაზე, მოკლედ ყველაფერზე, რაზედაც კი შეიძლებოდა ლაპარაკი. არავითარი ფოსტალიონი არა ჩანდა მათს საუბარში, მაგრამ ის, სადღაც უფრო ღრმად მიმალულიყო.

ქალაქის ქუჩები ჩვეულებრივად სავსე იყო ხალხით. მაღაზიები გაღებული იყო, დასრიალებდნენ ავტომანქანები, ავტობუსები, წკრიალებდა ტრამვაის ზარი.

ისინი ლიტერატურულ მუზეუმში მივიდნენ, ზარბაღ გადაიკითხეს უკანასკნელი დღეების გაზეთები და დააწმუნდნენ, რომ მართალი იყო სოფლელი ფოსტალიონი. უკვე შვიდი დღის განმავლობაში ბრიალებდა ომის ხანძარი ევროპაში, იწვოდა ვარშავა, გერმანული ტანკები გარდიგარდმო სერავდნენ და სთელავდნენ მთავრობის მიერ უპატრონოდ მიტოვებულ პოლონეთს. ლონდონი და პარიზი ჩაებნენ ომში, რომელსაც მეორე მსოფლიო ომი ეწოდა.

მკვდრის მზე იდგა მსოფლიოს თავზე.

ტიხონოვი ავიდა მთაწმინდაზე და გადაჰხედა თბილისს. სექტემბრის მზის შუქი ანათებდა დიდებისა და ხელოვნების, შრომისა და მშვიდობის ძველ ქართულ ქალაქს. ყოველი ქუჩა, სახლი და ბაღი ამ ქალაქისა დაკავშირებული იყო ტკბილ მოგონებებთან, კარგ დღეებთან, კეთილ ადამიანებთან. ძველი წარმართის მსგავსად ტიხონოვი ცას შეევედრა, რომ ომი არ შეხებოდა ამ ქალაქის სილამაზეს, არ გადაექცია იგი ნანგრევებად.

ამის შემდეგ გავიდა ხანი და ჰიტლერული გერმანია თავს დაესახა ჩვენს სამშობლოს. დაიწყო საბჭოთა ზალხის დიდი სამამულო ომი.

* * *

მე მაგონდება ცხრაას ორმოცდაერთი წლის იენისი, სამხრეთის მცხუნვარე მზით გარუჯული კიროვაბადი — ძველი განჯა. პოლკის ეზოში, ის იყო, მწკრივდებოდნენ სამარშო ბატალიონები, ემზადებოდნენ ფრონტის შორეულ გზებზე წასასვლელად... ვეება მოედანზე უცებ ვილაცამ რადიო-რეპროდუქტორი თბილისზე ჩართო და იქ მყოფმა ქართველმა მეომრებმა უცებ გაიგონეს პოეტის ხმა, ყრუდ მგრგვინავი, თითქოს საქართველოს უღრანი ხეობების ეხოს გამოძახილიაო.

ეთერი სავსე იყო ამ დაძახილით:

...ამართული ვართ
როგორც ხალი კლდე, წარღვნის მკეტავი,
არვის დაეუთმოთ თავისუფლება,
არც მივცეთ ზალხის ნასიყეთარი;

არცა ვის ვეუშოთ, არცა ვემონოთ,
ხალხმა დაწერა, ხალხმა ინება,
არცა ვის ვეუშოთ, არცა ვემონოთ,
სისხლით დაწერა დადევნილება.
ჩვენთვის წარსულში შემოუთვლიათ,
როცა გვირბევენენ მთა-ბარს, ტყე-ველსა,
ქართლში მიწასაც აღარ გაეუშვებთ,
ქვას არ დავტოვებთ დაუმტერველსა.
მაგრამ დაჰკარით ფეხი საფლავეებს,
ჰკითხეთ წინაპრებს, მაშულის მხედრებს,
ჰკითხეთ ტაშისკარს, ჰკითხეთ ასპინძას,
რა მასპინძლობაც მტერს დაეხედრეთი“.

ირაზმებოდა მთელი ხალხი, ეშაადებოდნენ მხედრები,
ეშაადებოდნენ პოეტებიც მტერთან საბრძოლველად.

„მე მინდა კალამი ხიშტს გავუთანაბრო“ — წერდა ვლადიმერ მაიაკოვსკი და ჩვენი ეპოქის უდიდესი პოეტის ეს სიტყვები მისი მეგობრების დევიზი გახდა. ომის თემატიკამ უკანა პლანზე დასწია დანარჩენი ყველაფერი საბჭოთა ლიტერატურაში. ჩვენი ლიტერატურა პირნათლად შეუდგა თავისი დიდი და წმინდა ვალის მოხდას, რომელსაც უნდა გაეზარდა საბჭოთა ადამიანების პატრიოტიზმი, მხნეობა და რწმენა. საბჭოთა პოეტები და მწერლები გაბედულად და ვაჟკაცურად ინაწილებდნენ სიძნელეებსა და წუხილს, ცრემლსა და იარაჟს, სიხარულსა და გამარჯვებას. მრავალი მათგანი იბრძოდა მოწინავე ხაზზე თოფით ხელში. ეს იყო უდიდესი ენთუზიანზმის აფეთქება, ენთუზიანზმისა, რომელსაც ვერაფერი ვერ გაუტოლდება, ვერაფერი ვერ შეედრებოდა მის კეთილშობილებას, სილამაზესა და ძალას.

ნამდვილად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მხატვრულ ლიტერატურას ომის წლებში. ჩამოთვლა იმ საბჭოთა მწერლებისა, რომლებმაც თავისი წვლილი შეიტანეს ჩვენი გამარჯვების საქმეში, ძლიერ შორს წაგვიყვანს და იძულებულნი გავხდებოდით სქელტანიანი წიგნი აგვევსო ჰათი გვარებისა და ნაწარმოებების დასახელებით.

ომს უყვარს სტატისტიკა. საბჭოთა საინფორმაციო ბიუროს ცნობებში ყოველთვის ზუსტად იყო მითითებული ციფრებში

ჩვენი გამარჯვების სიდიადე და მნიშვნელობა. ჩვენ ვიცით, მტრის რამდენი თვითმფრინავი ჩამოაგდო ამა თუ იმ საბჭოთა წყობიანება, ჩვენ ვიცით, რამდენი ფაშისტი გადაძლიედი გაისტუმრა საიქიოს ამა თუ იმ საბჭოთა სნაიპერმა, ჩვენ ვიცით, რამდენი ხიდი აფეთქა ამა თუ იმ პარტიზანულმა რაზმმა; ჩვენ ვიცით ყოველივე ეს და კარგადაა ცნობილი რამდენი პიტლერელი ავაზაკის სისხლი დაიღვარა საბჭოთა ბავშვების, ქალებისა და ჯარისკაცების სისხლს წილ. მაგრამ დიდ სამამულო ომში მწერლების მიერ შეტანილი წვლილის ციფრებით გამოსახვა წარმოუდგენელია. ტიხონოვისა თუ ლეონიძის ლექსები გერმანელთა თვითმფრინავებს არ ლეწავდნენ, ლეონოვისა თუ ერენბურგის პუბლიცისტური წერილები ხიდებს არ აფეთქებდნენ, მაგრამ ეს ლექსები და პუბლიცისტური წერილები, რომლებიც უდიდესი მგზნებარებითა და მტრისადმი სიძულვილით იყვნენ დაწერილნი, მუდამ ედგნენ მხარში პიტლერელებთან პირისპირ შეჯახებულ საბჭოთა ადამიანებს, ამხნევებდნენ მათ და ასკეცებდნენ მათს სიამაყეს და გამბედაობას. ისინი ყოველთვის მოუწოდებდნენ საბჭოთა მეომრებს, რომ გულში არ გაევილოთ დანდობა მტრისა, რომ არ შეიძლებოდა პირისხლიანი ფაშისტების შებრალება, რომლებიც შეუბრალებლად ხოცავდნენ ჩვენს დედებსა და შვილებს, რომლებიც ჩალის ფასად აღარ აგდებდნენ ადამიანის სიცოცხლეს, რომლებიც ანგრევდნენ ქალაქებს და სძარცვავდნენ ხალხის დოვლათს, მოპოვებულს პატიოსანი შრომით; მხატვრული სიტყვის ოსტატები აღაფრთოვანებდნენ ჩვენს მეომრებს საგმირო საქმეებისათვის, უმსუბუქებდნენ სიძნელესა და გაკირვებას. სწორედ მაშინ წერდა ლეონიძე: „მტერი ფეხთ გავატანინოთ, ნაჩევი ქურდულ ღალატსა“.

პოეტის ხმას მღელვარებით ყურს უგდებდნენ მილიონები. და ომის ყოველ დღეს, ქვემეხების გრიალით, ზანზარით, ყუმბარების აფეთქებით, სირენების წივილით გარემოცულ მსოფლიოში მკაფიოდ ისმოდა ხმა პოეტისა, როგორც მოწოდების ზარი სამართლიანობის, კაცური ღირსების, ადამიანობის და სიკეთის დასაცავად.

ლენინგრადში — ტიხონოვი, ალმა-ატაში — ჯამბული,

ბაქოში — სამედ ვურლუნი, მოსკოვში — სიმონოვი, კიევში — მიკოლა ბაჟანი, თბილისში — ლეონიძე და მრავალი სხვა მათი თანამოკალმე და თანამებრძოლი მთელ ხალხთან ერთად თავდადებით იღწვოდნენ მომავალი გამარჯვებისათვის, რომელსაც ევროპის დამონებული ხალხები უნდა გაენთავისუფლებინა ფაშისტური მონობის მძიმე უღლისაგან.

საგანგებო გამოძევლევი კომისიის მიერ გამოქვეყნებულ ცნობაში მოყვანილი იყო ერთ-ერთი გერმანელი გენერლის ბრძანება, თუ ვინ უნდა დაესაჯათ გერმანელ ჯალათებს საბჭოთა კავშირში სიკვდილით. ამ ადამიანთა სიაში ერთ-ერთ პირველ ადგილზე დასახელებული იყვნენ საბჭოთა მწერლები. აი, როგორ ეწინააღმდეგებოდა მტერს საბჭოთა ლიტერატურის ოსტატებისა. და ეს უდავოდ არის აღიარება საბჭოთა ლიტერატურის ძლიერებისა და მნიშვნელობისა.

მებრძოლი, მოწინავე მოქალაქეობრიობა დასაბამიდანვე უაღრესად თვალსაჩინო, შეიძლება ითქვას, მთავარი თვისება იყო ქართული ლიტერატურისა. ქართველი პოეტის სიტყვა მუდამ შთაგონებული იყო ქართველი მხედრისათვის, ქართული მუზა — ქართული ლაშქართბანაკის მარტო სტუმარი კი არა, მუდმივი თანამგზავრი და თანამებრძოლი იყო. ეს მოქალაქეობრიობის ტრადიცია მე-19 საუკუნემ უფრო მაღალ საფეხურზე აიყვანა, პოეტები ერის სულიერ წინამძღოლებად იქცნენ. „ბედი ქართლისა“ გადაწყვიტა არა მარტო ვრეკლე მეფემ, არამედ ბარათაშვილმაც; ილია ჭავჭავაძესაც „ერის წყლული“ მართლაც „საკუთარ წყლულად“ მიაჩნდა, ხოლო აკაკის პოეზია მტრის გასაგმირად ამოწვდილი მახვილი იყო.

აი ასეთი იყო ტრადიცია ქართული მწერლობისა.

ეს ტრადიცია ახალი სახით აღსდგა ჩვენს ეპოქაში და იგი უფრო გაიფურჩქნა სამამულო ომის პერიოდში, როცა ჩვენ ხალხსა და სამშობლოს საშინელი საფრთხე დაემუქრა. ამჟამად და თავისუფლებისმოყვარე ქართველმა ხალხმა, ისევე როგორც ჩვენი სამშობლოს ყველა ხალხმა სხვა ძალთა შორის თავისი მწერლობის საბრძოლო მობილიზებაც მოახდინა. ომის პერიოდის ქართული პოეზიის მთავარი ნიშანი, მთავარი განმსაზღვრელი თვისება — მგზნებარე პატრიოტიზმი იყო. სწო-

რედ ომის წლებში, ყველაზე უფრო ბევალსაჩინოდ დაამტკიცა ქართულმა მწერლობამ, რომ იგი კემმარტად ღირსია თავისი ხალხისა, რომ იგი ნამდვილი მეპყვიდრეა პატრიოტული და მოქალაქეობრივი მე-19 საუკუნის დიდი ქართული ლიტერატურისა. ომის წლებში პატრიოტიზმი იყო არა ერთ მოტივთაგანი, არამედ ეს იყო მაგისტრალური ხაზი, ეს იყო ყოვლის განმსაზღვრელი და ყოვლის მომცველი დომინანტი, რომელიც ხმაშალა ჟღერდა შუასაუკუნეების ბნელეთის დასაგმობად და დასათრგუნავად. ჩვენი პოეზია სუნთქვლა ომის ცხელი სუნთქვით და ჩვენი ლიტერატურის წარმატება სწორედ ის არის, რომ ამ ფაქტმა უფრო გააფართოვა პოეზიონტი, გააფართოვა მსოფლშეგრძნობა ქართული პოეზიისა.

აი, სად არის ანხანელი მიზეზი იმ წარმატებასა, იმ პოეტობისა, რომელიც ქართველ მწერალთა ნაწარმოებებში ფრონტის მებრძოლთა და ზურგის მშრომელთა შორის მოიპოვეს. და ფრონტელი მკითხველი, ის, ვინაც ერთი წუთითაც არ ეცალა, ვინც ლეწავდა ფაშისტული ბუნების სიმაგრეებს, მაინც იცლიდა პოეზიისათვის. სამშობლოდან მღებულ გაზეთში დაეჭებდა პოეტის ლექსს. ისინი იქ, ომის ქარცეცხლში ჩხენებდნენ საყვარელ ნახელებს. სიყვარულითა და განსაკუთრებული სიამაყით ლაპარაკობდნენ ქართველი პოეტების ლექსებზე და მათთვის ეს ლექსები ახლებურად ჟღერდა. ეს იმიტომ, რომ მათ საკუთარი სისხლი დაღვარეს, ხოლო მრავალმა მათგანმა სიცოცხლეც გასწირა იმ ენის დასაცავად, რომელზედაც ეს ლექსი იწერებოდა.

ომის პერიოდის პირველივე ლექსებმა დაამტკიცეს შინაგანი ძალა, შინაგანი მზადყოფნა ქართული პოეზიისა, რომელიც, ის იყო, ახდენდა თავის ძალთა მობილაზებას ომის მიერ წამოქრილ ამოცანათა გადასაქრელად. აქ ერთმა მნიშვნელოვანმა ფაქტორმა ითამაშა გადამწყვეტი როლი. ქართველმა პოეტებმა უფრო ახლოს განიცადეს ომი, უფრო ახლოს ნახეს ომის ადამიანები. აქ გადამწყვეტი როლი ითამაშა იმან, რომ მთელი წყება ქართველი პოეტებისა ფრონტზე გაემგზავრა. თვითონ ლეონიძეს ცხრაას ორმოცდაორი წლის სუსხიან იანვარში მოსკოვის მისადგომებთან ვხედავთ. აქ იგი შეხვდა ქართველ

დემონტაჟს. ცხრაას ორმოცდასამი წლის ოქტომბერ-ნოემბერში მან მოიარა ტუაპსეს, არჰავირის, კრასნოდარის, კრიმსკაიას, გიშკატებლიაფსკაიას, ანაპის მიდამოები. მაშინ აქ ყველგან ბოძოლის ცეცხლი ენთო.

და აი, ერთხელ კიდევ დადასტურდა ის ჭეშმარიტება, რომ ხელოვნებაში პირველად როლს არა რეფლექსია, არა განყენებული განუკრეტა, არამედ უშუალო შთაბეჭდილება თამაშობს. ეს არა ერთხელ დაამტკიცა ლიტერატურის ისტორიამ. ლევ ტოლსტოი ვერ დასწერდა თავის „ომსა და მშვიდობას“, რომ სევასტოპოლის ბრძოლები თავისი თვალით არ ენახა. ჰარველ მსოფლიო ომზე ყველაზე კარგი წიგნები დასწერეს იმ წიგნებშია და პოეტებმა, რომელნიც ოფიცრებისა და ჯარისკაცებს მანარაში იყვნენ გადაცემულნი. და აი ახლაც ისტორიამ კვლავ გაიმეორა თავისი თავი, ქართველი პოეტების ფრონტზე მოგზაურობამ კარგი ნაყოფი მოიტანა.

ყოველივე ზემოთ თქმულის ნათელ ილუსტრაციას წარმოადგენს გიორგი ლეონიძის ომისდროინდელი ლექსები. ომის პირველი დღეებიდანვე პოეტი თავის ვაჟკაცურ ხმას უერთებს ნაღმებისა და ყუმბარების გრიალს.

„და ერთი გრვეინავს ძახილი გულში:

— ჰეი, ვეფხვებო!

— ჰეი, არწივნო!

თუ ჩვენ სიყვარულს ვიყოფდით გუშინ,

დღეს ვაჟკაცობა გავინაწილოთ...“

ასე მიმართავდა პოეტი საწმობლოს ერთგულ დამცველებს, რომელთაც ისტორიამ უწმინდესი მისია დააკისრა, მისია მიზანისფერი ჭირის განადგურებისა, მისია ჩვენი ქვეყნის ნათელი ციდან საზარელი ღრუბლების განდევნისა, მისია ჩვენი თავისუფლებისა და კეთილდღეობის შენარჩუნებისა.

მათ უნდა მოესპოთ მკვდრის მზე, რომელიც გვიქადდა შავბნელ ღამესა და მონობის ბორკილებს. მათ უნდა დაეცვათ ჩვენი წინაპრების მიწა, მორწყული სისხლით. პოეტი ამაყობს, რომ საქართველოს შვილებმა არ შეარცხვინეს მამული, ისინი შეუდრეკლად და მამაცურად იბრძოდნენ, იბრძოდნენ ლენინგრადასა და მოსკოვის მისადგომებთან, ვოლგისა და დნებრის

ნაპირებთან. ისინი იქ საქართველოს იცავდნენ, ისინი იქ ქართ-
ველი ხალხის წარგზავნილები იყვნენ და კიდევაც ასახელებ-
დნენ მშობელ ხალხს, მათი გმირობის მოწმე გახდა მთელი
საბჭოთა ქვეყანა.

პოეტს სჯეროდა, რომ შეუძლებელი იყო საბჭოთა არმიის
ღრღობების დამიწება. მას სჯეროდა, რომ მონობის თალხს არ
წაიცვამდა არასდროს საბჭოთა ხალხი, რომ გამარჯვება, ისევე
როგორც სიპართლე, ჩვენს მხარეზე იყო.

„და არც ვიქნებით არასდროს
ჩვენს სამშობლოში მონებად,
სახამლას გმირთა სახელი
საქვეყნოდ გააგონება!“

ომის თემაზე დაწერილ ლექსებში ლეონიძის პოეზიის ლი-
რიკული გმირის სახის გამოხატვა აღწევს უღიჯეს სინაღლეს.
უდავო ფაქტია, რომ ყოველდღიური ცხოვრება იშვიათად
იძლევა მიზეზს ისეთი დიდი და კეთილშობილური საქციელი-
სათვის, როგორც არის თავის განწირვა სამშობლოს საკეთილ-
დღეოდ. მაგრამ ომის დროს ამის უამრავი მაგალითები იყო
და თითოეული მათგანი მკვეთრად განსხვავდებოდა ერთიე-
ორისაგან, თითოეულ მათგანზე შეიძლებოდა მაღალმხატვრუ-
ლი ლექსის დაწერა.

გიორგი ლეონიძის ლექსებში ჩვენ ვეცნობით მებრძოლ
პირტახიას, რომელიც უტყვიოდ დარჩენილ ტანკში აღმოჩნდა
თავის თანამებრძოლებთან ერთად ფაშისტებით გარშემორ-
ტყვული. მათ ფული შეაძლიეს საბჭოთა მეომრებს, თუკი ისი-
ნი ცოცხლები დანებდებოდნენ. პირტახიამ ტანკის სასროლი
კოშკიდან ამოსძახა მტერს: განა ჩვენ ვვაჭრობთ, ჩვენ ვიბრ-
ძვით! ეს ფრონტული სინამდვილიდან აღებული ამბავია და
იგი, გაზეთებში მოკლედ გადმოცემული, ძლიერ გამოძახილს
პოულობს ლეონიძის ლექსში, რომელშიაც პოეტი მებრძო-
ლის სატყვებს „განა ჩვენ ვვაჭრობთ, ჩვენ ვიბრძვით“ მთელი
ლექსის დედააზრად აქცევს.

ავიღოთ ლექსი „შინ მოსულისა“, რომელიც თავისი უშუ-
ალობით და ბუნებრიობით, ყოველგვარი პათეტიკის გარეშე,

გვიჩვენებს ოპიდან დაბრუნებული ადამიანის განცდებსა და გრძნობებს მშობლიურ თბილისში შემოსვლისას. თბილისის ლაპპრების შემონათება ბრღლეილა ვარდების შუქი ჰგონია ლექსის ლირიკულ გვირს. მტკვრის წყალს უყვდავების წყარო-სავით სვამს და უბრუნდება სიცოცხლით სავსე თბილისის სუნთქვა ოპგადახდილ მხედარს, რომელიც პირნათლად ჩამოსულა მშობლიურ ქალაქში, ბრძოლანახული და ვალმობდილი:

„ვით საჩუქარი შენდამი,
მომაქვს მე ჩემი კრილობა,
მეც შევაჩერე ამ წყლულით
მტრის დიდი შემოჭრილობა“.

ლეონიძის ლექსებს კანონზომიერი არათანამიმდევრულობა ახასიათებს. ხშირად გვხვდება ხოლმე მის ლექსებში მოულოდნელი მხატვრული სახე ან შედარება, რომელიც უღრუბლო ცაზე იდუმალ ქუხილსა ჰგავს. აი, ამ ლექსშიაც საოცარი სტრიქონი გვხვდება მთელი იმ განცდებისა და შთაბეჭდილებების შემდეგ, რომლებსაც იწვევს ოპგადახდილ მხედარში თბილისის მიწაზე ფეხის დადგმა. ჩვენ ვუსმენთ ყურადღებით ჰოეტს, მასთან ერთად ვხარობთ იმ სიხარულით, რომელსაც მეგრძოლის სამშობლოში დაბრუნება ჰქვია და უცებ მეხივით გვატყდება თავზე ეს „ვით საჩუქარი შენდამი, მომაქვს მე ჩემი კრილობა“... ეს არის -დიდი ჰუმანიზმი, უაღრესად კეთილშობილი გრძნობა, დახვეწილი და კრიალა გრძნობა პატრიოტიზმისა, ეს არის გულიდან წამოსული სიტყვები ადამიანისა, რომელსაც სამშობლოსათვის საჩუქრად მოუტანია თავისი კრილობა, რითაც მას შეუჩერებია „მტრის დიდი შემოჭრილობა“, და გჯერა, რომ ყოველი ნასროლი ტყვია მეგრძოლისა მართლაც ჩვენი მზის სასახელოდ ნასროლი იყო, ჩვენი თბილისისა და ჩვენი ლაშაზი ცხოვრების გადასარჩენად ნასროლი იყო.

სინამდვილის გრძნობა და ქეშმარიტი რეალისტი მხატვრის ალლო ამ ლექსებში არსად არ ღალატობს გიორგი ლეონიძეს. მისი ლექსები საზეიმო ჰიმნებს არ წააგავენ. ეს არის სიმღერები, დაწერილი ზოგჯერ მხიარულ, ზოგჯერ ნაღვ-

ლიან მელოდიებზე, რადგანაც ყველასათვის ცნობილია, რომ სიხარულზე და გამარჯვებებზე არანაკლები იყო ჩვენს ომის-დროინდელ სიამაღვილესი ნაღველი და სევდა, სევდა იმ ადამიანებზე, რომლებიც უღრმოოდ გამოეტხოვნენ სიცოცხლეს, რომელთაც არ დასცალდათ ბედნიერება, რომლებიც დაიღუპნენ, რათა მალე დაშთავრებულყო ქართველის გრიალი და მზეს ყველა ღრუბელი გაეფანტა.

ბელოვნების ყოველი ქმნილება, ყოველი ლექსი უპირველეს ყოვლისა იზომება ხალხში მოპოვებული პოპულარობით, იმ შთაბეჭდილებებით, რომელსაც მკითხველი მიიღებს და გაიზიარებს. ომის თემაზე დაწერილ ლექსთა შორის უაღრესად პოპულარული და ხალხში აღიარებული იყო ლეონიძის „არ დადარდო, დედაო“, რომელიც სიმღერად იქცა.

პოეტმა ტაძანის ნახევარუნიძელის ქვიშნარიან უდაბნოში ნახა საფლავი ქართველი მებრძოლისა, საფლავზე მხოლოდ სახელი იყო აღბეჭდილი. უცნობ მემოარს ლეეანი რქვეოდა. ამ შთაბეჭდილების შედეგად მან დასწერა ლექსი, რომელიც სამუდამოდ არ წარხოცავს ცოცხალთა ხსოვნაში არა მარტო ამ უცნობი ჭარისკაცის სახელს, არამედ ყველა იმათ სახელს, ვინც თავი დასდო მამულისათვის:

„ლიმილის ბიკი ვიყავი,
ბეჭზე არწივი მენატა,
ცხრაშეტი წლია შექარულდი,
ოღი არ გადამენადა,
სამშობლოს დროშა მეჭირა,
მტერს ვეცემოდი მენადა!

ვისაც უნდოდა ქართველი
რომ გამხდარიყო ხიზანი,
დაეყარი, ვიყავ მართალი,
ვით ჩემი ტყეის მიზანი--

ნუ დაიდარდებ, დედაო,
მწარე სიკვდილის სევდასა,
ღლეო, გადიდი, გადიდი,
შვილი ეყრება დედასა!

არ დაიდარდო, დედა,
რაც მე სიკვდილით გაწყინე
მე შენი აუქუს ნათელი
საქვეყნოდ გამოეაბრწყინე.

მე გავიხენე ლეჩაქი,
მავრამ დაგხურე შექური,
სამშობლოსათვის დაეთხიე
სისხლ-ცვარი სიკაბუკერი.

მე არ დამკარვავს სამშობლო,
სულ ეხსომები ლევანი,
სანამღის საქართველოში
იწუებოდეს მტევანი...“

დედისა და სამშობლოსათვის დაღუპული შვილის თემა ახალი არ არის ჩვენს ლიტერატურაში. ქართველ ქალსა და დედას ყოველთვის უმღეროდნენ ჩვენი ქვეყნის პოეტები და მწერლები, ისევე როგორც ყველგან და ყოველთვის. ილია ჭავჭავაძის პოემა „ქართველის დედა“ შესანიშნავად აგვიწერს იმ ტკივილს, რომელსაც დედა განიცდის შვილის ომში გაგზავნისას, მაგრამ დედამ კარგად იცის, რომ მამული უფრო საყვარელია, რომ ადამიანის წმინდა ვალია ემსახუროს სამშობლოს, შესწიროს ყველაფერი, უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე.

და მაინც არ შეიძლება უარყოფა იმ შინაგანი ბრძოლისა დედის გულში, როდესაც სასწორზე დგება მისი პირშმოს სიცოცხლე. არ შეიძლება ვიგულისხმოთ, რომ დედები ყოველგვარი დარდისა და მწუხარების გარეშე გზავნიან შვილებს სოკვდალ-სიცოცხლის ვიწრო მიჯნაზე. ლეონიძის ზემოთმოყვანილ ლექსში შვილის სიტყვებითაა გამოთქმული ადამიანის ცხოვრების სიპართლე. შვილი ამხნევებს დედას, ნუ დაიდარდებო, ეხმიანება საფლაგადან, რადგანაც მისი სიკვდილი სიცოცხლის დასასრული კი არ არის, არამედ უკვდავებაა, უკვდავება, რომელიც მანამდე გაჰყვება ხალხის გულს, სანამ მტევანს სწურავენ საქართველოში, სანამ სიცოცხლე და სიყვარული იზეიმებს ამ ქვეყნად.

დიდა დედის გული. იგი დაიტევს შვილს სიყვარულსაც და სამშობლოს სიყვარულსაც. მაღალია კეთილშობილება დე-

ღისა, და სამშობლო დგება შვილზე მაღლა, ხალხის ცნობრება პირად გრძნობებზე მაღლა. ვერ გადათელავს ვერც ერთი მტერი დედის წმინდა მანდილს მტვრიანი ფეხით, არ გააწირება მისი იაენანა, რადგანაც დედები ზრდიან შვილებს, რომელნიც ნზად არიან სამშობლოსათვის თავის დასაუღებად. გიორგი ლეონიძის ლექსში უცნობი მეომარი მარტო ერთი პიროვნების — ლევანის სახე არ არის. მრავალი ასეთი ლევანი ეწირებოდა დედა-სამშობლოს, ეწირებოდა ბავშვების აკვნებსა და სატრფოთა ღიმილს, დედის ლეჩაქსა და წინაპართა ნაანდერტებს. და დედაც, რომელსაც დაღუპული ლევანი ანუჯუშებს მძიმე მწუხარებაში, მარტო ლევანის დედა არ არის, იგი დედაა მთელი ჩვენი ხალხისა, იგი არის „თავისუფლების ვეფხვთა“ დედა. პოეტს სწამს, რომ ვერაგონ ვერ შეეუღლება სახელოვან დედას მისი ძღძუს მაღლში, დედას, რომელაც აკვანს დამღერდა გულმღუღარებით და ხანაც ცხრა კუბოს დაჰქვითინებდა, მაგრამ მის „ამაყ, აწვიფელ სახეს“ ყოველთვის დიდი იმედი ანათებდა, რადგანაც კიდევ დაბადებოდნენ ვაჟაკები და გმირები, კიდევ ამღერდებოდა მათ აკვნებზე მშობლური იაენანა. მათ კიდევ დალოცოდნენ დედები სამშობლოს თავისუფლებისათვის თავგასწირად. ყოველი ტანჯვა საქართველოსი უღის ცრემლებით იყო გაწორწყული, ყოველი სიკვდილი მისი სიკვდილი იყო და ყოველი გამარჯვება მისი შვილებისა მისივე გამარჯვება იყო.

სშირად მოდიოდა ზურვში ფრონტიდან გამოვზადნილი შავი ქაღალდები. რომლებიც მოკლულ იტყუებოდნენ სამშობლოს დასაცავად წასული ადამიანების სიკვდილს. უპეტეს შემთხვევებში ამ ქაღალდებს მხოლოდ სიმაართლე, მწარე და სისხლიანი სიმაართლე მოჰქონდათ, წყვეტდნენ იმედის უკანასკნელ ძაფებს ცოლ-შვილის. მარობრებისა და ნათესაეების გულში, მაგრამ ძნელად იკერებდნენ დედები შვილის სიკვდილს, იმედი არ ეკარგებოდათ მათი ნაზვისა და საღამოობით მტვრიან შარავჯაზე გასულემა ელოდებოდნენ იმ ადამიანების დაბრუნებას. რომელთა ძვლები სადღაც, ცხრა მთისა და ზღვის გადაღმა ემარხა, რომელთა ალერსი სიზმარში-და შეეძლოთ თვალტრემლიან დედებს. დიახ, შინმოქსვლელები მხოლოდ

დედის სიზმრეში ბრუნდება. აღწენ მშობელ მიწაზე და არა ცხადში, რადგანაც მკვდრებს მარტო ზღაპარი გააცოცხლებს, და მცტი ვერაფერია:

„შინმოუსვლელი, სადა ხარ,
შენ ხომ თბილისი ვიყვარდა?
სად ღვება შენი ქოჩორი,
ივლი სად ამოგიღამდა?“

ასე იწყება ლეონიძის ლექსი „შინმოუსვლელი, სადა ხარ?“, ლექსი, რომელიც შეიძლება სიყვარულითა და სიამაყით გაიმეოროს ყოველი შინმოუსვლელი. დედა, მამა, ცოლმა, შვილმა, ნაცნობებმა თუ უცნობებმა, ლექსი, რომელშიაც თითოეულ სტრიქონს გატაცებით დაეწაფები, რამდენჯერმე გადაიკითხავ, დაიზებირებ, რამდენიმე ხნის შემდეგ კიდევ დაუბრუნდება და თუ ქვის გული არა გაქვს, ერთი-ორი ცრემლი მაინც დაეწვეთება პოეტის სტრიქონებს, და ეს იქნება მადლობის ცრემლები მისი მარჯვენისაღმი, რომელმაც ასე ძლიერად თქვა ყველა ტყვილი და ნაღველი, რომელმაც წმარე ცრემლები დაგადვრევირა იმ ვაჟკაცის ბედზე, რომლის არც სახელია ნახსენები ლექსში, არც გვარი. და მხოლოდ ის ვიცით ჩვენს, რომ მას თბილისი უყვარდა და სამშობლოს პირველი დაძახილისთანავე იერაშზე წასული „ცეცხლით ნადუღარ გრიალში“ დაეცა, მინდვრის შამხნარმა დაჰუარა მისი საფლავი, სატრფოს ღიმილის მაგივრად ვარსკვლავი დააბრწყინდება და დედის ცრემლების სანაცვლოდ წვიმა დაასველებს მას.

„შორი გამხდარა საელი,
რამდენიც გინდა იარო:
ალარც ჩანხარ და ვერც მოხვალ,
მხელარო გულნატყვიარო!“

— თვალში გვაკლიხარ, სადა ხარ, — გმანავს ლექსის სტრიქონი, გმინავს, როგორც დედის გული და სამშობლოს დარდი. თითქოსდა ვერ წარმოუდგენია პოეტს, ისევე როგორც შეილდაკარგულ დედას, რომ აღარ ჩამოვა ქოჩორა ბიჭი თბილისში, რომელიც მას ასე ძალიან უყვარდა, რომ ვერც ერთ

გაზაფხულსა და ვარდების აყვავილებასაც ველარ იხილავს იგი ამიერიდან.

მაგრამ იცის პოეტმა, რომ დაღუპული გმირების ხსოვნა უქცნობია და შარავანდედის ნათელით შემოსილი. იცის, რომ არ დაივიწყებს მშობელი ხალხი თავის შვილებს, რომელთაც მტრის ტყვეობა მოუსწრაფა სიცოცხლე, რომელთა საკვდილი მომავალი თაობების კეთილდღეობისა და ბედნიერების საფუძველი გამხდარა. პოეტი პხედავს, რომ მათი საფლავგრაველოა სალუტების აგუჯუნება მოსკოვსა და ლენინგრადში, სტალინგრადსა და თბილისში, რომ მათი დიდება ხალხის გულში გაფანტულა, როგორც გადიფანტება ხოლმე თესლი გაზაფხულის პირველ ხნულეებში.

„მაგრამ უეცრად მამხლები
ვარდისფერად აფეთქდებიან
და ქალაქები თავდაბრო
შენს წინ საღამო ღვებთან;

დაგბაასობენ გუვანში
ალერსიანი მადლობით,
რომ დაუბრუნე სიცოცხლე
ნართმევი უსამართლობით.

სისხლით სიცოცხლის მიმცემი,
სიკვდილის უბეს სიკვდილები,
გმირო, დამასწელო, ჩვენ შორის
მზესავით განაწილები, —

რომ უფრო მეტად ნათობდეს
შენი სამშობლოს დიდება.
მზე გმირის ხმაზე მარწყვიანავი
არასდროს დაიბინდება!“

შინმოუსვლელის თემას ლეონიძე კიდევ ერთხელ უბრუნდება თავის შემოქმედებაში, უბრუნდება რანდენ-მე წლის შემდეგ, როცა უკვე გადაგრიალეს ქვეყნებმა და პიტლერული გერმანია დაღეწეს საბჭოთა ჯარებმა. უნგრეთში მოგზაურობისას, ბალატონის ტბისაკენ მიმავალ გზაზე მრავლად შეუჩინევია პოეტს წითელარმიელთა საძმო საფლავები, ძეგლებით შემკული, ნიშნად მადლობისა, უნგრეთის ხალხის მიერ.

„ვაშოვინაშნე ვზის პირად
ქვის ძეგლი შესახედავი.
ვაშლის ხის ვერადით ზემდვარი,
თოვშენაოული საეღარი.“

ეს არის საბჭოთა არმიის ოფიცრის ძეგლი, ოფიცრისა, რომელიც უნგრეთის ხალხის განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში დაცემულა. მის წინ მწვანე მოლია, აქ ყოველი გამვლელი თითო ყვავილს სტოვებს საჩუქრად, მას ერთად უმღერიან ბავშვები და ბუღბუღი.

„მიველ და არა მჭეროდა,
ვნაჩე და უცებ ვიცანი!
— ეს ხომ შენა ხარ, ბიძინავ,
გეძებენ მამა-ბიძანი!

დედა ჩასაფრდა სიზმრებში,
დასახლდა სიმწუხარეში,
თერმე ცოცხალი ყოფილხარ
აქ, ბალატონის მზარეში!

მოგესალმები ქართულად,
კონა, მოკითხვა მრავალი!
მართო მოვედი ქართლიდან
არ მყავს სხვა თანამეველი!

მცოდნოდა, წამოვიყვანდი
მესტვირცს, მეღუღუეესა!
ცრემლს დავაყრიდნენ ზუზუნით:
— ვაო, შენა სიკვამუეესა!

წყალს მოვიტანდი ჩვენებურს,
მარილს და შოთის ნატეხსა,
შოთას წიგნს წამოგიღებდი,
გულში სიაღვრის ამტეხსა!“

პოეტი ახსენებს ქვის ძეგლად ქცეულ ვაჟკაცს რუსთაველის პროსპექტს, მეტეხს, მტკვრის სანაპიროებს, მთაწმინდას, დიდუბეს. ახსენებს მცხეთის გადასახედს, ახსენებს თოვლშებენბლული ხეების მწვანედ შრიალს და იქმნება საოცრად ეროვნული განწყობილება, თბილი და სევდისპონგვრე-

ლი. თითქოს თითონ პოეტიც ტყებზეა მშობლიური ადგილების გახსენებით, მამულს დროებით დაცვილებული ათასეული კილომეტრებითა და რკინიგზის სადგურების გრძელი ჯაჭვით:

„არ გიყვარს თეთრი ღრებლები
თბილისზე გადაშდინარი?
თბილისს გზა შეწყენ უპირავეს,
ოღონც გამოჩნდე მხინარი!“

პოეტი ახსენებს ბიძინა ბუჭურაულს ვაჟას ლექსებს და სიამაყით უმატებს, რომ არ შეურაცხვენია გვარი ბიძინას, რომ სისხლი უნგრელი ბავშვების სიცოცხლისათვისაც დაუღვრია. დეას იგი ქვაკაცად, როგორც მუღამ იყო მღიმიარი. მისი სახით დეას საქართველოს სახელი, დიდი საბჭოთა სახელი, დეას თითოეული ჩვენი ადამიანი.

ბიძინა ბუჭურაულის ბედი — ესაა ბედი იმ ქართველი მეომრებისა, რომელთაც სანშობლოსაგან შორს გაეთხარათ სამარე. ამ დიდ მსხვერპლს ტყუილად არ ჩაუვლია. ისინი თავისუფლების ჯარისკაცები იყვნენ. მათ ქვეყნების გრძლით მოუტანეს მშვიდობა უნგრეთს და პოლონეთს, რუმინეთს და ჩეხოსლოვაკიას, მათ სისხლი დაღვარეს დიდი იღვებრს გადასარჩენად. ეს სისხლი ძღვენი იყო კაცობრიობის მომავლისა. ეს სისხლი წმინდა სისხლი იყო თავისუფლებისა და ბედნიერებისა. მათ უკვდავება ერგოთ მილიონების გულში, მათი სახელი დასაფიცარი გამხდარა ადამიანებისათვის. ისინი მიწას მიებარნენ, მაგრამ კვლავ ჩვენს შორის არიან. კვლავ წინ მიამიყვებენ, და ჩვენთან ერთად იცავენ მშვიდობას მთელს მსოფლიოში. მათი ძირდილებიც ცოცხლებთან ერთად წინ ეღობებიან ახალი ომის განჩალებელთა იარაღის ქლარუნს.

ახალი საქართველოს სურათები

როდესაც გიორგი ლეონიძის ლექსებს ვკითხულობთ, ყოველ სტროფში და ყოველ სტრიქონში, ყველგან და ყოველთვის იგრძნობა მისი დიდი სიყვარული მშობელი ქვეყნისადმი, ყველგან შეგრთება პოეტის გულის ფეთქვა სამ-

შობლოსას. იქნება ეს ლექსი წარსულის ანრდილებზე თუ თანამედროვეობაზე, ყველგან სამშობლოა პოეტის შთაგონების უმრავლესი წყარო, რომელიც ასულდგმულებს გიორგი ლეონიძის პოეზიას. მისთვის ყველაზე დიდი სიტყობება სამშობლოსათვის ცხოვრება არის, მისთვის ყველაზე დიდი ბედნიერება სამშობლოს ბედნიერებისათვის ბრძოლაა, მისთვის მთელი სიცოცხლის აზრია სამშობლოს სიხარული და გამარჯვება.

ეს არის დაუთრგუნავი, ძლიერი და ამაყი გრძნობა, ამასთან ერთად სპეტაკი და წრფელი, გულიდან წამოსული ალალი გრძნობა. ეს არის გრძნობა, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელია შემოქმედება პოეტისა. ამ გრძნობის გარეშე ვერ დაიწერება ლექსი ვერც სიყვარულზე, ვერც სიხარულზე და ვერც წუხილზე, რადგანაც სამშობლოს სიყვარულის გრძნობა სათავეა ყოველი სიხარულისა და წუხილისა. გიორგი ლეონიძე ლექსის სიკარგეს აღარა სთვლის ბედნიერებად, თუკი სიტყვაში სამშობლოს განთიადი ჩაუქრა; მისთვის უცხოა ზიზილ-პიპილებიანი პოეზია, მისთვის უცხოა 'ლექსი, რომელიც მხოლოდ ლექსისთვის არის დაწერილი. პოეტს ურყევად სწამს, რომ ლექსი იწერება სამშობლოსათვის, ხალხისათვის და არ შეიძლება, რომ ლექსს მოაკლდეს მშობელი მიწის სუნთქვა, რომ ლექსი მთელი თავისი ფესვებით არ იყოს დაკავშირებული სამშობლოს ცხოვრებასთან.

პოეტმა იცის, რომ სამშობლოს გარეშე არა აქვს არავითარი აზრი ცხოვრებას, რომ სამშობლოსაგან განაწირი აღამიანი ვერავის ვერ დაესესხება სიცოცხლეს, და ეს მთელი მისი პოეზიის მკაცრი კანონი გამხდარა. ლექსში „ვემღერ სამშობლოს“, გიორგი ლეონიძე წერს:

„სულ ჩემი გულის მონაწურია,
რაც დაეპყარა ქალაქს ლექსები,
ვემღერ სამშობლოს, კიდევ მწყურია,
და მის სიყვარულს დავემწყემსები“.

პოეტს სურს, რომ მუდამ ეღერდეს მისი ენა, მისი ლექსი, მისი ტკბილი სიტყვის გამართულობა მშობელი ქვეყნისათვის, ეღერდეს, როგორც ღონიერი ნიაღვრის დენა და

მთელი მისი პოეზიის ლეიტმოტივად შეიძლება ჩავთვალოთ ამ ლექსის ორი უკანასკნელი სტრიქონი, სადაც პლასტიკურადაა გამოკვეთილი მთელი მისი ცხოვრების აზრი, მიზანი და სიხარული.

„სამშობლო — ჩემი გულის ფეოქვია,
სამშობლო — ჩემი ლექსის სახელი“.

ეს ორი სტრიქონი ელვარე მახვილივით ჰკვეთს ჰაერს, მოკლედ ნათქვამი ორი სტრიქონი, რომელიც თანადად შეგვიძლია ყოველი ნამდვილი საბჭოთა პოეტის შემოქმედებას წაუქმდვაროთ წინ, როგორც ანთებული ჩირაღდანი სიყვარულისა, როგორც დიდი სიბრძნე პოეტის დანიშნულებისა.

მაგრამ პოეტისათვის სამშობლოს ცნება დიდი და განუზომელია. სამშობლო — განა მართო ცაზე ცისარტყელების ქასქახია და სვეტაცხოველის ზარები... პოეტს სამშობლო — განახლებული საქართველოა, ოქტომბრის მზით გამობარა, სამშობლო — მანამდე ურწყავი მიწების აყვავებაა და რუსთავის ფოლადი, სამშობლო — სოციალისტური საქართველოს ხალხია, მიმავალი კომუნისმის მწვერვალებსაკენ, მოძვე საბჭოთა ერებთან ერთად.

გიორგი ლეონიძე ჰუმბარიტი მესიტყვეა ახალი საქართველოსი, მისი უებრო მომღერალი და ღვიძლი შვილი.

მწერალმა უნდა გამოსახოს ჩვენი ხალხის ნათელი გონება, უდრეკი ხასიათი, სიჰამაცე, გაძღვობა, მოსაზრებულობა, უნდა გვიჩვენოს საბჭოთა ადამიანების უნარი — დაუპორჩილოს პირადი ინტერესები საზოგადოებრივს, მისი მზადყოფნა — თავი გასწიროს სამშობლოსათვის. საბჭოთა ლიტერატურის მთავარი შემოქმედებითი ამოცანაა ასახოს და აღიღოს საბჭოთა ხალხის შრომითი გპირობა.

ასრულებს თუ არა ამ ამოცანას გიორგი ლეონიძის პოეზია? უდავოდ ასრულებს. პოეტის თვალს ახარებს საყვარელი სამშობლოს დიდი მიღწევები, ახარებს საბჭოთა ადამიანების შრომითი საქმიანობა, რომელიც საფუძველია და უპირველესი პირობა მუდამ წინსვლისა და გამარჯვებისა.

„მე შევარბია
ლურჯ ყანებში ყაყაოები,
მე ვარდიც მიყვარს,
უფრო მაყვარს ქარიშხლის შებლა,
მაგრამ უმეტეს ოცნებებზე
მე მიყვარს ეხლა
საქართველოში
კომუნიზმის ხარაჩოები“.

ამ ხარაჩოების მაცოცხლებელი შუქი აღაფრთოვანებს პოეტს და აღელვებული ზღვის ღონეს აძლევს გულსა და მკლავებში. ეს ზღვა ვერ ეტევა მის სულიერ სამყაროში და თბილად ეღვრება ლექსებს, დაწერალო ჩვენს აწმყოზე. მისი უემოქმედებითი ხედვა ცხოვრების ყოფით წვრილმანებშიაც ამჩნევს ახალი ცხოვრების სუნთქვას, მისთვის ფილამენტებიც ნღერიან ქუჩებში და პოეტის ფიქრები თანამად, დაუფარავად მიცურავენ ხალხის გულში, ეძებენ იმ ძალას, რომელიც ამოძრავებს ადამიანთა ცხოვრებას, რომელიც ფანტავს ღრუბლებს და აშენებს ლამაზ ცხოვრებას. ეძებენ ამ ძალას და კპოულობენ. ამიტომაც ძლიერდება გიორგი ლეონიძის პოეზიის ზემოქმედება მკითხველის გულსა და გონებაზე, რადგანაც ბევრს მონახავს იგი პოეტის ლექსებში საკუთარ ნაფიქრალსა და განცდილს, ნაოცნებასა და ნამღერალს.

გიორგი ლეონიძე აღტაცებით უმღერის ჩვენი ცხოვრებას გმირებს, რომლებიც ცხოვრობენ ჩვენს მეზობლად, არიან ჩვენი ამხანაგები, ნაცნობები თუ უცნობები; მათი რიცხვი ზღვასავით დაუღვევლია, ისინი აგებენ ქვეყანას დაუღლეი ნკლავითა და ნათელი გონებით. ისინი არიან, დაზგებთან რომ მუშაობენ, პურის უხვი მოსავეალი რომ მოჰყავთ, პარტიის სიტყვას რომ ასხავენ სისხლ-ხორცს და შრომობენ სამშობლოს საკეთილდღეოდ. მათ აუყვავებიათ სამშობლო, რომელიც ძველად სისხლისა და ცრემლის ზღვაში ცურავდა, რომელიც უსარჩობოთ იტანჯებოდა და ყველას გასაყოფელი იყო. გიორგი ლეონიძე ასე მიმართავს მათ, კომუნიზმის მშენებელ ადამიანებს:

„ოქვენი ძალა ჩემია,
ჩემი სიტყვის გამწევი,
განა ერთი ორთქლიდან
ერთად არ გამოვედით? —

გამარჯვება გვიჩვევია,
შევქმნათ ხელმოსაცემი...
ვქმნიდეთ ერთად ცხოვრებას
გმარები და პოეტი...“

აი, რაში ჰხედავს გიორგი ლეონიძე ჩვენი თანამედროვე შემოქმედის დანიშნულებას. იგი მხვნელ-მთესველებთან და დაზგის მუშებთან ერთად უნდა აშენებდეს ახალ ცხოვრებას, ისევე დაუღალავად, ისევე გულდაღინჯებით, როგორც ისინი — ქვეყნის დოვლათისა და ძლიერების მქედლები.

პოეტმა იცის, ვის უნდა უმადლოდეს თავისი სამშობლოს აღორძინებას და ახალი ცხოვრების ფართო შარაგზაზე გასვლას. პოეტმა იცის, რომ პარტიის ამაგმა გააცინკროვნა საქართველოს მთა-ბარი, დაეწყებას მისცა სიღუპსჭირე და უსასოობა, ახალი სინდერებით ააწვავა მთები და მდინარეები, პოეტი ჰხედავს, რომ პარტიის მხრუწველი ხელი ატყვია ხალხის ცხოვრებას, რომ პარტიის ჩაქრობელი შუქი სპობა ყოველგვარ წყვდიადსა და უსამართლობას.

პოეტმა იცის, რომ ეს ჩაქრობელი შუქი იმ ადამიანმა ააბრიალა, რომლის გენია მთელ მსოფლიოს გადაწვდა მშიერთა და შიშველთა საკეთილდღეოდ, რომელიც თავისი საქმეებით უკვდავებს ეზიარა და ახალი ფურცელი გადაშალა კაცობრიობის ისტორიაში. ეს არის დიდი ლენინი — გამხსნელი ხალხის ბედისა და თავისუფლების დამამკვიდრებელი.

პოეტმა შესანიშნავი ლექსები უძღვნა მსოფლიო პროლეტარიატის დიდ ბელადს, როგორც მადლობა თავისუფალი ხალხებისა, როგორც პატივისცემა მისი ხსოვნისა: „ლენინი“, „ლენინს მავხოლენში“, „ლენინი საქართველოში“ და სხვები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია „ლენინი საქართველოში“, ორიგინალურად ჩაფიქრებული ლექსი.

„ვახუცი ვინმე მასწავლებელი,
შთაგონებული შავი თვლებით,

დაბინდებისას აღემა კარდას.
ფიქრში წასული, ფერნამკრთლვი“.

იგი ლენინის ტონს ფურცლავს ჩემად და ბელადის სიტყვებს თითქოს და სურნელოვანი ბაღს სუნთქვა მოაქვთ. მაგრამ ჰაბუყ მასწავლებელს ერთი სევდა ჩარჩინია გულში ხინჯად. არასდროს არ ყოფილა საქართველოში ლენინი, ერთი დღითაც კი არ ყოფილა. არ უნახავს ჩვენი ბუნება, ჩვენი მტკვარი და რიონი, არა ყოფილა გორში სტალინთან, როგორც სანუკვარი სტუმარი, სჯერა ჰაბუყ მასწავლებელს, რომ ლენინი ღიმილათ იტყოდა: მე ბევრი ქვეყანა მომივლია და საქართველოზე უტურფესი არსად არ მინახავსო. და სტალინიც გულში გაიხარებდა, რომ ქართლის ნიავმა გაუგრილა შუბლი ბრძენ ბელადსა და მასწავლებელს. და სწყყინს ჰაბუყს, რომ არც ქართული პური გაუტეხია ლენინს, არც ქართული სიმღერები მოუღმენია. მაგრამ მოხუცი კახა, სკოლის დარაჯი არწმუნებს ჰაბუყ მასწავლებელს, რომ ლენინი ნამდვილად ყოფილა საქართველოში. იგი ასე ამბობს:

„მე შევესწარი! მე ვარ დამხდური!
მე მინახია... ჩვენი ყოფილა!
განა ის ყველას ქოხში არ იყო,
როცა ხალხს ბნელი დამბობინა?“

ის მეც მიცნობდა, მას გეფიცები,
ჩემი ცხოვრება ზეპირ იცოდა...
წითელ დროშიდან ძვერი ღიმილით
ხელი სამველად გამომიწოდა!“

და ოცნებობს ჩემად მასწავლებელი: იქნებ იყო და მართლაც არ ვიცი... ოცნებობს ჩემად მკითხველიც და კახას სიტყვებისა სჯერა, რადგანაც თუნდაც არ ენახა ლენინს ჩვენი საშობლო, ის ყოველთვის ჩვენთან იყო, გაჭირვებასა და ბრძოლაში, ის მართლაც ყველას ქოხებშია ნამყოფი და ყველას ცხოვრება ზეპირად იცოდა, ყველას ეხმარებოდა შორიდან, გზას აჩვენებდა ჩაგრულებსა და დაბეჩავებულთ.

გიორგი ლეონიძეს სწამს, რომ ლენინის სიტყვა მომავალ-

შიაც ყოველი მართალი ადამიანის გულის ფიცარზე იქნება დაწერილი, ვარსკვლავად აციმციმდება და ვარდად, უკვნობ ვარდად აღმოცენდება რწმენაში. სძინავს ლენინს, მაგრამ მის სახელს ჰღვიძავს, მის საქმეს ჰღვიძავს. ლენინი ხალხის გულის ფეთქვაა და არასდროს არ დაბოლოვდება. ვაჰყვება საუკუნეებს, როგორც შუქურა თავისუფლებისა, მომავალშიაც იქნება მისი სახელი სიმართლისა და ადამიანთა საყვარულის სიმბოლოდ.

მართალია კახა, როცა ამბობს, რომ ლენინი მეც მიცნობდაო, მეც მეშველებოდაო. ყველგან იყო ლენინი, საბჭოთა კავშირის ყოველ კუთხესა და ყოველ მხარეში, ის იყო დნებროჰესის მშენებლებთან და ლენინგრადის დამცველებთან, გერმანელ იუშებთან და პოლონელ პარტიზანებთან. ყველგან მისი სახელი კაშკაშებდა ხალხთა ხსენისა და შვების იმედად. ყველგან მისი სახე აღაფრთოვანებდათ დიდი არმიის — პროლეტარიატის ჯარისკაცებს, რომლებიც იბრძოდნენ და დღესაც იბრძვიან ახალი ცხოვრებისათვის, მშვიდობისა და თავისუფლებისათვის.

გიორგი ლეონიძე გატაცებით ესაუბრება პარტიის ურყევი ნების გაძომხატველებს — ქართველ ბოლშევიკებს, რომელთაც მრუდად არა სჩვევიათ სიარული დიდი ლენინის ნაანდერძვე გზაზე, რომლებსაც დაუწყევლიათ ის, ვინც პირველად შემოღობა მიწა. ბოლშევიკებმა გაასინჯეს ბოგანო გლეხს მიწის სინოყიერე. ისინი ყველგან და ყოველთვის ხალხთან არიან, ისინი ძველი ომების საქართველოს ძღვევამოსილი და ვაჟკაცური შრომის ქვეყნად სკედავენ. პოეტს სწამს, რომ მათ ვერ შეაკრთობს ვერც მტრის ხმალთა ქნევა და ვერც რომის საყდრებში დაბადებული ანათემები, რომ ისინი მტკიცედ შეასრულებენ პარტიის დიად საქმეებს და არასდროს არ შეუშინდებიან სიძნელებს, ყოველთვის დასძლევენ მათ.

ამ რწმენითაა აღსებული გიორგი ლეონიძის ლექსი „რაიკომის მდივანი“, რომელშიაც პოეტი თბილად მოგვითხრობს მის საქმიანობაზე, მის შრომით მამაცობაზე; ეს ლექსი გვიხატავს განზოგადებულ სახეს, ჩვენი ცხოვრების გმირს. რო-

მელიც პარტიას ბრძნულ მითითებებს ანხორციელებს მტკიცედ, მიაქვს ხალხთან ბოლშევიკური სიმართლე და თავისი წვლილი შეაქვს უკეთესი მერმისის შენებაში. ეს არის „ხელხვაიანი ვაჟკაცი“, „რკინიდან ნათალი“ ადამიანი, რომელიც ინთება პარტიის ცეცხლით და სტეხავს შეიდასი წლის ნაყამირალ მიწას, ნაობარს ვენახად აქცევს, და იქ სკრის საძირკველს, სადაც არავის არ ენახა შენობა. მან არ იცის განცხრომა, თუნდაც დროებით, მისთვის მინდვრებია ბრძოლას ველი და ყოველი დღე — ბრძოლის დღეა.

ამ ლექსში გიორგი ლეონიძე კვლავ ატარებს იმ აზრს, რომ პოეტის ახალი ცხოვრების მშენებელია, ისიც იმ საქმის მსახურია, რომელსაც მეოცნებე და ფიცხელი, მზემოკიდებული რაიკონის მდივანი შესჭიდებია. მართალია პოეტი, როცა ასე მიმართავს ხელხვაიან ვაჟკაცს:

„შენ რთველს და კალოს ამზადებ,
ჩემს გულში ლექსი ხვადება;
თუ შენ იმარჯვე —
სამშობლო
ხვალ უფრო ამიყვავდება!“

ამ დიდი სიმართლის გამოხატულებაა მისი ლექსები: „ჩემო სამგორო“, „გუშინ სამგორის გახსნაზე“, „ჩართულია უკვე დენი“, რომლებშიაც გიორგი ლეონიძე გვევლინება, როგორც კომუნისმის მშენებელი ჯარისკაცი, როგორც ჩვენი ქვეყნის გამარჯვებათა და მიღწევათა დიდი მონაწილე.

გიორგი ლეონიძის ჩანგი ხალხთა მეგობრობის თემებზეც ბევრჯერ აუღერებულა. გავიხსენოთ მისი ლექსები, რომლებიც შეიქმნა პოეტის ვლადიმერ მაიაკოვსკისადმი, ტარას შევჩენკოსადმი, ავეტიკ ისააკიანისადმი, მოძმე სომხეთისადმი. ლექსში „სომხეთი“ პოეტი იგონებს იმ შავ-ბნელ წარსულს, რომელიც ჰქონდა ღომებს ხალხს, იგონებს ტანჯულ და გადამშეულ ველებს, ქვეყანას, მტრის არტახებით გათანგულს და ყოველივე ამას იმ ცხოვრებას აღარებს, რომელიც ახლანდელ სომხეთში დამკვიდრებულა ქუჩების გუგუნით, ჩაქუჩების მჭექარე სიმღერითა და ხარაჩოების ცაში ასვლით. პოეტი აღდგომილებს სომებს ხალხს და უსურვებს ყოველნაირი შე-

მოსევები აკმაროს ბედმა სომხეთს, ყოველნაირი შემოსევები, გარდა სიყვარულის შემოსევისა:

„ჩვენ სიყვარული ზღვად ავიდევნოთ
ძმობის, საბჭოთა დიდი მიწისა,
და მოვლვარე მზით გავითენოთ
დღე ბედნიერი კომუნისტისა“.

ასეთივე სიყვარულით და ძმობის ეშხით არის დაწერილი „მისალმება აზერბაიჯანის პოეტებსადმი“. გიორგი ლეონიძე მოუწოდებს, დღეს ჩანგები მიახლონ ერთმანეთს ქართველმა და აზერბაიჯანელმა პოეტებმა, წარსულის ომებში ცხენებისა და ხმლების დაჯახების ნაცვლად. იგი მოუწოდებს, რომ ერთად იმღერონ შრომის მშვენება, ქვეყნის სიამდიდრე და ავსილობა, ბნელის გადაშენება, ერთად იმღერონ, როგორც მღეროდნენ ტყბილად და წარუშლელად დიდი რუსთაველი და დიდი ნიზამი.

ბრწყინვალე გამოხატულებაა იმ დიდი გრძნობისა, რომელმაც ერთად ააძღვრა დღეს რუსი და ქართველი, სომეხი და უკრაინელი, ტაჯიკი და ესტონელი — გიორგი ლეონიძის ლექსის „დავით გურამიშვილს“ ბოლო სტროფი:

„იხარე, დავით, ქართლის კირს და ცრემლს
უკვე გასკლია ყველა ვადები,
საქართველოში გაზაფხულია,
უკრაინაში ჰყვავის ვარდები!“

აი, ეს არის თავი და ბოლო საბჭოთა ხალხების დიადი მეგობრობისა. გაზაფხულის სითბომ შეადუღაბა ეს მეგობრობა, სითბომ, რომელიც ოქტომბრის რევოლუციამ მოიტანა და ქარს გაატანა კირი ქართლისა, უკრაინისა და სომხეთისა, ქარს გაატანა ჩაფვრა და მონობა, ერების ერთმანეთზე წასისიანება და მათ შორის შუღლის ჩამოგდება, ქარს გაატანა ბოღმა და ტკივილი, მზეს პირბაღე მოხადა და უბრალო ადამიანებს გაუნაწილა მისი ცხოველმყოფელი სხივები.

გიორგი ლეონიძეს პოეზია ჩვენ შეგვიძლია შევადაროთ დიდ მდინარეს, რომელსაც მრავალი ნაკადული და მჩქეფარე წყარო უერთდება. ამ მდინარეში განა უკვალოდ იკარ-

გებიან ეს ნაკადულები? არა, თვითეულ მათგანს ყოველთვის ვხედავთ, როგორც მდინარის შემადგენელ ნაწილს, თვითეულ მათგანს თავისი ეშხი მიუმატებია; ეცნობით გიორგი ლეონიძის შემოქმედებას და გებადებათ აზრი, რომ მისი პოეზია ჩვენი ცხოვრების, ჩვენი ფიქრების, მიზნებისა და სიხარულს მალაღმბატრული, ლექსის სითბოთი სავსე ენციკლოპედია არის. ყველაფერს სწვდება პოეტის სიტყვა, ყველაფერში ეძებს იგი თავისი შემოქმედების მაცოცხლებელ ძალას. გიორგი ლეონიძე რეალისტი პოეტია, მაგრამ მის შემოქმედებაში აქტიური რომანტიზმის ნიშნებიცაა, პოეტი ჰხედავს არაჩვეულებრივს და ამაღლელებელს ყოფითსა და ჩვეულებრივში. პოეტის ბევრ ლექსებში ბუნებრივად, ძალდაუტანებლად შერწყმულა რეალიზმი რომანტიზმთან, რადგანაც ჩვენი ეპოქის პოეტისათვის მართლაც წარმოუდგენელია რომანტიზმის ჯანსაღი ფესვების გვერდზე გადაგდება. რადგანაც ჩვენი ცხოვრების მრავალ უბანზე გმირულ რომანტიკას შესხმია ფრთები და ცხოვრების მხარდამხარ მიმავალ პოეტსაც არ შეუძლია ყურადღება არ მიაქციოს ამ გარემოებას.

გიორგი ლეონიძე გატაცებით უმღერის თბილისს, ახალი საქართველოს დედაქალაქს, რომელსაც ათას ხუთასი წლის ისტორია აქვს, რომლის კარიბჭეებს ბევრჯერ გადაუღობავთ გზა მომხდური ურდოებისათვის. პოეტი თვალნათლივ ჰხედავს ახალ თბილისს, მხიარულსა და ელვარეს სადროშე ფარჩაბავით, მის ბაღებს, მის მტკვარს, მის ვარსკვლავმჩენ ცსა და მის სურნელებას.

„მე შენი უბის შვილი ვარ,
 ლექსებს რომ ღამეს უთევდა,
 შენი ყელქრელი სტვირი ვარ,
 კრწანისში მტერს რომ უტევდა!
 გიმღერ და მასაც ეუმღერო,
 რაც ფესვში ჩასახულია,
 რაც შენ კოკორში, თბილისო,
 საფურჩქნად განზრახულია
 იქ, სადაც შენი გულია,
 სამშობლოს გაზაფხულია!“

სატრფიალო ლირიკა

გიორგი ლეონიძის ლირიკულ ლექსებს ერთი დამახასიათებელი თვისება აქვს, რომელიც ძნელია თვალში არ გეცეს. მისი ლირიკა არის ვაჟაკური ლირიკა, ლირიკა ფიზიკურად და სულიერად ჭანსალი ადამიანისა. მისთვის გაზაფხული ენძელებისა და იების სურნელით კი არ მოდის, არამედ ნიაღვრების ტაშით, ყინულების ლეწვით და წყაროების ხმატკბილი აწკრიალებით. მისთვის გაზაფხული მერნით მოფრენილი და „ლალეოა“ ქუხილით ამღერებული განახლებაა სი-ცოცხლისა, ჭეჭილების აბიზინება და სიყვარულის ზღვა.

„მე გულს დავლენავ.

ნაკევსარ

ლექსმა რომ დაიძვრილოს!

შორიდან გეხარხარები:

მოდის, სულ ერთად ვიაროთ!“

და მართლაც სულ გაზაფხულთან ერთად არის პოეტი, მისთვის უცხოა სენტიმენტალური გოდებანი, მისთვის მთავარია სიჭაბუკის ცეცხლით აბრიალდნენ ლექსები, სიჭაბუკისა და ოპტიმიზმის ცეცხლით. პოეტისათვის გულთან ახლოა ის მუდმივი თემები მსოფლიო პოეზიისა, რომელთაც ყოველთვის უმღერიან მგოსნები, ისიც შეჰხარის აღიდებულ და დამწიფებულ მდინარეებს და ყანებს, ფოთოლსა და ღრუბლის ნაგლეჯებს, ლამაზ ქალსა და სიყვარულს. პოეტმა იცის, რომ ყოველივე ეს მოელის მგოსნის ღიმილს, მგოსნის ეშხიან სიტყვას და ისიც მზადაა ათი ათასი ჩანჩქერის ბღავილი აამეტყველოს ლექსად, ხორცი შეასხას ყველაფერს, რაც კი ლამაზი არის ამქვეყნად, რაც კი ადამიანის თვალსა და გულს ახარებს.

„შენ გელოდება დასასტამბავად

ათი ათასი ჩანჩქერის ბღავილი:

სიჭაბუკე და ლექსი ერთია —

ერთ ჩუქურთმაში გამოყვანილი!“

პოეტი წერს კახეთის მინდვრებზე თუ სიყვარულზე, მისი შემოქმედებითი ხედვა და გააზრება ყოველთვის ინარ-

ჩუნებს ახალგაზრდულ მგზნებარებას. მის ლექსებში იმ შე-
სანიშნავ მეტაფორებთან და შედარებებთან ერთად, რომლებ-
იც ესოდენ გვხიბლავს, ხშირია რეალისტის თვალით დანახუ-
ლი დეტალები. ხშირად მიექანება მისი გონება და ლექსი
ცაში, მაგრამ ამავე დროს გრძნობთ, რომ პოეტი მაინც მი-
წაზე ღვას მთელი თავისი შენოქმედების ფესვებით და გჯე-
რა, რომ მას მიწას ვერ მოსწყვეტ, ვერ გადააყვან უსაგნო
პოეზიის წილში. ლეონიძეს უყვარს ქართული ენა, უყვარს
მშრომელი ხალხის ენა, მაგრამ იგი ქართული ენის მონა არ
არის, იგი მისი შემოქმედია, მისი ამაგდარი.

ნოსკოვში, კავშირთა სახლის სვეტებიან დარბაზში, მწე-
რალთა მეორე საკავშირო ყრილობას ტრიბუნაზე ლეონიძე
ამბობდა: „ამბობენ, რომ ქართული ენის ლექსიკონი შეიცავს
40.000 სიტყვას. ჩვენი პოეტური სიტყვიერი ინვენტარი კი
შედარებით დარბობია. ჩვენ გვაკლია სიტყვის გრძნობა, ჩვენ
არ გვიყვარს სიტყვა არტიკული სიყვარულით, ჩვენ გვა-
კლია სიტყვის ოსტატობა. ჩვენს ლექსებში თამამად ვერ
ვსარგებლობთ ცოცხალი სიტყვით, რაც ასე საჭიროა ლექ-
სის კონკრეტუზაციისათვის — საჭიროა ჩვენი პოეტური
სიტყვის გადახალსება, ლექსიკური განახლება, რათა უფრო
მეტი სიცოცხლე მიენიჭოს ჩვენს ნაწარმოებებს. ჩვენ უნდა
ვისწავლოთ ხალხური ენა, მეტი გასაქანი მივცეთ მწერლობა-
ში ლატონსა და მარტავ სიტყვებს. მაგრამ იმავე დროს, ჩვენ
უნდა ვსწავლობდეთ ძველი ქართული ძეგლების ენასაც,
ჩვენ უნდა გავამრავლოთ სიტყვის მარაგი, როგორც ხალხურ,
დიალექტურ, ისე ძველი მწერლობის ფონდებიდან, რათა
მით ვივადწიოთ უფრო მეტ გამოსახულებას და ჰარმონიას“.

აქ გამოთქმული საყვედურები ყველაზე ნაკლებად ლე-
ონიძეს შეიძლება მიუყენოთ. თანამედროვე ქართულ პოეზია-
ში ლეონიძე ყველაზე ახლოს ღვას ხალხური პოეზიის მდი-
დარ ტრადიციებთან. მისი პოეზია ფორმის მხრივაც ხალხუ-
რია: ლექსის წყობა, ფოლკლორული სახეები და თუნდაც
ჰიპერბოლური სახეები და მეტაფორები. ლეონიძე ქართუ-
ლი სიტყვის ნამდვილი მესაიდუჰლეა, მისთვის თითქოსდა
ნაცნობია ქართული სიტყვის ყოველგვარი ნიუანსი, ყოველ-

გვარი ასოციაცია. ლექსიკური ფონდის განახლება კი ხალხური ენისა და ძველი მწერლობის ფონდების ხარჯზე, აგრეთვე საკუთარი ძიებების შედეგად, ლეონიძის პოეზიის ერთ-ერთი მასაზრდოებელი წყარო გამხდარა.

ლეონიძე ხან მშვიდი აღმწერია საქართველოს ბუნებისა, ხან მოყიფინე მგოსანი და ხანაც ბულბულივით ტკბილად ამღერებული სიყვარულის სალამაზეზე.

შესანიშნავი ფერებით ხატავს პოეტი სურათებს იმ მიდამოებშია, სადაც დაიბადა და ფეხი აიდგა. ამ სურათებში ჩვენ ვხედავთ გომბორის მთიდან გადაშლილ დანაბინდარ მშვენებას, სავასწლოვანი კაკლების ნასროლ ჩრდილებს. ვისმენთ ივრის ზვირთებთან დგაფუნს. ჩვენ ყურში ჩაგვესმის წისქვილის რაკუნის, ძველი სიძღერა და პოეტთან ერთად მივდივართ კახეთის მთებში, სადაც ირმების მყვარალობა დაწყებულა. სწორედ ამ ლექსებში ვხვდებით საოცარ პოეტურ სახეებსა და მეტაფორებს: „მთვარე შრიალებს ფიჭვივით“ ან „ეს მთვარე ვიღამ შეკერა“. პოეტისათვის ალაზნის ველი ხოხბის ყელია, ცისკარი — ახალ ჩოხაში განაოწყობილი კოხტა ბიჭი, მთვარე — რძით გავსებული ტაგანი. ასეთი სახეებისა და შედარებების ძებნა ლეონიძის ლექსებში ძნელი არ არის, ისინი ყოველ ნაბიჯზე გვხვდებიან. ყოველ ლექსში ახლებურად ჩანან და ატკბობენ მკითხველის გულსა და გონებას თავისი ეშხით, სიწმინდით და პარპონიულობით.

ეს სურათები უაღრესად კოლორიტულია, უაღრესად ქართულია, ისევე როგორც მთელი პოეზია გიორგი ლეონიძისა. ამ სურათებში პოეტი ბუნებას გულგრილი მკვრეტელი არ არის, მას სწყინს, რომ ხალხის უღელში არ არის გაბმული იორი, მდინარე, რომელსაც თავის შეყვარებულად სთვლის პოეტი, ამ მდინარეს ლეონიძე შვიდძაღვთან კახურ დევს ადარებს და უკმაყოფილოა, რომ იორზე არც დაბერილი იალქნები არა ჩანს, არც ტივები. უკმაყოფილოა, რომ ის აღორძინებული სამშობლოსათვის უსარგებლოდ მიექანება, პოეტს სურს, რომ აღადგეს დაცხედრებული მდინარე, თავისი ძალა და ახოვნება აჩვენოს ხალხს, თანადროულობის ზმები გაისმოდეს მისი ტალღების დაქუხებაში. პოეტს სურს,

ხვავი დააგროვოს სამგორში იორმა და ქვეყანას დოვლათი შეჰპატოს. ასე უსაუბრება პოეტი იორს, რომლის ნაპირებზეც გაუტარებია ბავშვობა, მისულა მასთან უკვე დავაჟკაცებულნი. ხნოვანებაში შესული და როგორც ახალი საქართველოს მონღერალი, სხვა თვალთ უყურებს კლდიდან კლდეებზე მოხეტიალე მდინარეს, რომელსაც ჭიხვის ტყაუებით წამოხურულ მთვრალ ხევსურს ადარებს. ეს ლექსი 1930 წელსაა დაწერილი, იმ დღეებზე ოცი წლით ადრე, როცა ივრის წყალი სამგორის ველზე გახმაურდა და პოეტის ოცნებას სამგორში ხვავის დახორავების შესახებ ფრთები შეესხა.

მსგავსი განწყობილება იგრძნობა აგრეთვე ლეონიძის ლექსში „ოლე“. ლიახვის პირას, კლდეზე მდგარი ხე, რომელსაც პოეტი „ოლეს“ სახელით იხსენიებს, თავისებური სიმბოლოა ხალხიდან მოწყვეტილობისა და მარტოობისა. ეს ხე შიგნიდანვე გამოიწვარა მარტოობის შხაპით, და ამიტომ დეას, როგორც სახრჩობელა და მიმსახვრეული ფრთებით დაკიდებულ არწივს ჰგავს პარტახი და ნამეხარი მარტოხე. ვის გასცქერის, ვის მოელის ოლე, ვისთვის ტკივა გული? მას მწვანედ აშრიალებული ტყე ეძახის, ათას ხელებს უქნევს და ეპატიჟება თავისთან, კარი გაუღია მარტოდ მდგარი ათვის, ნუგეშსა ჰპირდება, მოდი გაგახარებო. მაგრამ ცისკენ იყურება ოლე და არ უსმენს არც ტყეს, არც თავქოჩორა ღელეს. პოეტი შეცოდებით უმზერს მარტოხეს და ვაჟკაციური ყიჟინა მიიქვს ნახარ ხემდე, რათა მიწას მიჰკედილი რაში ცაში გაიჭრას, გადახიოს მარტოობის არტახები და თქვას: აღარა მტკივა გულიო, რომ ლიახვს რძიან ქაფში ტივად შეცურდეს გაჩაჩხული და გათლილი, წაუძღვეს წინ სხვა ტივებს და დასტოვოს მარტოობა სამარადისოდ.

„მოდი ჩემთან, ვიდრე მებს
დაგკრავს, აგაბოლებს
ტყავდამსკდარო, ნაოზარო,
მარტოხეო ოლე!“

აქაც, როგორც სხვა ლექსებში პოეტი ბუნებას ესაუბრება. როგორც ცოცხალ ადამიანს, განიცდის ივრის უსაუბრე-

ლობას და ტყავდამსკდარი ხის მარტობას, ყოველთვის ცხოვრების შემოქმედის თვალთ უყურებს ბუნების სურათებს და დიდის ოსტატობით აცოცხლებს მათ თავის ლექსებში.

ლეონიძის პოეზიაში დიდი ადგილი უჭირავს სატრფიალო ლირიკას. მაგრამ ამ ციკლის ლექსებში განა მარტო პირადული გრძნობებია პოეტის შთაგონების წყარო. არა, ლეონიძისათვის წარსულის სილამაზეცა და სიყვარულიც განხდათ თემა ლექსებისა. იგი გატაცებით, გულის სითბოთი უმღერის სიყვარულს, ადამიანის მარადიულ თანდაყოლილ გრძნობას, უმღერის, როგორც ჩვენი კლასიკური პოეზიის ტრადიციების გამგრძელებელი, ამასთან აქაც ძლიერად იგრძნობა, თუ რაოდენ ახლო დგას ლეონიძე ხალხურ შემოქმედებასთან.

ავიღოთ მაგალითად ლექსი „ყივჩაღის პემანი“. ამ ლექსის სიუჟეტი პოეტს აუღია ხალხური ლექსიდან, რომლის შინაარსი ასეთია: მუხრანის ახლოს ცოლთან ერთად მიმავალ ქართველს ყივჩაღი შემოეყარა. ყივჩაღმა პური, ხორცი და ღვინო სთხოვა. ქართველმა მისცა მას საგანგებოდ არჩეული სასმელ-საკმეღი. მაგრამ ყივჩაღი ამით არ დაკმაყოფილდა და ცოლი მოსთხოვა ქართველს. მან, რასაკვირველია, არ შეუსრულა ეს სურვილი ყივჩაღს. მაშინ ყივჩაღი ძალადობაზე წავიდა: „გადაეხვია, აკოცა ნაწნავსა გიშრის თმისასა“. განრისხებულმა ქმარმა ხმაღზე მოსვა ხელი და შეებრძოლა მოძალადეს: „ცხენი და კაცი გაეწყვიტე, წვერმა უწია ქვისასა, ერთი იმანაც გაღმომკრა, რისხვასა ჰგავდა ღვთისასა“. ასე რომ ორივენი იბოცებიან — ქართველიცა და ყივჩაღიც.

ეს ხალხური თქმულება უბრალოდ როდი გაიმეორა ლეონიძემ. მან მხოლოდ სიუჟეტით ისარგებლა და მომხდური, გათავხედებული ყივჩაღი ქართველი ქალისადმი დაუძლეველი და მაღალი სიყვარულით გაგვიყვებულა ყივჩაღით შესცვალა. თუ ხალხურ თქმულებაში ლაპარაკობს ქმარი და აქცენტი გამახვილებულია მის ვაჟკაცობაზე, ლეონიძის ლექსში ყივჩაღი გვიყვება თავის თავგადასავალს და ხალხური საგმირო ლექსი გადაქცეულია. სატრფიალო ლექსად, რომელიც ლეონიძის ლირიკის შედევრს წარმოადგენს.

„ყურანებიდან გნოლი აფრინდა,
ყაზარდოს ველი გადაიარა,
ისევ აღესდექი
მუხრანის ბოლოს
ჩასაღრებული ვსინჯავ იარალს.
ქსანზედ, არაგვზედ ისევ ჰყვავიან
ხოდაბუნები თავთუხებისა,
შენი ტუჩებიც ისე ტკბილია,
როგორც ბადაგი დადუღებისას“.

და აი, გიყურად შეყვარებული ყივჩაღი გამოსდევნებია
ქალს, მას ტრამალები გამოუვლია, გზები აუპტვერებია და
კელაპტრიანი ტაძრები დაუღეწია მცხეთაში:

„მაგრამ თვითონაც დაიღეწება,
დაბადებულა ვინც კი ყივჩაღად,
მუზარადიან შენს ქმარს შემოვხვდი,
თაუი შუაზე გადამიჩხა!“

ამის შემდეგ დაჭრილი ყივჩაღი მაინც ვერ იცილებს გუ-
ლიდან სატრფოს სახეს, რომელსაც იგი შეეწირა, უკვე
სიკვდილის გზაზე წასული ალერსსა სთხოვს ალვისტანიან
ქალს და მისი სიტყვები სიყვარულის უკვდავებასა და მარა-
დიულობაზე ჩვენამდე მოდის, როგორც ჰიშნი სიყვარუ-
ლისა.

„მოდო, მომხვიე ხელი კრილობას,
ველარა გხედაე, სისხლით ვიცლები...
როგორც საძროხე ქვაბს ოშხივარი,
ქართლის ხეობებს ასლით ნისლები...“

მოდო!
გეძახი ათას წლის მერე,
დამნაცროს ელვამ შენი ტანისა,
ვარდის ფურცლობის ნიშანი არი
და დრო ახალი პაემანისა“

არანაკლები სიძლიერითაა დაწერილი ლექსი „ნინოწმინ-
დის ღამე“. პირველიდან ბოლო სტრიქონამდე ლექსი ინარ-
ჩუნებს გრძნობათა დიდ ღელვას და განუმეორებელ კოლო-
რიტს.

„ნინოწმინდა... პალატები მეფეთა...
გალაფანში — ჯამი აქაფებული;
შენი სახე რისთვის შემომეფეთა,
ხატი იყავ — ვეფხვი დაქალებელი...“

პოეტი უმღერის ნინოწმინდის ნანგრევებში დანახულ სახეს ქართველი ქალისას, უმღერის სიყვარულს. ყოველივე ეს ისეთი მძაფრი ფერებითაა დახატული, რომ მკითხველი მთლიანად გადაჰყავს პოეტს თავისი გრძნობების საწყაროში და ბრწყინვალედ უხატავს საზანდართ აცანცახებულ ღამეს, რძის სუნით გაჟღენთილ გაზაფხულს, უხატავს სიყვარულსა და ძმობის დიად გრძნობას, რომელსაც „საქართველოს ლექსის მეხანძრენი“ აუბრიალებია.

„როგორც ხმალი, ძმებო, ტამერლანისა,
სიყვარული ისე დამჭახებია!
მე მივტირი ღამეს ზამბახებიანს
და სიყვარულს ათაბაგის ქალისას;
ძუძუები ოქროს კალმანებია,
წამწამები აქვს თავთების ყანისა...“

წინანდალის ვაზი აყვავებული.
ჩამოსხმული ოქროთი და თაფლითა,
აფრენილი ბაზიერის დაფითა,
ღურაჯი ხარ, მაყვალს შეფარებული!“

პოეტური სახეებისა და შედარებების სიჭარბის მიხედვით ეს ლექსი ტოლმოუძებნელია ლეონიძის პოეზიაში. სიყვარული პოეტს ტამერლანის ხმალიან შეუღარებია, ათაბაგის ქალის ძუძუები — ოქროს კალმანებთან. ასეთი, საკმაოდ თამამი შედარებანი განსაკვირვებელ ორგანულ კავშირში არიან მთელი ლექსის განწყობილებასთან, ინარჩუნებენ კეთილზოვანებასა და პოეტურ სისპეტაკეს, მიუხედავად იმისა, რომ პირველი შთაბეჭდილების შედეგად ზოგს შესაძლოა ძლიერ უხეშად მოეჩვენოს ასეთი შედარებანი. ცალკე რომ ავიღოთ ეს შედარებები (განსაკუთრებით პირველი), იქნება მართლაც არ დავიჭეროთ მათი ბუნებრივობა, მაგრამ ლექსში, რომელიც თავიდან ბოლომდე მოყაყინე, მთის მდინარესავით დაუოკებელ და მშფოთვარე სიყვარულზე მოგვი-

თხრობს, ანუ ლექსში ძალიან ადვილად მისაღებია სიყვარულის ტამერლანის ხმალთან შედარება, შედარება საკმაოდ თამაში და ვაჟკაცური. ასევე თამამად ისმის ამ სტროფის მომდევნო სტროფი: ათაბაგის ქალი პოეტისათვის ჯერ წინანდალს აყვავებული ვაზია და მერე კი ბაზოურების დაფით აფრენილი დურაჯი, რომელიც მაყვლის ბუჩქებს შეჰფარებია. აი, აქაც კვლავ ვგრძნობთ ლეონიდის კალმის პირდაპირ ჯადოქრულ ძალას, ის უცებ ზედმეტ ორ სახეს გვაწოდებს და ჩვენ ისევ მივყვებით პოეტს მის შემოქმედებითს სამყაროში. რამდენად ახლებურად, ქართული ბუნების სიმშვენიერესთან უშუალო კავშირში გაისმის შედარება ლამაზი ქალისა წინანდალის ვაზთან და აფრენილ დურაჯთან. თუ პირველის ორიგინალობაში შეიძლება შედავება, მეორე შედარება ნამდვილად არც ერთ პოეტს არ დასიზმრებია. ამ შედარებაში საოცარი სიზუსტით ნაჩვენებია ქალის ბუნების ერთი, ფრიად ნათელი მხარე, მისი მუდმივი ქალურობა, სინაზე და უსასოობა.

თუ ერთგვარ ქრონოლოგიას დავიცავთ, ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ლექსზე, რომელიც ცნობილი ქართველი პოეტის ალექსანდრე ჭავჭავაძის ასულსადაცაა მიძღვნილი. ეს არის რეალური სახე, ნამდვილად არსებული ადამიანი, განთქმული თავისი სილამაზით — ნინო ჭავჭავაძე. პოეტი მიმართავს ასი წლის წინათ. დასამარებულ ქალს:

„თუ გადამქრალი შენ ხარ ეარსკვლავი,
ახლაც მინათებს შენი მშვენება...
შენგან შევიტყე, რომ სილამაზეს
არ უწერია გადაშენება...“

ამ შედარებით მოკლე ლექსში უკვე აღარ არის ლეონიდისებური სიმძაფრე რიტმისა და პოეტური სახეებისა, თუმცა უდავოა, რომ ნინო ჭავჭავაძის ხსოვნას უფრო ასეთი ლექსი შეეფერება, როგორც მრავალ მგოსანთა გულის გაყრუოლებას (აღბათ გრიგოლ ორბელიანიც იგულისხმება ამ მგოსანთა რიცხვში, რომელიც შეტროფოდა ჭავჭავაძის ქალს), როგორც მრავალი ოცნების თავშესაფარს და „სილამაზის ნაზ გრიგალს“.

სულ სხვანაირი განწყობილებითაა დაწერილი „თუშის ქალს ალავერდობაში“. ეს არის ლექსი ცხენზე ამხედრებულ თუშის ქალზე, რომელიც ქარის ქროლვას შეერთებია, არწივი შეუკავშირებია ფრენაში და ქარიშხალივით გაუქროლია შავთმაჩამომლილ ქალწულს.

„ვისკენ მიჰქროდი, საიქენ,
სიერცეში შეუხედარი,
ვის მისძახოდა შენი ხმა,
ვინ იყო შენი მხედარი?“ —

ეკითხება პოეტი ქალს და თითონვე პასუხობს: შენს სიყრმის დილას მისდევდი, შენს ტურფა ყმაწვილქალობას. აქ არავითარ სიყვარულზე არ არის ლაპარაკი. აქ მხოლოდ ქარის ხმა არის და თუშის ქალის საყურეების უღერა, მისი თეთრი კბილებივით აელვარებული რთვილ-გადანაყარი მთები ჩანს და იერძნობა სიხარული სიცოცხლისა, ფრენისა და გაზაფხულისა:

„ჩემს სიკაბუკეს მოჰგავდი,
ჩემს ალტაცებულ ოცნებას,
ჩემს ლელვას ჰგვანდა გაქროლვა
და: შენი დაცხენოსნება!“

ასეთივე უფლებით და ყოველგვარი გაზვიადების გარეშე შეეძლო ეთქვა პოეტს თამამად, რომ მისი ლექსების ცეცხლს მოჰგავდა თუში ქალის ცხენზე ჰენება შევარდნებისა და არწივების მხარდამხარ, რომ მისი ლექსებივით დაუდგრომელი იყო სურვილი თუში ამორძალისა, გაესწრო ქარისათვის, უკან მოეტოვებინა ხმელეთი და სადმე, რომელიმე ზღვაში გაჭრილიყო მისი ოცნება, ფეხმარად ცხენს მიბარებული.

ძლიერ შთაბეჭდილებას სტოვეებს ლექსი „სიმღერა თარზე“. ამ ლექსში პოეტი გულწრფელი სიტყვებით ესაუბრება სატრფოს. ჩვენ გვესმის დიდი კრძალვა, კაეშანი და ამასთან ერთად კვლავ ის ლეონიძისებური ვაჟკაცური ლირიკის ტონი, რომელიც პოეტის მრავალ ლექსებშია მკვეთრად გამოხატული.

„არავის ნახვა არ მინდა,
მე მხოლოდ შენთან მოველი...
მზევე, გულზე მოშუქებულს,
შეხს სანახავად მოველი;
გულით, ფიქრით და ოცნებით,
ძვირფასო, შენთან მოველი...“

აქ კვლავ გვხვდება შესანიშნავი პოეტური სახეები. პოეტი სატრფოსთან მიდის, როგორც ზღვებიდან დაბრუნებული, ქარში ნაწეწი ხომალდი. ისწრაფვის მისკენ, როგორც მთას ესწრაფვის არწივი, და სიყვარულს მთის ჩანჩქერში მოქცეულ ნაფოტივით გამოჰყოლია. პოეტურ აღმაფრენას და სიყვარულის ჰანგებს მერე იღუპალი და გამოუცნობი სევდა მოსდევს სატრფოს სიყვარულში დაექცეპებული ადამიანისა.

„იქნებ არ არი საჭირო,
რომ დღესაც შენთან მოველი?
იქნება ზღვაში ხის დარგვას
და აყვავებას მოველი?
ერთ ბაღში მაისის წვიმა,
ძვირფასო, ჩემად მოველი!“

კარგადაა დანახული ეს ჩუმი დაბრუნება სატრფოსთან, ჩუმი, როგორც ბაღში მაისის წვიმა, ჩუმი, როგორც დადლილი მოგზაურისა და ქარში ნაწეწი ხომალდის დაბრუნება.

ისტორია თანამედროვე პოეტის თვალით

გიორგი ლეონიძეს ისტორიის საოცრად მძაფრი შეგრძნობა აქვს. ის ნათლად და ცოცხლად ჰხედავს იმ განუწყვეტელ ძაფებს, რომლებიც წარსულსა და აწმყოს შუა გაბმულან.

„შენ მომასმინე, სამშობლოვ,
ახალ ფოლადის ზარის ხმა,
შენ გამანათე, სამგორო,
ის, რაც წანისლა კრწანისმა“.

აწმყოსა და წარსულს შორის აქ მართლაც ურღვევი ხილია გადებული. ამ ხილს იქით ძველი საქართველოს ისტორიაა, ის-

ტორია ქართველი ხალხისა, ისტორია ძველი ციხე-კოშკები-
სა და ქალაქებისა. ამ ხიდის იქით ბევრი სიმღერაა ტკბილი-
ცა და მწარეც, ბევრი ზიზიყა და ბევრი ტყვილი, ბევრი
ცრემლი და სისხლია სამშობლოს საკუთბეველზე. დაქცე-
ული. ამ სისხლსა და ცრემლს, გუთნის კვალში გაყოლილ
ოფლთან ერთად მოუყვანია ქართველი ხალხი დღევანდელ
დღემდე, ათასობით წლების განმავლობაში უშენებია ის სა-
ძირკველი, რომელზედაც ჩვენი ნათელი აწმყოა დამყარე-
ბული, უფრო ნათელი მომავლის ასაგებად.

გავიხსენოთ ილია ჭავჭავაძის სიტყვები: „ყოველი ერი
თავისას ისტორიით სულდგმულობს. ამ ისტორიაში პოუ-
ლობს ერი თავისი სულის ღონეს, თავის სულის ბგერას, თავის
ზნეობითს და გონებითს აღმატებულებას, თავის ვინაობას.
თავის თვისებას“.

ეს ექვმიუტანელი ქეშმარიტებაა. და იმავე ილია ჭავჭა-
ვაძის სიტყვებით რომ ვთქვათ, განა არ უნდა იცოდეს შვილ-
მა, სად გაჩერდა მამა, განა არ უნდა იცოს მინზვდარი, რაში
იყო მართალი და რაში შეცდარი. მისი მშობელი, რათა უკე-
თესად გასკვრიტოს ისტორია! მერმისი — მამების ანდერძია,
მათივე სისხლით დაწერილი.

უკვე დიდი ხანია განხდარა ისტორია ლიტერატურის არ-
სებობის ერთ-ერთ დიდ წყაროდ. მაგალითები უამრავია:

უილიამ შექსპირი და ალექსანდრე პუშკინი, გუტაგ ფლო-
ბერი და ვალტერ სკოტი, ალექსეი ტოლსტოი და ლიონ
ფოიხტვანგერი; და კიდევ ვინ მოსთვლის!

არც საქართველოში დაგვეჩრდება სანთლით ვეძებოთ
ისინი, ვინც წარსულს ხელახლა სისხლ-ხორცს ასხამდა და
მოგვითხრობდა გარდასულ დღეთა სიტკბოსა და სიმწარეს.
ილია და აკაკი, ვაჟა-ფშაველა და ალექსანდრე ყაზბეგი!
ფრიალ რთული და სასახელო საქმეა საუკუნეების წიღმა
მოხზდარი ამბები თვალნათლივ დაანახვო მკითხველს და
განუშტკიცო სამშობლოს სიყვარული, ტრფობა გუშინდელა-
სა, დღევანდელისა და ხვალანდელისა, რომლებიც მჭიდროდ
არიან გადაკედობილნი ერთიმეორესთან.

ამ დღესა და მისივე ამოცანას ლეონიძეც შესჭიდებია და

ბრწყინვალედ აუშღერებია „ქართლის“ ცხოვრების გაყვითლებული ფურცლები.

კვალდაკვალ გავყვეთ პოეტს წარსულისაკენ გადებულ ხილზე და მასთან ერთად შევიგრძნოთ ქართველი ერის ისტორიის მახისცემა.

შეუძლებელია მწერალმა ქვეყნის წარსულზე წეროს და გვერდი აუხვიოს ისტორიულ თხზულებებს, არ გადახედოს იმ მატრიანებს, რომელთაც დღემდე მოუღწევიათ ჩვენდა საბედნიეროდ.

მაგრამ ხშირ შემთხვევაში, სიტყვაძუნწები არიან მატრიანნი, მეფეთა და მხედართმთავართა საქმეებზე გვესაუბრებიან და ხშირად ივიწყებენ მათს სახელებს, რომელთა შრომამ და მარჯვენამ გადაარჩინა საქართველო. ჩვენ წარმოდგენა არა გვაქვს სად არის სამარე სვეტიცხოვლის ხუროთმოძღვრისა. ჩვენ ხშირ შემთხვევაში არ ვიცით იმ ვაჟკაცთა სახელები, რომლებმაც არა ერთხელ გადაარჩინეს საქართველო. და მაინც ეს მატრიანები — ფასდაუდებელი წყაროა ყოველი შემოქმედისათვის.

ისტორიული თხზულების ძვირფასი ცნობები მწერლის შემოქმედებითი ხედვის პრიზმაში გაივლიან, კონტურები აფერადდებიან და ცარიელი ადგილებიც შეივსებიან. ეს არის მწერლის დიდი მოვალეობა და საზრუნავი. არ შეიძლება მწერალმა მხოლოდ მხატვრული სიტყვა შეუდუღოს მემატრიანის მონათხრობს და მარტო ისტორიულ ფაქტებზე დაყრდნობით გვიამბოს ჩვენს წარსულზე. ეს მხატვრული ლიტერატურა არ იქნებოდა.

აქ ძალზე ფართო სარბიელი ეძლევა მწერლის ფანტაზიას, რომელიც ხალხური გადმოცემისა, თუ მატრიანის ძუნწი სტრიქონების მიღმა ჰხედავს ცოცხალ სინამდვილეს, მთელი ხალხის მჩქეფარე ცხოვრებას.

ამის ნათელი მაგალითი — ლეონიძის პოემა „სამგორია“.

ვის არ გაუგონია ძველი ლეგენდა სამგორის წარმოშობის შესახებ, იმ დროის შესახებ, როდესაც ახლანდელ სამგორის ველს უჯარმის ველი ერქვა, როდესაც პურის ყანები და ვენახები გადაფენილიყვნენ ამ მიდამოებში და ჩქეფდა ხალხის

სიკოცხლე, შრომა და სიხარული. მაგრამ მოვიდა მტერი, ააოხრა ქვეყანა, გადაიცილა ყანები, გაიჩეხა ვენახები და სისხლით მოირწყა ოფლშედუღებული მიწა. საში გორა წამოიშართა უჯარმის ველზე იმ დიდი სისხლისღვრის შექმნეც.

„მგზავრო, შეხედე სამ გორს, სამგორზე
გგონია მართლა მიწის ბორცვია? —
არა და არა! სამივე გორა
ხალხის სისხლი და ხალხის ბორცია!
დიდების ველი საქართველოსი!..
იგი დაცხრილეს ძველად ისართა,
აქ გორგასალის ჩაწვა ლაშქარი,
ველზე სამ გორად ამოიზარდა!“

რომელი ისტორიული წყარო გვაქვს ჩვენ ვახტანგ გორგასალის შესახებ? ეს არის ჯუანშერის „ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა“. გამოჩენილი ქართველი ისტორიკოსი ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ ჯუანშერს „ვახტანგის ზღაპრული ისტორია აქვს დაწერილი“ (ი. ჯავახიშვილი, „ქართველი ერის ისტორია“. წიგნი I, გვ. 242).

ვახტანგი რეალური ადამიანია გიორგი ლეონიძის პოემაში და არა ზღაპრის პერსონაჟი, როგორც ამას ჯუანშერი გადმოგვცემს. ძველი ქართველი ეპოპეაზე ვახტანგზე წერს: „ქურვილი ქუეითი ირემსა მიეწიის, უპყრის რქა და დაიჭირის და ცხენი ქურვილი აღიდის მხართა ზედა და მცხეთით აღიდის ციხესა არამაზისასა“ („ქართლის ცხოვრება“. ტ. I გვ. 159). ეს ექვემისატანი ცნობაა.

პოეტი უმღერის ვახტანგის სიმამაცეს, მის გამჭრიახობას და გვიხატავს მას, როგორც ნიჭიერ მეფეს, უდიდეს პატროტს და ხალხის გულშემატკივარს:

„ჩაფხუტს ეხატა ლომი და მგელი
და ხმალიც მათი ღონით ალესა,
მკლავით მოზღუდა ქართლი, ეგრისი,
კარი შეაბა დარიალსა“.

დაეცვა საქართველოს დამოუკიდებლობა მაშინ, როდესაც მსხვილი აზნაურები ვერაგულად ებრძოდნენ მეფეს და ხელს უწყობდნენ სპარსეთის ექსპანსიას, როდესაც ერთმორწმუნე
6 გ. ნატროშვილი

ნე ქვეყნის ნიღაბით და გულში ბოროტი ზრახვებით ბიზანტიას იმპერატორიც ეპოტინებოდა ივერიის მიწა-წყალს, ეს არც ისე იოლი საქმე იყო და ამ საქმეს სჭირდებოდა ძლიერი ხმალისა და მახვილი გონებაც.

ამასთან, ჯუანშერი მრავალ საინტერესო ცნობას გვაწვდის ვახტანგის შესახებ, მოგვითხრობს ვახტანგის მიერ ბაყაარისა და თარხანის დამარცხებას, მრავალ სხვა ბრძოლებს და, რაც მთავარია, კავადთან ომში ვახტანგის სასიკვდილოდ დაჭრას. მას ზუსტად აქვს აღწერილი, როგორ დაიწყო ბრძოლა, დასახელებულია ის ადგილები, სადაც კი ომი წარმოებდა.

მაგრამ განა მართო ვახტანგ გორგასალზეა დაწერილი გიორგი ლეონიძის პოემა? არა, აქ თბილისის შექმნაა, აქ მთელი ხალხის შრომაა. ისტორიულ საბუთებს დიდი ფანტაზია და შემოქმედებითი ძიება შემატებია.

ჯუანშერის მიერ მოკლედ ნახსენები ბივრიტიანი, „ერისთავი ოძრხისა“ პოეტმა გააცოცხლა და პოემის ერთ-ერთ მთავარ გმირად მოგვივლინა. გიორგი ლეონიძე ვახტანგის სიკვდილის ამბავში ჯუანშერს აღარ დაეყრდნო და უფრო სწორი ცნობა გამოიყენა, რომელიც ეგრეთწოდებულ „საეკლესიო მატრიანეშია“ აღნიშნული. „მოიკლა იგი სპარსთა ბრძოლასა შინა მონა-ყოფილთაგან მისისა, რამეთუ იცოდა განახევი ჭაჭვისა ღლიასა ქუეშე...“ (თ. ქორდანია, ქრონიკები. ტ. I, გვ. 50).

ჯუანშერის მიხედვით, ვახტანგ გორგასალს ბრძოლის დროს ჰკლავს რომელიღაც სპარსელი მეომარი. მაგრამ გიორგი ლეონიძის გამოყენებული ცნობა უფრო ნიშანდობლივია, როგორც გამოხატულება იმ შინაგანი უფოთისა, რომელიც ყოველთვის თან ზღვედა საქართველოს ისტორიას, როგორც გამოხატულება დიდგვაროვანთა მუდმივი ბრძოლისა მეფის ცენტრალიზებული ხელისუფლების წინააღმდეგ. პოემაში ვახტანგის მკვლელად გამოყვანილია ვინმე გაგა მებაჭრე, ტყვედყოფილი, შემდეგ ერთგულებისათვის მეფესთან დაახლოვებული და ბოლოს კი მოსყიდული ორგული შარაველის მიერ.

მაშასადამე, სწორი გზით წასულა პოეტი, როდესაც ისტორიული წყაროები კრიტიკული თვალთვლით გაუქინჯია და მართო მათს ცნობებს არ დასჯერებია.

პოემის დასაწყისში ლეონიძე მოგვითხრობს, თუ როგორ იწყება თბილისის გადაქცევა სატახტო ქალაქად. სამგორის ველზე ხნულის ლარი გაკყავთ ხარებს და მეფე პირველ კვალს, გაზაფხულის პირველ სახნაურს თითონ ლოცავს. ძველისძველი ჩვეულების თანახმად მეფეს მანდილში გაკრულ სათესლე ხორბალს უმანკო ხელით აწვდის ტურფა ასული და ვახტანგ გორგასალი აბნევს მჭილთ ხორბალს.

აქ რელიეფურადაა გამოკვეთილი მეფესა და ხალხს შორის ურთიერთდამოკიდებულება და მკითხველი ჰხედავს, რომ ვახტანგ გორგასალი, გვირი მრავალი ლეგენდებისა და ხალხური თქმულებებისა, ადამიანი, რომლის სახელით მონათლული დროშებით იბრძოდა ქართველი ხალხი თავისი დამოუკიდებლობისათვის საუკუნეებს მანძილზე, ადამიანი, რომელიც დაბეჯითებით აღიარებულია ხალხის მიერ ჩვენი თბილისის აღმშენებლად, იყო ნამდვილი მამა საქართველოსი, სასიქადულო და კეთილი წინამძღოლი ქვეყნისა.

ვახტანგი მოუწოდებს თავის ერს, ჩავიდნენ თბილისში, დასახლდნენ და განამტყიცონ ქალაქი, რომელიც ბურჯი უნდა გახდეს სპარსთა შემოტევებისაგან თავდაცვისა:

„მობრძანებია: ახლო-მახლოდან
გამოერჩიოს ერი მშრომელი...
ხუთ ძმიდან ერთი დასახლდეს თბილისს,
გულით და მკლავით დაუდგრომელი“

— ჩადი, ღვთისავარ, დასახლდი თბილისს,
იქ აწრთე ხმალი, იქ ჰედე რკინა
დე, გუგუნებდეს შუა ქალაქში
შენი გრდემლის ხმა, სოფლად რომ გრგვინავს!

— ჩადი, ღვინია, დამკვიდრდი თბილისს,
იქ მოიყვანე აყრილი ყანა
შემოგვაშველე შენი ხარები,
აღვიშენებდე იქ ნარიყალას!“

სწორედ ეს ღვთისაგარეობი ჰქმნიდნენ საქართველოს. სწორედ ისინი აწრობდნენ მტრის შემმუსრავე ხმლებს, სწორედ მათ მოჰყავდათ პური და სწორედ ისინი აშენებდნენ თბილისსაც და მთელ ივერისსაც. მათ კარგად ესმით თბილისის განმტკიცების მნიშვნელობა, და ამიტომ ასე პასუხობენ მეფეს:

„— ჩვენი ოფლით და სისხლით ჩვენი
თბილისის მიწას შევედუღებთ!.. —
ადგნენ, გაჰხედეს თბილისის მხარეს,
შეისაყვარლეს მისი უბნები“.

ხალხია გიორგი ლეონიძის მთავარი გმირი, ხალხი, რომლის საუკეთესო შვილებია უბრალო მშრომელები და სამშობლოს პატრიოტები. შესანიშნავად ააქვთ ყველა პოეტმა თავის ნაწარმოებში ეგრისელი ხუროთმოძღვარი ფარნა და მიწის მიწა ღვინია, შეუდრეკელი მებრძოლი ცისკარა და მეფის მედროშე თვალსაცერა, მესტვირე ხახარე ტატანელი და მეზადური ტყლაპაურა; ეს ადამიანები პოემის ეპიზოდური გმირები კი არ არიან, არამედ წარმოადგენენ ძალას, რომელიც მტკიცეა ყოველგვარ ციხე-სიმაგრეზე, რომელიც სანდოა ყველა იმ აზნაურებზე, რომლებიც საკუთარ ცხოვრებას აყენებენ სამშობლოს ბედ-იღბალზე მადლა. უბრალო მშრომელ ადამიანებს გაჰყავთ გზები და სთლიან ქვა-ლოდებს, ისინი აგებენ პატარა ქოხებსაც და დიდ სასახლეებსაც, მათ ხმლის ხმარებაც იციან კარგად და მტერთან შემართებაც.

„ბავშვის მოკრილ ქიპს კერის ძირს ჰფლავენ:
— მით ეყვარებათ მამულზე დგომა
მით იგი ველარ გაგარეულდეს
და მტკიცედ დარჩეს ქართველის ტომად!“

და აი მოდის კავადი უამრავი ლაშქრით საქართველოს დასარბევად და აღარც ბიზანტიის დანაპირები ჯარები ჩანან, ქვეყნის შიგნითაც ღალატია.

„ფიქრობს ვახტანგ სამშობლოს ბედს:
— ვით გაუძლოს ათასს ასმა?“

მაგრამ საფრთხეს უშიშრად ეგებება ხალხი და ქუღზე კაცი გამოდის ურიცხვ მტერთან შესაბამელად. ხალხი როდი მიჰყვება მოღალატე აზნაურებს: ხორნაბუჯელსა და არშუშას, ფარეჯანსა და არტავაზს. ხალხი ვახტანგის თეთრი ღროშების გარშემო იკრიბება და მზადაა უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე დაიცვას სამშობლო მიწა:

„ყველა აღდგა, როცა ნახა
მტერი მამულს შესეული, —
მოლაშქრე და მონადირე,
მეზრე, ყანის მესვეური.

აბჯრიანი გოლიათი,
მოხრილ ხმალით, შაეი ფარით,
უცდომელი მშვილდოსანი,
მეშურდულე, მეშუბარი“.

მძიმე, ტრაგიკული ტონით აგვიწერს პოეტი დიდ ბრძოლას, პირველ ბრძოლას თბილისისათვის, რომელსაც მრავალი ქართველი შეეწირა, მაგრამ თავისუფლების ამაყი სული ვერ დასძლია მტერმა, ვახტანგ გორგასალის სიკვდილი ათასწილ აზღვევინებს მოთარეშეებს:

„ზღვაც თურმე ზღვაში გაღიწურება,
და ხალხის ზღვასაც არ აქვს კიღური!
მისმა ღვართქათმა მტერი წალეკა
სხვის დამძალავი და მედიღური!“

მიუხედავად იმ დიდი ტკივილისა, რომელიც იგრძნობა პოემის ბოლო თავებში, მიუხედავად იმისა, რომ მტერთან ბრძოლაში იღუპებიან პოემის გმირები — ვახტანგ გორგასალი, გურამ ბივრიტიანი და პირიწხე (რომელთა მაღალ სიყვარულზე თბილად და გულწრფელად მღერის პოეტი), იღუპებიან არჩევან და ფარნა, მიუხედავად ამისა, პოემა ბოლომდე ინარჩუნებს ოპტიმისტურ გზნებას, რომელიც წითელ ხაზად მიჰყვება მთელ ნაწარმოებს. შინაგანი ცეცხლი ბრძალებს იმ სტრიქონებში, სადაც ავტორი დღევანდელი საქართველოს მშენებლებში ჰხედავს თავის პოემის გმირებს, დაღუპულებს ათასხუთასი წლის წინათ.

„ვერ სძლევს სიკვდილი შენს უკვდავ შვილებს,
 დღესაც იბრძვიან ძილგამკრთალები,
 ახალი ქართლის ხარაჩოებზე
 მე დავინახე მათი თვალები.
 მათი მკლავები მე დავინახე,
 ჩაქუჩიანი მათი მარჯვენა,
 — თქვენ ხომ ემარხეთ,
 თქვენ აქ რა გინდათ,
 ფარნა, ღვინია, ღვთისო, არჯევანი!“

პოეტი დიდი სიხარულითა და სიამაყით უმღერის სამგო-
 რის გამოღვიძებას, მიწის გუგუნს და უდაბნოს აყვავებას. აქ
 ძველი თბილისის მშენებელთა შთამომავალნი შერკინებიან
 მიწას, რათა კვლავ გააცოცხლონ იგი. პურის ყანებით ააბი-
 ბინონ, ვენახებით დაფარონ და დოვლათი შექმატონ ქვე-
 ყანას. ეს სურვილი პოეტის სურვილიც გამხდარა, პოეტის
 სანატრი და საოცნებარი.

„და თუ ველირსე მე ამ სანახავს,
 ბედო, შემასწარ უხვად მოკრება,
 მისი რთელისა და მისი ხვევისა,
 რაც ხვალ სამგორზე დაიკრიბება!
 მე ვგრძნობ, ბეჭებში ფრთები მეზრდება,
 მე ვხედავ, ვხედავ, ვერ ვუძლებ ლოდინს,
 გულში ოცნების ზღვა გადიწურა,
 მოლი, მაისო, ათასჯერ მოლი!“

ამნაირად ამთავრებს თავის პოემას გიორგი ლეონიძე, ამ-
 თავრებს ჩვენი დიადი აწმყოს მოკლე, მაგრამ დასამახსოვ-
 რებელი სურათით და ამით თითქოს ხაზს უსვამს, რომ ახდა
 წინაპართა ნაოცნებარი, რომ ახალი ქართლი დაჩრდილავს
 ძველს, რომ ხალხის მარჯვენა გაახარებს მტრის ხელით გა-
 დამწვარ მიწას, რომ რუსთავის ფოლადის ზარი და სამგორზე
 ყანების ამრიალება გაამრთელებს მარაბდისა და კრწანისის
 კრილობებს.

კითხულობთ ამ პოემას. და თქვენთვის საოცრად ახლობ-
 ლები ხდებიან ეს ადამიანები, რომელთა ძვლებიც კი აღარ

არის უკვე, მაგრამ ისინი ცოცხლდებიან პოეტის სტრიქონებში, იბრძვიან, შრომობენ და გვესაუბრებიან, როგორც დიდი ხნის ნაცნობები და მეგობრები.

ეს შესანიშნავი, თუკი შეიძლება ასე ითქვას, ტრადიცია, გიორგი ლეონიძის იმ ლექსებსაც ემჩნევათ ცხადად და აშკარად, სადაც სხვადასხვა საუკუნეების ადამიანთა აჩრდილები წუთით გამოჩნდებიან ხოლმე, მოლანდებასავით ჩაგვიქროლებენ, მაგრამ თავის კვალს ყოველთვის სტოვებენ მკითხველს სულში, მიუხედავად იმისა, რომ გაცილებით მკირეს გვამცნობს მათს შესახებ პოეტი, ვიდრე ზემოთ მოხსენებული პოემის ფურცლებზე.

გავიხსენოთ გიორგი ლეონიძის ორტაეპიანი ლექსი „თემურის ხანძართ ნატისუსალი“.

„მთვარე კაშკაშებს მტრედისფერ ბურში,
თამარის სახის დასადარელი.
მთები... სიჩუმე, როგორც ბნელ ჭურში...
ფოთლის შერხევას არსად არ ელი...“

უცბად მეყნოსა სუნი დანწვრისა,
თემურის ხანძართ ნატისუსალი,
თითქოს მან ქართლი ამ წაშს გასრისა
და ერთი ფეხით ვერ მოკუსწარის!..“

პირველ სტროფში წყნარი ღამეა, გაჩუმებული მთებია და ერთი ფოთოლიც არსად არ იჩნევა; გიპყრობთ პოეტის განწყობილება და უცებ შენც გრძნობ მთელ იმ კონტრასტულ სიძლიერეს, რომლითაც მეორე სტროფი უპირისპირდება პირველს. სიჩუმეც ირღვევა, ფოთლებიც ნაღვლიანად აშრილდებიან და მართლაც მოგეჩვენება დამწვრის სუნი, თითქოს კიდევ აღის ბოლი გადაწვარი სახლებიდან ცაში, თითქოს რამდენიმე წუთის წინათ გადათელა ქართლის ბადვენახები პირსისხლიანმა თემურ-ლენგმა, ცეცხლს მისცა ყველაფერი და ნახანძრალებით მოფინა ქვეყანა. ასეთი უეცარი გადასვლა წყნარი ღამიდან თემურის ხანაში უდავოდ ახდენს უდიდეს შთაბეჭდილებას მკითხველზე და აღარ გიკვირთ, რომ ესოდენ მისტიკური პალუცინაცია შეიძლება დაეუფლოს ადამიანს, პალუცინაცია, რომელსაც თავისი ფეს-

ვები და თავისი გამართლება გააჩნია, არა მარტო ლექსში, არამედ ცხოვრებაშიაც.

საქართველოს მუზეუმში ინახება ხელნაწერი ლოცვანი, ნაქონი ქეთევან დედოფლისა ტყვეობაში ყოფნისას. წიგნის ფურცლებს ატყვია ცრემლის ლაქები და ერთგან კი — სისხლის ნაწვეთალი. დიდის მღელვარებით და წუხილით წერს პოეტი ამ წიგნზე, რომელიც გახსენებაა საქართველოსათვის წაწებული დედოფლისა. აქ უფრო რეალურ შთაბეჭდილებასთან გვაქვს საქმე და უფრო მეტი შთაგონების ძალით ამატველებულა ლექსის ყოველი სტრიქონი.

„ღამეა. სულ წვიმს. განა ცას
ამდენი უნდა ეწვიმა?
გული შემიკროთ უეცრივ
აჩრდილმა გადმოხვეწილმა.
დედოფლის შესამოსელში
ხელთ წიგნი გამოატარა,
ვიცი, წიგნებში სიტკბოა,
რად მწვავეს ეს წიგნი პატარა?
ან მისი ხელში აღება
რამ უნდა გამაბედვინოს?
ზედ ცრემლის ლაქა აცხია,
ვიდაცას უნდა ეტირნოს!“

იცის პოეტმა, ვისია ეს წიგნი, ვისია ეს ცრემლები, ასე უხვად და უღვთოდ რომ დაღვრილან ლოცვანის ფურცლებზე. ამ წიგნის სიტყვები ამხნევებდა შაჰ-აბაზის პატიმრობაში მყოფ დედოფალს, მას კითხულობდა იგი შორეულ კახეთზე ფიქრით, სანშობლოს ზეცას და მიწას მონატრებულად. ამავე ლოცვებს იმეორებდა ალბათ მაშინაც, როდესაც გაზდით უგლეჯდნენ ძუძუებს და გახურებული შანთებით სდაღვდნენ მის სხეულს:

„ათასი ელვის ნათელი
დედოფლის სახე ყოფილა,
ო, რა თვალები... ქართლისთვის
სიკვდილით გადალობილან...“

დადი ტკივილია ამ ლექსში აღბეჭდილი, ტკივილი, რომელსაც ლექსის გარეშე ვერ იტყვი, ტკივილი, რომელიც ახ-

ლაც უღადრავს გულს ადამიანს ქართველი ქალისა და დედის გარდასულ ბედზე მწარე ფიქრით:

„არ მასვენებენ, სულ მღვეენ,
ის განიერი თვალები...“

ეს დიდი ტყვილი ათრთოლებს პოეტის კალამს და ახალსა საქართველოს მეხოტბე თავის ლექსებში სიამაყით ესაუბრება შავეთში დიდი ხნის წინათ წასულებს, შეჰხარის შათს უკვდავებას და მკაცრად ეკამათება ვინმე ფანასკერტელს, რომელიც სევდით გამოსთხოვებია. საქართველოს უკეთეს მერმისზე ფიქრს: „...მშვიდობით, ძველო ქართულო ენავ, და მშვიდობით სრულიად საქართველოს მდგომარეობაო!“

სხვა რა უნდა იყოს ამაზე მწარე, ფიქრობს პოეტი, რა შეედრება ასეთ გულდაწვეარ დაღადრას, როდესაც ეთხოვები ადამიანი დედა-ენას, გაქვავებული უიმედობის დიდი დარღით, რომელშიაც რწმენის ნატამალიც აღარ არის. დაჩინილა მხოლოდ უსასოო ფიქრი იმისა, რომ აღარ ეღირსება გაზაფხული ქართლს, რომ გადაშენდება მშობელი ერი და გაჰქრება სახსენებელი ქართველისა ამ ქვეყნად. გიორგი ლეონიძეს სინანული აღარ ჰყოფნის იმედდაკარგულ ფანასკერტელთან გასაუბრებისას და უკვე აღმფოთება ისმის მის სტრიქონებში. შენ ყრმობის ყველა დღე გამიმწარე, შენ გულს მითხრიდი შენი უიმედო სიტყვებით, შენი ქურდული გესლითო, — წერს პოეტი. მაგრამ მწირ და ოხერ-მოხეტე აჩრდილთან კამათში დიდი სიპართლეა პოეტის მხარეზე; ეს არის სიპართლე საქართველოს გამარჯვებისა, ქართული ენის აყვავებისა და მაღალი სიხარულისა; ამ სიპართლით აღტაცებული და ფრთებშესხვეული პოეტი ასე მიმართავს ფანასკერტელს, როგორც განვლილ და ძნელ სიზმარს:

„და შენ, მიწაში გამტვერებულო,
ჰა, სიტყვა გულის გასათაფლავი:
არა, ქართლს, არა!
— შენ ფიქრს გასთხრია
სამარადისო, მკვიდრი საფლავი!“

და ყოველი ლექსი გრჩებათ მენსიერებაში, იქნება ეს ლექსი გოლიათური აგებულების ჯაფირზე, რომლის საფლავს დღესაც უჩვენებენ ატენის ზემოთ, რაზმიოთის ტყეში თუ თამარ დედოფალზე, იქნება ეს ანანურისა თუ სვეტიცხოველის ნახვით განცდილი შთაბეჭდილება. აი ლექსი „მეცამეტე საუკუნე“, რომელშიაც ძუნწი, მაგრამ ღრმა შტრიხებით არის დახატული შავი სურათი აოხრებული ქვეყნისა, როდესაც მონღოლურ ცხენს უკან მინდვრების მტერი კალია მოსდევდა და რაც გადურჩებოდა ცეცხლსა და მახვილს, იგი კალიისა ხდებოდა. ეს არა მარტო მეცამეტე საუკუნეა, ეს არა მარტო ჩინგის-ხანის შემოსევაა. ჩინგის-ხანის შემდეგაც ბევრჯერ განმეორებულა იგივე სურათი ნგრევისა და პარტახისა საქართველოს მიწა-წყალზე, ბევრჯერ განზადებულან საფლავად ციხე-გალავანის თხრილები, ბევრჯერ ასულა ცაში ნახანძრავების კვამლი, ბევრჯერ გაუძარცვიათ ჩვენი ტაძრები და სასახლეები, დაუქცევიათ სვეტიცხოველი და სიონი, „მაგრამ ვერაინ გასძარცვოს იგი, რაც გულის ცეცხლში გადაძინანია“. დარჩა მოშავალ თაობებს წარსულის დიდი კვლტურა, ყინწვისის ფრესკები და ბაგრატის ტაძრის ჩუქურთმები, მემატიაანეთა ეტრატები და შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“. ეს არის სიძლიდრე, რომელიც ყველა ქართველს გაუძღვებს და საუკუნეების იქით აელვარდება ოქროს ნათელად, ეს არის სიძლიდრე, რომელიც ვერ მოსპოვერც ჩინგის-ხანმა, ვერც თემურმა და ვერც შაჰ-აბასმა.

მრავალი ლექსი დაუწერია პოეტს თავის წინამორბედებზე, წარსულის ქართველ ოსტატებზე: „ვეფხისტყაოსანს“, „პიიტები ბატისფრთიანნი“, „აკაკის“, „დავით გურამიშვილს“, „სულხან-საბას“, „ვაჟა-ფშაველას“ და მრავალი სხვა. მათი ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს.

განსაკუთრებით ძლიერია იგიორგი ლეონიძის ლექსი „ბარათაშვილი“, დაწერილი დიდი მგზნებარებითა და სიყვარულით.

„მე მოგაგონებ უღმერთო დამეს,
როცა დავიცხრა ყველა ტკივილი,
როცა განჯიდან შუალამისას
ქართლს შეუძახე გელის ყივილით.

თითქოს ყორანმა უზარმაზარმა
ფრთებით დაჩრდილა მთელი ქვეყანა;
მაშინ სიკვდილი შეენახდინა
ჯვარედინ გზაზე შემოგეყარა“.

ეს არის 1845 წლის 9 ოქტომბრის ღამე, ღამე განჯაში, სადაც უკანასკნელ წუთებს ითვლიდა ნიკოლოზ ბარათაშვილის გული.

გიორგი ლეონიძე სინანულით ახსენებს იმ უღვთო ღამეს, იხსენებს იმ დუხჭირ ცხოვრებას, რომელიც ბედმა არგუნა ადამიანს, დაბადებულს ქართული პოეზიის ვარსკვლავად. წინ რა ელოდა მას? სიცალიერე, ჭორი, უგულობა, ყანულის ხელი, ზღვა საწაშლავი, წინ ელოდა დიდი ნაღველი უიმილო საყვარულისა, წინ ელოდა უსულგულობით სავსე თბილისი და გავერნებული მთაწმინდა, დახშობილი ნუგეშის კარი და მიუსაფარი მწირი ცხოვრება. თავდება ზანმოკლე, მაგრამ დიდი ცხოვრება ბარათაშვილისა და ახდენილია მისი წინათგზობა. შორეულ განჯას დაასამარებენ, არც სატრფოს ცრემლი დაეცემა და არც დედისა.

გიორგი ლეონიძე მძაფრი ტრაგიზმით მიჰყვება დიდი პოეტის უკანასკნელ წუთებსა და უკანასკნელ ნაფიქრალს, მასთან ერთად გრძნობს, რომ აღარ დიჩნის სიკვდილთან კამათი, მასთან ერთად მიიზვდარა, რომ სიკვდილი უფრო სწრაფია, ვიდრე ბარათაშვილის მერანი, რომ სიკვდილი ტყუილად არ მოსულა ამ ღამეს განჯაში, რომ ასეთი მწარე დასასრული უნდა ჰქონოდა ბარათაშვილის ცხოვრებას.

გიორგი ლეონიძე სტოვეებს განჯის იმ მუხტალ ღამეს, სტოვეებს პოეტის სარეცელს და უკვე შორიდან, თანავედროვებოდან გასძახის ადამიანს, რომლის მერანს გაუთელია უვალი გზა და ცუდად არ ჩაუვლია მის განწირულ სულისკვეთებას:

„ცხოვრების წყარომ შენ გასვა შხამი,
და სიჩუმეში როცა იწვოდი,
ჩვენ რომ აქედან გვირგვინს გიწნავდით,
ტაშს რომ გიკრავდით, ვანა იცოდით?“

ლიტერატურის ხალხურობის დიადი პრინციპი აძლევს გიორგი ლეონიძის ლექსს ნძლავრ ოპტიმისტურ ელერას, დრმა შემოქმედებით პათოსს. პოემა „ფორთოხალაში“ ისმის ხალხის დიდი ცხოვრების მაჯისცემა, აქ ნაგრძნობი და მხატვრულად გადმოცემულია ჩვენი მამაცი და შემოქმედი ხალხის დაუცხრომელი წინმსვლელობა, სულიერი კეთილშობილება, აზრისა და გრძნობის სისაფხვე, მისი უკვდავება და ძლევამოსილება. ნაწარმოების მოქმედი გმირი — ქართველი გლეხის ქალი ამავე დროს ფართოდ განზოგადებული, რეალისტური, მეტყველი ეპიკური სახეა, რომელიც ცოცხლად და განოკვებითილად გამოხატავს მთელ ხალხს, მის უკვდავებას, მის სულიერ ბუმბერაზობას. პოეტი ფხიზლად უგდებს ყურს ხალხის მაჯისცემას და ამიტომაც შესძლო მან ზუსტად და სიმართლით აღებეჭდა და გამოეხატა ხალხის წიალიდან გამოსული ადამიანების განცდები, განწყობილება, აზრები და მისწრაფებები.

„ფორთოხალას“ შესავალ სტროფებში ავტორს შორეულ წარსულში გადაეყავართ, რათა გვიჩვენოს ხალხის, კერძოდ უბრალო ქართველი ქალის, ქართველი დედის გაუხარელი ცხოვრება; გვიჩვენოს მისი მუღჴივი ოცნება თავისუფლებაზე. გაჴუდმებული ბრძოლა ადამიანურ უფლებათა მოსაპოვებლად. პოემის ბოლო სტროფებში კი ნაჩვენებია თავისუფლების მზის ამობრწყინება, როცა ისტორიის ნაჴდვილმა შემოქმედმა — ხალხმა ლენინის პარტიის წინაჴძლოლობით დაიწყო კაცობრიობის ისტორიის ახალი ერა.

გიორგი ლეონიძის „ფორთოხალა“ მაღალიდგური ნაწარმოებია იმის გამოც, რომ პოეტმა მოგვცა ისტორიის ჴემშარიტად სწორი გაგება. დახატა რა წარსულის სურათები, მან გვიჩვენა, რომ საქართველოს ისტორია მართო მეფეების ისტორია როდი იყო; არა, ისტორიის შენობას გლეხკაცის მარჯვენა აგებდა და ჩვენი წინაჴარი სწორედ „გუთნის ლუკმით ნაშენი“, „ქალმებიანი საქართველო“ იყო, რომელიც ებრძოდა შემოსეულ მტერს, ჴმნიდა კულტურის ძეგლებს, და რომელიც მწარედ გმინავდა ფეოდალური და ბურჴუაზიული

კლასებთან უღელქვეშ. ლეონიძის „ფორთოხალა“ სრული უფ-
ლებით შედის სოციალისტური პოეზიის საგანძურში იმი-
ტომ, რომ პოეტმა სწორი, მარქსისტულ-ლენინური თვალსაზ-
რისი მოიპარჯვა წარსულის მოვლენების ასახვისათვის. პო-
ემა, რომელშიც სიუჟეტი იწყება შორეული საუკუნეების ამ-
ბებით, მკითხველის ყურადღების ცენტრში აყენებს გლეხის
ქალს, უბრალო მშრომელ დედაკაცს. „ფორთოხალას“ მთელი
დედააზრი მკაფიოდ გამოთქმულია პოეტის შემდეგ სიტყვებში:

„ათასი წლის მანძილიდან
შვილურ აღერსს გაგიბედავ,
საქართველოს დიდ ცხოვრებას,
შენა კქმნიდი, ტბილო დედავ!

დიდ ვაჟაკებს, დიდ ოსტატებს
შენი კაბის კალთა ზრდიდა,
ვინც ეტრატზე წერდა ქართულს,
ვინც ჩუქურთმას ქვაზე სკრიდა.

შენი ოფლის ნაღვარალი
დღევანდლამდე არ ამშრალა,
ყველგან გნახე, დამივლია
მე სამშობლოს გზა და შარა,

მაგრამ „ქართლის ცხოვრებაში“
ვერა ვნახე შენი სახე,
არაფერი არ სწერია
შენს ღვაწლზე და შენს შესახებ.

დედოფლებზე ბევრი წერეს,
ბევრს კალამიც დაეღალა,
ვიციტ ბევრი დედოფალი,
არ კი ვიციტ ფორთოხალა“.

აქ პოეტი, როგორც ილია ჭავჭავაძე თავის ღროზე, უსა-
ყვედურებს არა მარტო ძველ მატიაწეს, რომელმაც მარტო
მეფეებისა და დედოფლების სახელები შემოგვიწინახეს, არა-
მედ უსაყვედურებს იმ მწერლებსაც. რომლებმაც „დედო-
ფლებზე ბევრი წერეს“, ხალხის ღვაწლი კი დაივიწყეს. ამა-
ვე ნაწარმოებში პოეტი გვიხატავს ხალხის საშინელ განსა-

ცდელს და ათასნაირ ტანჯვა-წამებას მთელი ბნელი საუკუნეების მანძილზე. ეს კონკრეტულად არის ნაჩვენები გლეხის ქალის ფორთოხალას ცხოვრების მაგალითით. როგორც პოეტი მოგვითხრობს, ფორთოხალა ცხოვრობდა კოლხიდაში, „შოთას უწინ“, მებადურის ქალიშვილი იყო და ბნელ ფაცხაში იზრდებოდა, სილატაკე აწამებდა მის ოჯახს. ამ ღუბჭირ ცხოვრებაში წამოიზარდა ახალგაზრდა გლეხის ქალი, შემდეგ შვილების დავაჟაკებასაც მოესწრო. შესანიშნავი პლასტიკური სახეებით გადმოგვცემს რა უბრალო ადამიანის ამ სადა, მაგრამ იმავე დროს ამაღლევებელ ბიოგრაფიას, პოეტი ხაზგასმით აღნიშნავს გლეხის ქალის დაუცხრომელ შრომის-მოყვარეობას და აქვე გვიჩვენებს, რომ იმ შორეულ წარსულში ხალხის შრომის ნაყოფი სხვას მიჰქონდა. პოეტი მიმართავს ფორთოხალას:

„უმზეო და უფარსკვლავო,
ცხოვრება გაქვს ბნელზე ბნელი;
ქაობი სკამს შენს მოსავალს
და ბატონი — ბელზებელი.“

ასე იცის ბედშაობამ,
მწარე ღლეებს მიაწყვილებს;
მწარ ტანჯვაში დაიხარჯა
შენი ტურფა სიყმაწვილე“.

ფორთოხალას სახე წარმოდგენილია, როგორც მარად წარპტაცი, დაუფიწყარი და სათნო სახე ქართველი ღედისა. ეს უაღრესად განზოგადებული სახეა. პოეტის თქმით, „საქართველოს კერის ცეცხლი მას ებარა გაუჩქრალი“. ის „ქოთანს უდუღებდა, პურს უცხობდა საქართველოს“. ამ პოემამ ფრიად დადებითი როლი შეასრულა, როცა წარსულის ასახვისას წინა პლანზე წამოსწია უბრალო ადამიანი, მაგრამ პოეტი მართო წარსულის ასახვით როდი კმაყოფილდება: პოემის მეორე ნაწილი ეხება თანამედროვეობას, როცა ხალხის გენიას ფრთა შეესხა, თვალუწვდენელი, ფართო ასპარეზი მიეცა, როცა ხალხი თვითონ გახდა თავისი სამშობლო მიწა-წყლის ბატონ-პატრონი. ეს განახლება ისტორიისა, ეს ეპო-

ქალური შემობრუნება პოემაში გადმოცემულია მძლავრი და შთაგონებული სახეებით. ჩვენი სამშობლოს მიწა-წყალი, სადაც ჩვენი წინაპრები იტანჯებოდნენ, სადაც მათ იწარეცხოვრება ჰქონდათ, სოციალისტური რევოლუციის მზემ ააღორძინა, ააყვავა, თავისუფლებისა და ბედნიერების კერად, წარმტაც ბაღნარად აქცია. პოეტი შეჰხარის ყოველ ახალ ნერგს ამ მიწაზე, შეჰხარის კომუნიზმის ყლორტებს. რომლებიც ყოველდღიურად იზრდებიან და იფურჩქნებიან, პოეტი შეჰხარის და ქებას ასხამს ახალი ცხოვრების მშენებლებს, კოლხეთის მებაღეებს, უგაზაფხულოდ მიწაში ჩასულ ფორთოხალას შთაჰომავლებს.

„— გოგოებო, დაინახეთ,
მოიგონეთ ფორთოხალა,
შეიბრალეთ გულდამწვარი
ის გულმკედარი ფორთოხალა!

თქვენი დიდი წინაპარი,
თქვენი დედა ფორთოხალა!
დაჩაგრული მოჭალაბე
თუმცა ბედით მწუხარეა,
მაგრამ თქვენი მომავალი
და თქვენი დღე უხარია!

გოგოებო, გარჯილობით
ფორთოხალა გაახარეთ
და გულს ვარდი დააყარეთ...“

ასე ეხმაურება თანამედროვე პოეტი შორეულ წარსულს, საქართველოს ისტორიას.

* * *

ამჟამად გიორგი ლეონიძე დაუღალავი ენერგიით განაგრძობს ნაყოფიერ შემოქმედებითს მუშაობას; მტკიცედ დგას რა სოციალისტური რეალიზმის პოზიციებზე, იგი კვლავ ამდიდრებს ქართულ პოეზიას ახალ-ახალი ნაწარმოებებით, რომლებშიც მთელი სისავსით არის წარმოასახული ქართველი ხალხის განახლებული ცხოვრება, მისი შემოქმედებითი შრომა კომუნიზმის ხარაჩოებზე.

სულ ახლახანს გამოაქვეყნა გ. ლეონიძემ ახალი პოემა „რატომ არის საქართველო ლამაზი და მდიდარი“, სადაც იგი კვლავ უმღერის სამშობლო ქვეყნის სიტუარფეს, მის სოციალისტურ დოვლაოს, მის ხალხს, რომელიც კომუნისტური პარტიის ბრძნული ხელმძღვანელობით, მოძმე ხალხებთან ერთად ჰქმნის ახალ სამყაროს, თავისუფალს, ლამაზს, სადაც ყველაფერი ადამიანის ბედნიერებისათვის არის გაშიზნული.

გიორგი ლეონიძე, ერთ-ერთი ფუძემდებელი საბჭოთა პოეზიისა, ფხიზელი და გულისხმიერი შემოქმედის ინტერესით, უღრმესი სიყვარულით აკვირდება ყოველივე ახალს ჩვენს სამშობლოში, უმღერის მას. ის, როგორც პოეტი და მოქალაქე, ცხოვრობს მთელი ხალხის ცხოვრებით, ამიტომაც არის, რომ მის პოეზიაში ხალხის ერთობლივი გულისცემა, ერთობლივი ხმა და ღონიერი სუნთქვა ისმის და სწორედ ეს არის მისი პოეზიის გამარჯვების უტყუარი საწინდარი.

მკვლელობის პროექტის დღიური

ს. ჩიქოვანის ლექსები ეპროკაჟა

მოგზაურობის თემა ლიტერატურის ისტორიაში თავისთავად ახალი არ არის. ვინ მოსთვლის, რაჟღერ ძველ პოეტს აუღია პილიგრიმის ჩანთა, რომ მოეგლო ქვეყნები და მკითხველისათვის გაეზიარებინა თავისი აზრი მათს შესახებ. წარსულის ლიტერატურულ საგანძურში უძვირფასეს დოკუმენტებად დარჩენილა ამ მოგზაურობათა პოეტური და ბელეტრისტული აღწერანი. მათს ავტორებს ნათლად და მკაფიოდ აღუბეჭდავთ თავიანთი ეპოქა მგზაურის ფიქრებისა და შთაბეჭდილებების პრიზმიდან.

ისიც უნდა ითქვას, რომ მოგზაურობის თემა არც ისე იოლი დასაძლევია: პოეტის თვალი ახალ პეიზაჟებსა და ადამიანებს შესცქერის — როგორ განიხილავს ის ამ ახალ გარემოცვას, როგორ გადმოსცემს მის კოლორიტს, რას იტყვის ახალს იმ ქვეყანაზე, რომელსაც ის ესტუმრა, შეამჩნევს თუ არა იმ არსებობასა და დამახასიათებელს, რომელიც განსაზღვრავს ცხოვრებას იმ ქვეყნისას, სადაც მან იფეხი პირველად ჰვდებდა და მისი თვალი პირველად უმხერს ცასა და მიწას, რას ეტყვის ახალს თავის მკითხველს, რას შესძენს თავისი ქვეყნის ლიტერატურას.

ამ მხრივ პოეტი მართლაც უძნელესი გამოცდის წინაშე დგას, იმიტომაც, რომ მისგან მკითხველი ბევრს მოელის, კერძოდ, მოელის მას, რომ პოეტმა მკითხველს უბრალოდ კი არ უნდა მოუთხროს რაც უნახავს, არამედ თან წაიყვანოს, არ-

სენიალად ავრქმობინოს, ვანაცდევინოს ისე, თითქო წიგნს კი არ ფურცლავდეთ, არამედ წოგზახურობდეთ იმავე მარშრუტით, იმავე მთებსა და ველებზე.

და აი კვლავ ჩვენა წიბაშეა „მგზავრის ღლიურები“. მის ავტორს — სიმონ ჩიქოვანს — საყვარელ ვრცელი გზებით უმოგზაურა. მას უნახავს საბალხო-დემოკრატიული პოლონეთი და გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა. კითხულობთ ამ ლექსებს და გრძნობთ, რომ აქ აღარც თემაა ძველი, მიუხედავად იმ ტრადიციისა, რომელიც ზემოთ ვახსენეთ; არც განწყობილებაა ძველი — აქ ახალია თვით მიღვრმა მოვლენისაღნი, თემისაღნი. სწორედ ამიტომ ეს ლექსები ქემპარატად ნოვატორულ მოვლენას წარმოადგენენ საბჭოთა პოეზიაში. პოეტმა შესძლო გადმოეცა სიხალისე და სუნთქვა პიროცხლის ახალი გაზაფხულისა; ეს სიახლე შეგრძნობილია პირველსავე ლექსში — „პოლონეთის გზაზე“, რომელიც მთელი ციკლის შესავალს წარმოადგენს; ეს ლექსი — ფიქვია მგზავრისა, რომელიც მიღას მეგობრულ ქვეყანაში; მანანდე მას იგი არ უნახავს, მაგრამ ათასი განუწყვეტელი ძაღვით არის დაკავშირებული მასთან; მოგზაური პოეტი მიღის იქ სიყვარულით. ამ პირველსავე ლექსში გვხვდება ცენტრალური მხატვრული სახე, პოეტური სახე ზიდისა, რომელიც ზალხებს შორის გასდო ვოლგის ნაპირებიდან წამოსულმა საბჭოთა მეომარმა; ეს სიყვარულს, მეგობრობის ხილია და ამიტომ პოლონელი ქაბფერ-მესაზღვრე ფართოდ აღებს მეგობრისათვის თავისი ქვეყნის კარებს და მშვიდობის გზას უსურვებს საბჭოთა მზრიდან მოსულ პოეტს; ბელორუსიიდან, ბრესტის სადგურიდან წამოსული ექსპრესიი საზღვარს გადასკრის და პოლონეთის მიწაზე მიჭერის:

„მივქრით, მესმის „გზა მშვიდობის“,
ეს ხმა მტრის ხმას ეკიდება,
ხალხში, როგორც თელი ხორბლის,
ტანს იყრის და ქვეილდება...
მოვლს გაეყურებ ფართო სარკმლით,
ჩაეუჭროლეთ გაშლილ რიყეს,
და მგონია, ყველა სახლი,
მობრუნდა და კარებს მიღებს“.

სიმონ ჩიქოვანის პოეტურ სტილს ერთი კარგი თავისებურება ახასიათებს: ეს არის ფრაზის, გამოთქმის, მეტაფორის ბრწყინვა და ფრთიანობა; ეს გამოთქმანი გაიღვებენ ხოლმე ლექსში, რათა მთელი ფონი გააშუქონ. მისი მეტაფორა არა მარტო ახალია და გაბედულად ნათქვამი, არამედ უშუალოცაა და ბუნებრივიც: ის კი არ გამოიყოფა საერთო ქსოვილიდან, არამედ სიმკვრივეს და ნაჭედობას აძლევს მას. ასეთია აქ მეტაფორა: ხნა, როგორც თესლი ხორბლისა, — ტანს იყრის და ჭეჭილდება. ასეთი მოკვეთილი, ლაკონიური სახეები, ცხადია, ლიტერატურაში ახალი არ არის. გაიბსენეთ თუნდაც ძველი პოეტის უბრწყინვალესი ფრაზა: „Как пахарь, битва отпахает“, პოეტი აქ ჰქმნის გრანდიოზულ სურათს ბრძოლის ველისას; ეს სიმკვეთრე, ორიგინალობა შედარებისა და მეტაფორისა — ჩვენი აზრით, ფრთხილ ძვირფასი თვისებაა. ასეთ შემთხვევაში სახე იტვირთება ძალიან ვრცელი შინაარსით, ის ხდება ფართოდ დამტევი, ყოვლის მომცველი, იმავე დროს იგი ახალი და ორიგინალურია. ესაა სწორედ ღირსება, თორემ უბედურება იქნებოდა, რომ ყველა პოეტს ერთი და იგივე გაცვეთილი შედარებები ხელახლა წარმოეთქვა; მაშინ ხომ ყველა ერთფეროვანი იქნებოდა, როგორც ერთფეროვანი იყვნენ ეპიგონები აღმოსავლური პოეზიისა: მათს ლექსებში ვარდი მუღამ — შრისხანე სატრფო იყო და ბულბული გულდასისხლული შეყვარებული, სანთელი — სიყვარული იყო და ფარვანა მის აღზე ფრთესშეტრუსული ქაბუჯი. ასეთ ლიტერატურულ ატმოსფეროში ახლის ძიებას გზა გადაკეტილი ჰქონდა და მათ ავიწყდებოდათ, რომ პოეტის ოსტატობა — სწორედ სიტყვის ახლებურად მოქმედება და მობრუნებაშია.

ახლა დავუბრუნდეთ ზემოთყვანილ მეტაფორას; ის ახალია, სადაა და ღრმა შინაარსითაა აღსაქვე:

„ხალხში, როგორც თესლი ხორბლის,
ტანს იყრის და ჭეჭილდება“.

ეს მშვიდობის ხმაზეა ნათქვამი. და განა შეიძლება მოიძიბნოს უკეთესი სიმბოლო სიცოცხლის გაფურჩქვნისა, ვიდრე ტანყარელი ჭეჭილია? ეს არის დედა-აზრი ამ ლექსებისა,

და მთელი აქსესუარი აქ გაერთიანებულია მის ირგვლივ. ამიტომ მთელ ციკლს მაგრად შეკრული კომპოზიცია აქვს და იმავე დროს ყოველი ლექსი ცოცხლობს, როგორც მთლიანი. საერთო კონტექსტში სურათები, ეპიზოდები ემორჩილებიან ამ ცენტრალურ სახეს, ამ ობერტონს ემორჩილება მთელი ღინება ნაწარმოებისა, გადასვლა ერთი ტონალობიდან მეორეზე, ერთი სახიდან — მეორეზე.

აი დემოკრატიულ გერმანიაში მოდის საბჭოთა მთავრობის მისალოცი დეპეშა, მაუწყებელი მშვიდობისა. „არწივის ფრთა გამოესხა სიტყვას“, ლაღად ეფინება იგი შპრესს გაშლილ ნაპირებს, მოგვალულ შტოს ისევ ფოთლით შემოსავს, მისი ხმა და სიტყვა სინღერაში ჩახვევია მგოსანს, ესხურება ანწვანებულ ჭეჯილს და ქარხანაში ღუმელს აპურებს, ის ეკირება ახალ ქვეყნის ფუძეს, ნერგავს იმედს, მშვიდობას, ხალისს: „ეს დეპეშა ხალხებს ძმობას უწევს“. აქ ცნებები, იდეები გადაქცეულია კონკრეტულ სახეებად, რომლებიც მთელი ემოციურობით ეხმაურებიან მკითხველის სულს: თვით საგნობრივი, უაღრესად კონკრეტული პეიზაჟიც ამ იდეას გადმოგვცემს:

„და მშვიდობის გაშლილ ფურცელს
სოფელში ჰგავს ზამთრის დილა“.

ეს მშვენიერი სახეა; აქ შედარებას განამტკიცებს და საფუძველს აძლევს სითეთრე ზამთრის დილისა, თეთრი ფურცელივით გაშლილი თოვლიანი მინდვრისა, რომელიც ამ კონტექსტში კარგად ეხამება წარმოდგენას ახალი ქვეყნის ცხოვრებაზე. როგორც მშვიდობის დიდ წიგნზე; ამ წიგნის ფურცლები მისდევენ ერთი-მეორეს ჩვენს თვალწინ, როგორც ფურცლები კაცობრიობის ახალი მატრიანისა. საერთოდ ჩიქოვანის პოეზიის შესანიშნავი თვისებაა — აქციოს ეს ამალღებული იდეები, ცნებები ხელ-შესახებ, თვალთ დასანახ, კონკრეტულ ემოციურ სახეებად. ამიტომ პორტრეტიცა და პეიზაჟიც მის ლექსში არა მარტო სახოვანია, არამედ ღრმა აზროვანიც არის. ამ გზით შესძლო პოეტმა გადმოეცა თავისებური კოლორიტი პოლონეთის ცხოვრებისა როგორც პეი-

ზაქის, ისე ყოფის ფონზე. ის არჩევს ყველაზე დამახასიათებელ დეტალებს, ყველაზე ეფექტურ სურათებს, რომელთაც შესწევთ ძალა გვიანბონ და გამობატონ ყველაფერი, რაც არსებითი და დამახასიათებელია ახალ პოლონეთში. პოეტი ზამთარში მოგზაურობდა ამ ქვეყანაში და ბუნებრივია, რომ ამ ლექსებში ზამთრის პეიზაჟია გადმოცემული, მაგრამ რაოდენი მზიანი და საგაზაფხულო ფერებითაა იგი მოქარგული! აგერ პოლონელი გლეხი, დილით ადრე წამოიღვარა, გრძელ უღვაშზე თოვლის ფანტელს იშორებს და იღიმება, პოეტის ყურს შორიდან თითქოს ყანის შრიალი ესმის, მატარებელს არყის ხე ჩაუქროლებს, ქერა ყმაწვილს რომ ჰგავს, რტოს რომ არხევს, თითქოს ყმაწვილი სალამს იძლეოდეს, სემაფორის წინ შუშები ბრწყინავენ, როგორც ქრელი ჩიტები მავთულებზე. პოლონელი მესახდვრის დინილი, მოწმენდილი ცა ვისლაზე, პოლონელი ქალი, რომელიც ვარდებით ამკობს საბჭოთა ოფიცრების სსსაფლავს ვროცლავში, მესახტე, რომელიც მატარებლით მიემგზავრება თავისი ქვეყნის პრეზიდენტთან, გურალების იაქანებული მარხილები თოვლით გადაპენტილ მთებზე, მათი ხალისით სავსე სიმღერა და ცეკვა — ხალხური ცეკვა, როცა ვაჟი მიჰქრის და ქარივით დელავს, როცა „ტურფა ჰგავს რტოზე ახვეულ ვენახს“, ამ მუსიკისა და ცეკვას რიტმში პოეტს თითქოს ასწლოვანი იფნების შრიალი ესმის. ყოველივე ეს გვაგარძნობინებს პათოსს და მღელვარებას გაღვიძებული, მფეთქავი სიცოცხლისა, ქვეყნის მაჯისცემისა, რომელიც ღონიერია და ძალუში. აქ ცხოვრება აღებულება, დახატულია მის მღელვარებაში, წინსვლის, განვითარების, იმ მშფოთვარების დუდილში, რომელიც ახლად გაფურჩქნელ სიცოცხლეს სჩვევია, როცა ის იზრდება და ნორჩ ყლორტებს იყრის; და ამიტომ სრულებით გასაგები ხდება პოეტის ოპტიმისტური შეძახილი:

„სიცოცხლო, გეგებები,
შენთან მინდა ჯახანი და ჯირითი“.

აქ, ამ ლექსებში შერწყმულია კარმაგი ოსტატის განოცდილება და ადრინდელი სიკაბუჯის ენთუზიაზმიც, რომელიც

ვეშმარტი პოეტის შემოქმედებაში ასაკს არ ემორჩილება. პოეტი შეგზაბის სიცოცხლეს, ქვეყანას, კაცსა და ბუნებას; როცა პოეტი გურალებს მთებზე. ცის ტატნობთან შორიდან ხედავს მწყენსებს თუ ქედზე გადმოძვარა ჯიხვებს, ის შესძახებს: „მეგობრებო, გამარჯვებათ, მწყენსები ხართ, თუ ქედებზე ჯიხვები“. აი ესაა პათოსი ნანდვილი პოეზიისა, ხოლო იქ, სადაც სულიერი ენათუზიასში ამოშრება და დაიშრება, იქ პოეზიაც დაითავრებულია.

ჩვენ აღრე შემთხვევა გვექონდა აღგვენიშნა სიმონ ჩიქოვანის პოეზიის დამახასიათებელი თვისება — ფერწერულობა. ხანგრძლივი წლების შემდეგ პოეტმა ეს თვისება უფრო მაღალ საფეხებზე აიყვანა; ამ პლასტიკის გამო მისი სახეები მკვეთრია, მკაფიოდ მოხაზული და ადვილად დასანახი, თითქოს ქვაზეა ამოჭრილიო. ეს ჩვენ ვნახეთ ზენოთ, როცა ვეხებოდით თუ როგორ გამოიხატა პოლონეთის კოლორიტ-ლექსების ამ ციკლში. აქ კი გვინდა შევნიშნოთ, რომ ამ პლასტიკაში, ამ ფერწერულობაში განუყრელადაა შეჭრილი ლირიკული საწყისი; ს. ჩიქოვანის ლექსში ნახატი ნათელია, თვით მაშინაც კი, როცა თითქოს მოგონებათა ბურუსში გახვეული პოეტი მხოლოდ განწყობილებას გადმოგვცემს, სადაც კონტურები მკრთალდებიან და ნახევრად მივიწყებული სურათები დგებიან. აქ თვალთ დახახული, ფიქრში ჩარჩენილი და ისტორიის მიერ გადმოცემული ამბებიც შერწყმულნი არიან, ერთი ემოციური ტონალობით არიან შეერთებულნი. აი, მაგალითად, ლექსი „პუშკინი და მიცკევიჩი“. პოლონეთის პეიზაჟების შემდეგ პოეტი თითქოს გადასწევს ფარდას და ჩნდებიან არაგვის სანაპირონი, საქართველოს სამხედრო გზა მღეთთან და კაიშაურთან, სადაც არაგვის ხმა ისმის, როგორც მთებში ჩარჩენილი ხმა დიდი პუშკინისა, რომელიც ოდესღაც აქ საქართველოს სილამაზეს უმღეროდა. გაიხსენეთ პუშკინის სტრიქონები: „უეცარი გადასვლა მრისხანე კავკასიონიდან ტურფა საქართველოში წარმტაცია. სამხრეთის ჰაერი ერთბაშად თავს ევლება მგზავრს. გუთ-გორის მაღლობიდან თვალწინ იშლება კაიშაურის ველი თავისი დასახლებული კლდეებით, ბადებით, ვერცხლისფერი

ზოლივით დაკლავნილი ნათელი არაგვიცა, — და ყოველგვ
 ეს შემციბრებული მოსჩანს სამეგრსიანი უფსკრულის ძირში,
 ხოლო თვით უფსკრულზე საშიშა გზა მიიმართება... აქ იწყე-
 ბა საქართველო. მზიარული არაგვიცა მოჩუქულმა ნათელმა
 ველებმა შესევალეს მოღუშული ხეობები და მრისხანე
 თერგი“. გაიხსენეთ პუშკინის „საქართველოს მთებს“... და
 ის ნათელი, ამაღლებული სულიერი განწყობილება, რომე-
 ლიც ამ ლექსშია. მგზავრის თვალი ისე ვერ გადახედავს
 არაგვის ამ მიღამოებს, რომ ბარათაშვილთან ერთად აქ პუშ-
 კინი არ გაიხსენოს. დიდი რუსი პოეტის სინღერა იგრძნობა
 იქ, როგორც „ნათელი, მოფენილი მთის მწვერვალზე“, მისი
 სხა აქ, „მთებში ჩარჩა და დამეებს ათებს“. ეს გულის აღმძვ-
 რელი ლირიკული განწყობილება უდევს საფუძვლად ჩქოვა-
 ნის ამ ლექსს. მასში სახეები ერთი-მეორეს მისდევენ, არაგ-
 ვის ხეობას ნების სანაპირო სცვლის, სადაც ერთად უვლიათ
 მიცკევიჩისა და პუშკინს, პოეტა ზის ვისლასთან და თითქოს
 ჰხედავს მათს დიდებულ აჩრდილებს; თითქოს ჰხედავს
 მგზავრს მღვთის გზაზე რომ მღერის, მეორე — ყირიანია —
 თორღიან ჩატირდაღს რომ გასცქერის — მათი სიმღერები
 ერთა, ხალხთა დიდი გულიდან წამოსული. „მღვთის გზაზე
 მღერის მგზავრი“ და არაგვიდან ვისლამდე ხიდი გადაწვდი-
 ლა: შესანიშნავია ლირიკული გაზრება ამ ლექსისა: პოეტს
 პუშკინის სხა ნათელი არაგვის ტალღებს შრიალში ესმის,
 ქარიშხალი ნების ნაპირზე და დუღუნე ნების ტალღებისა მას
 პუშკინისა და მიცკევიჩის სატბრის ზნას ასხენებენ. აქ უვლი-
 ათ მათ ერთად და მათი ხმები არ მომკვდარა. ბუნებას, ხალხს
 გულში ჩაუხვევია ეს ხმები და საფლავისათვის არ დაუთმია.
 ყველაზე მძაფრი სახეა აქ იმ სტროფში, სადაც მიცკევიჩი
 დახატულია, როგორც მასპინძელი ახალ პოლონეთში:

„მასპინძელი დგება ვისლით,
 გულს ავსებულს ხალხს თაივით აწვილს.
 მზემ დაოდნი ნხრებზე ნისლი
 და შეკუთრებს მთათ აფრენილ არწივს“.

ეს თავისუფალი, ფრთაშესხმული არწივი ახალი პოლო-
 ნეთია:

„პოლონეთი დღეს ფრთას ისხამს,
ხმა მქუსარებს გლეხკაცის და მუშის,
უხარია, და ვით ცისკარს
მიცქევიჩი შინ ეძახის პუშკინს“.

ოღესლაც, მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში, სანშობლოდან გადახვეწილი მიცქევიჩი ყირიმში, ბაღჩისარაის ნანგრევებთან დასტიროდა პოტოცკაიას საფლავს. ყირიმადან ის გაჰყურებდა შორეულ გზას პოლონეთისაკენ და პოტოცკაიას საფლავს ჩასჩურჩხულებდა: ცაზე, იმ მხრისაკენ, საითაც პოლონეთის გზა მიდის, უამრავი ვარსკვლავები ბრწყინავენ. ეს კვალი ხომ არ არის, შენი ტანჯვის ცეცხლმა რომ ამოსწვა, როცა დაუღალავად იცქირებოდი სანშობლოსაკენ... ო, პოლონელო ქალო, — განაგრძობდა პოეტი — როგორც შენ, მეც მწუხარებით და სევდით დავტოვებ ამ წუთისოფელს, ნაგრამ მე მინდა შენს გვერდით დამშარბონ; აქ ბევრი პოლონელი მოვა შენს საფლავთან, ილაპარაკებენ შენზე და მე მოვისმენ მშობლაურ ენის სიტყვებსაო. ასეთი აუო წარსულში ბედი პოეტისა და მისა სანშობლოსი: დღეს კი მიცქევიჩი მასპინძელია ახალ პოლონეთში და ნათელი შუქი ხალხთა ძმობისა გადაწვდენილია როგორც ცისარტყელა, როგორც ხიდი არაგვიდან ვისლამდე და ნევაამდე. დიდი პოლონელი პოეტის აჩრდილი წელთა სიღრმიდან შემოჰხარის თავისუფალ სანშობლოს. აი რა ოსტატურად გამოხატა ქართველმა საბჭოთა პოეტმა ეს ისტორიული გარდატეხა ხალხის ჰედში. ს. ჩიქოვანის ლექსში აქ კონკრეტულ მხატვრულ საბუნებაში ორგანიულადაა ჩაწნული, ჩაქსოვილი და გამოხატული ხალხთა ძმობის მადლი და სიდიადე. და ეს დიდი სიმართლე ნაჩვენებია ყოველგვარი განყენებისა და რეფლექსიის გარეშე; ეს ისევე უშუალოა, როგორც ის ბუნება, რომელსაც პოეტი ხატავს; პოლონური პეიზაჟი ქართულ პოეზიაში პირველად ამ ლექსებში გამოჩნდა მთელი თავისი მიმზიდველობით; ამ პეიზაჟს მოსაყვარულე მეგობრის თვალი გასცქერას, მეგობრის გული შეიგრძნობს და მეგობრის ხელი ხატავს. ასე ვაღმოგვეცნეს პოეტა ჩვენი დროის ყველაზე დი-

ად იღებებს — ხალხთა შორის მშვიდობის, ჰუმანიზმის და პატრიოტიზმის იღებებს.

ზემოხსენებული ლექსი „ბუშკინი და მიცკევიჩი“, ისე როგორც ლექსები გოეთეზე („გოეთეს საფლავთან“ და „მშვიდობის კარნავალი ვაიმარში“) მრავალმხრივ არის საყურადღებო: არც მიცკევიჩი, არც ბუშკინი, არც გოეთე აქ აღებული არ არიან როგორც წარსულის პოეტები, ისინი თანამედროვენი არიან, როგორც ყანები ვისლასთან, ჭეჭილი იენასთან; ისინი გადასულან ხალხთა ცხოვრებაში, როგორც სულიერი ცხოვრების წარუყვეთელი ნაწილები.

გერმანიაზე დაწერილ ლექსებიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევენ ლექსები გოეთეზე, რომლებიც ჩვენ ზემოთ უკვე მოვიხსენიეთ. აქაც კვლავ გვხვდება ძველი დროის პოეტის შინ დაბრუნების მოტივი, რომელიც ამ ლექსებს საერთო დედა-მხრით აკავშირებს მთელ ციკლთან. პოეტი გერმანიაში იყო იმ დღეებში, როცა მოწინავე კაცობრიობა აღნიშნავდა დიდი გერმანელი მწერლის დაბადების ორასი წლისთავს. იმ დღეებში ვაიმარის თეატრში გოეთეს „ფაუსტი“ იღვებოდა. ორი დანე დასჭირდა ამ ეგებერთელა ტრაგედიის სცენაზე წარმოდგენას. აღწერს რა ამ დღეებს, პოეტი გვიჩვენებს, რომ სცენაზე ფაუსტის სიტყვებს ემპათურება ახალგაზრდობის კარნავალი, რომელიც ვაიმარში გაიმართა. ფაუსტი შორიდან ემპათურება დემოკრატიული გერმანიის ახალგაზრდობის სიცოცხლით სავსე ყოყინას:

„კარნავალი ჰგავს უთვლავ აფრას
და აფრებით შინ გოეთე ბრუნდება“.

შესანიშნავია პეიზაჟი ვაიმარში, სადაც გოეთეს საფლავზე ცოცხალ ვარდებს აწყობენ. საფლავის ირგვლივ უთვალავი ცაცხვებია, ცაცხვების ყვევილებზე ფუტკრები ზუზუნებენ, საღდაც წყაროზე პატარა წისქვილი ხმაურობს და ათიტქოს იღვიძებს თვითონ ფაუსტიც:

„არხი სურს გადასჭრას და დაშროს კაობი,
შეებას ხოდანუნს ფოლადის გუთანს
და ცაცხვთან შრომობდეს თაფლისთვის ფუტკარი“.

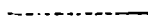

აქ ვაღმოცემულია ფაუსტური სულისკვეთება მარად წინ სწრაფვისა. „მშვიდობის კარნავალი ვაიმარში“ ფაუსტური მღელვარებით აღსავსე ლექსია. აქ დახატულია ნამდვილი გოეთე, რომელიც ხალხთან იყო და არის; ფაუსტების დროს ის გახვედრული იყო გერმანიიდან; ღღეს კი, დემოკრატიული გერმანიის სახით პოეტმა კვლავ მოძებნა თავისი სამშობლო და მისი ფაუსტის უკანასკნელი მონოლოგი ისმის, როგორც პოეტის ანდერძი მომავლის თაობებისადმი.

ს. ჩიჭოვანის ლექსების მთელ ამ ციკლში ძლიერად ყდურს მშვიდობისათვის ბრძოლის თემა. მოწინავე კაცობრიობის ხანდისი ვერ ურიადდება იმას, რომ აგრესიულ იმპერიალისტურ ქვეყნებში ღღელდაღამ წარმოებს ომის, ძარცვისა და ძალადობის თავაშვებულა პროპაგანდა, რომელიც დედამიწის ყველა პატროსან ადამიანს მიაჩნია უშიძივეს დანაშაულად კაცობრიობის წინაშე. მშვიდობისათვის ბრძოლა — მთელი მსოფლიოს ყველა პატროსანი ადამიანის საკუთარი, სასიცოცხლო საქმეა. ამას ხაზგასმით აღნიშნავს პოეტი თავის ლექსებში „ხმების შემკრები“, „მშვიდობის ესტაფეტა“, „საბჭოთა ნეომარი ბერლინში“, „მშვიდობის კარნავალი ვაიმარში“ და სხვ.

ლექსების მთელ ციკლში განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ინტიმური ლირიკის მშვენიერი ნიმუშები — „მეგობრები“ და „შინ მონაწერი“, მაგრამ სიტყვა გაგვიგრძელდა და ამ ლექსებზე აქ ვეღარ ვილაპარაკებთ.

საერთოდ მთელი ეს ციკლი არის მგზნებარე ჰიმნი მშვიდობისადმი, სიცოცხლისადმი; ეს ნაწარმოებნი აფართოებენ ქართული საბჭოთა პოეზიის ჰორიზონტს, ამდიდრებენ მას ახალი თემებითა და სახეებით.

ახალი მარტოკლეფა

ბიოგრაფიული თარიღები

ქალაქი მარტო ერთი გრძელი ქუჩისაგან შედგებოდა, რომელსაც პატარა დელის — ჩხოუშიას გასწვრივ უზარმაზარა ქაღრების ლამაზი ხეივანი გასდევდა, მეცხრანეტე საუკუნეში რომ გააშენა აქ პოეტმა რაფაელ ერისთავმა. ამ ხეივანს გარდა სხვაც ბევრი რამ სანახავი იყო ზუგდიდში, მარტო მიტრატის სასახლე რად ღირდა, იქ ხომ იშვიათი სურათები ინახებოდა. უცხო ქვეყნებიდან ჩამოტანილი, თვით ნაპოლეონის დროინდელი. ვინ უნდა ჩანოს ულავო ზუგდიდში, რომ ეს სასახლე არ მოეკეთხა და შორიდან დიდხანს არ ეთვალიერებინა.

მაგრამ თბუთმეტი წლის ბიჭს, ზუგდიდის გინანაზის მოსწავლეს გული მიტრატის ამ სასახლისაკენ კი არა, მიხა საჯაიას წაფერდებულ იოდისაკენ მიუწევდა. იქ ეგულებოდა ყველაზე უფრო სანუკვარი რამ და მთელ თავისუფალ დროს მიხას ოდაში ატარებდა. მასპინძელიც მიჩვეული იყო მის ხშირ მოსვლას და როცა ბიჭი დაიგვიანებდა, მალიმალ გზისაკენ ცქერას დაიწყებდა ხოლმე. როცა ის ჭიშკარს შემოაღებდა, მიხა მხიარულად გადასძახებდა:

— მოხვედი დურჩე*? სად იყავი აქამდე?

დურჩე ოდაში შევარდებოდა და როგორც დამშეული კაცი საჭმელს, ისე დააცხრებოდა მიხას ბიბლიოთეკას:

* დურჩე — თეთრთავა (მეგრა).

ვექალს კი მართლაც მშვენიერი ბიბლიოთეკა ჰქონდა — მიჯრით მიწყობილი იყო ერთმანეთზე პუშკინის, ლერმონტოვის, ტოლსტოის, დოსტოევსკის, ტურგენევის, ნეკრასოვის, შექსპირის, შილერის, მოლიერის, შელის, ჰაინეს, და კიდევ ვინ მოსთვლის, რომელ მწერალთა მდიდრულად გამოცემული ტომები, ოქროთი ამოტვიფრული ყდებით. იქვე ეწყობოდა ღირსებად გამოცემული წიგნები ქართული მწერლებისა. ხარბად დააცხრებოდა ხოლმე ბიჭი ამ წიგნებს, ვიდრე ვექალი თავზე არ წანაოდეგებოდა და თავის ბატიფეხურით ნაბლან არხას არ შეაჩეხებდა — გადამიწერე, შენ კარგი ხელი გაქვსო. ბიჭიც გადაუწერდა და იმ დღის ბეგარა მოხდილი იყო, ვექალი სასამართლოში გასწევდა თავის წუთისოფელივით არეულ-დარეული და გაუთავებელი საქმეების მოსაქაზრებლად, ბიჭი კი ახლა სულ მარტო რჩებოდა იმ წიგნებთან, ჩაიკეტებოდა და ვილას ახსოვდა მაშინ ზუგდიდი, ვილას ახსოვდა, რომ გარეთ 1919 წელი იყო, რომ ქალაქში არ იყო სურსათი და ერთადერთ თორნესთან გრძელი რიგები იდგა. აღარაფერი აღარ ახსოვდა გიმნაზიის მოწათეს — ის ხან პუშკინის ლექსების ჯადოსნურ სამყაროში იყო, ხან ჩუმთ ყურს უჯდებდა შელის „ოზნიანდიას“ მომხიბლავ მელოდიას, ხანაც მოლიერს ჩაუჯდებოდა და თავბრუს დახვევამდე კითხულობდა.

ერთხელ ის ჰაინეს ლექსს „სიზმარს“ წააწყდა, წაიკითხა და თითქოს რაღაც ნაცნობად მოეჩვენა. არა, აქამდე ეს ლექსი არ წაუკითხავს, მაშ რატომ ეჩვენება ნაცნობად? და ბიჭს უცებ ახსენდება ქართული ხალხური „წუხელი სიზმარი ვნახე, ნეტავ დედა რაო?“ იმ სიზმარში ჰაბუკს ეჩვენება, რომ ალვის ხე წამოქცეულა, დედას ეკითხება, ეს რას ნიშნავსო და დედა ტირის — ეს შვილო შენი ტანიაო: წყალს რაღაც კიდობანი მოაქვს და შვილის კითხვაზე „ნეტავ დედა რაო“, დედა უპასუხებს — „შვილო, შენი კუბო არის, ვაჰ, შენს დედასაო“; მერე რაღაც მორღვეულ მიწას დაინახავენ და შვილის კითხვაზე დედა უპასუხებს, — „შვილო შენი სამარეაო“. სულ ასე იყო ჰაინეს იმ ლექსშიც: იქაც სიზმარი იყო და სიზმარში ჰაბუკი ლამაზ ბაღში იმყოფებოდა. იმ

ბაღში უცნობი ქალწული თეთრ ტალოსა რეცხავს, როცა ჭაბუკი ეკითხება, — რად გინდა რომ რეცხავო, ის უპასუხებს, — ეს შენი კუბოს სულარააო; მერე ნაჯახის ცემის ხმა ესმის ჭაბუკს და როცა კითხულობს, — რათა სჭრით ხელო — უპასუხებენ — ფიცრები გვინდა შენი კუბოსათვისო; ბოლოს ბაღში წააწყდება ადამიანებს, რომლებიც მაღალ ორმოსა სთხრიან და აქაც კვლავ ეტყვიან, — ეს შენი სამარეაო.

ჰაინეს „სიზმარის“ ამ საკვირველმა მსგავსებამ ქართულ ხალხურ ლექსთან ჭაბუკი გააოცა. მან გადაწყვიტა ეთარგმნა ეს ლექსი.

ერთხელ, მიხა სასამართლოდან რომ დაბრუნდა, ბიჭნა ქალაღი გაუწოდა და ვედრებით უთხრა — წაიკითხეო. ვექილმა დაჰხედა, ლექსი იყო, სათაურად წარწერილი ჰქონდა — „სიზმარი“, ჰაინედან.

მიხამ ჩაიკითხა თარგმანი, მოეწონა, მერე ერთ წუთს ჩაფიქრდა და უმცროს მეგობარს უთხრა:

— იცი, ბიჭო, რას გეტყვი... მე მომწონს, მაგრამ, რა ვიცი... აქეთ რომ მოვდიოდი, წედან ბაღში ლეო ქიაჩელი დავინახე... წამომყევი, ვაჩვენოთ, ვნახოთ, რას იტყვის...

მაღე ორივენი ქუჩაში იყვნენ.

ლეო ქიაჩელი ბაღში მათ შორიდანვე დაინახეს, მაგრამ ბიჭს ახლა თითქოს მუბღებმა უმტყუნეს, ცოცხალ მწერალთან მიახლოება ვეღარ გაბედა და ჩანდენი არ ეხვეწა ვექილი. ფეხი ვეღარ მოაცვლევინა: მერე თავი მიანება გაჯიუტებულ და დამორცხვებულ ბიჭს და თვითონ გასწია ქიაჩელისაკენ. შორიდან ჰხედავდა ბიჭი, როგორ ჩამოართვა ვექილს ლეომ ის ქალაღი, თვალებთან სულ ახლოს მიიტანა, ერთხანს იკითხა, მერე რაღაც საუბარი გააბეს, მერე მისკენ გამოიხედეს. აქეთ გამოსწიეს, მაგრამ ჰაინეს მთარგმნელმა გაქცევით უშველა თავს. მეორე დღეს კი მიხა თავის უმცროს მეგობარს ასე უწყობოდა:

— ჰაიტ, შე გლახაკო, შენა, საღ გაიქეცი... შენი ლექსი ლეოს ძალიან მოეწონა... შენი გაცნობა უნდოდა, შეპოგითვალა, წერა უეჭველად განაგრძოსო. მისგან კარგი პოეტი

დადევნაო. გვარიცა მკითხა შენი, ვუთხარი, ხორგელი მირცხულავა არის-მეთქი...

არ ევონა ხორგელ მირცხულავას თუ „ტარიელ გოლუას“ ავტორი მის პირველ ნაწარმოებს ასე გულთბილად შეხედებოდა. ეს მისთვის ძლიერი სტიმული იყო, ეს თითქმის უკვე მისი ლიტერატურული ნათლობა იყო.

ასეთი იყო პირველი ნაბიჯი პოეტი ალიო მირცხულავასი.

ალიო მირცხულავა დაიბადა 1903 წელს, 28 აპრილს (ძველა სტილით), სოფელ ხორგაში, საკმაოდ შეძლებულ ოჯახში. ლიტერატურისადმი სიყვარული მას კიდევ თავის ოჯახში აღეძრა, პაპის — ნიკოლოზის ზეგავლენით, რომელიც თავისი დროისათვის საკმაოდ მოწინავე გლახაკი იყო. მისი ოჯახი განთქმული იყო სტუმართმოყვარეობით — ვის არ ნახავდით აქ. ბავშვი გულმოდგინედ ისმენდა დარბაისელ სტუმართა დინჯ საუბარს იმ დროთა ვითარებაზე, ომზე, მთელ მსოფლიოში რომ ბობოქრობდა... ლიტერატურაზე.

ხორგის პირველ დაწყებითი სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ ბავშვი ფოთის საქალაქო სასწავლებელში შეიყვანეს, შემდეგ ზუგდიდის გიმნაზიაში, აქედან კვლავ ფოთის გიმნაზიაში გადადის, სადაც აქტიურ მონაწილეობას იღებს მოწაფეთა ხელნაწერ ჟურნალ „ჩირადანში“. 1920 წელს, მენშევიკების ბატონობის ხანაში, ის კომკავშირის არალეგალურ ორგანიზაციაში შედის და აქტიურად იბრძვის, რათა მოსწავლე ახალგაზრდობის რაც შეიძლება ფართო წრეები მიიზიდოს და დარაზმოს მენშევიკური რეჟიმის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

1921 წელს ალიო მირცხულავას უკვე თბილისში ვხვდავთ, ის საქართველოს კომკავშირის პირველი ყრილობის დელეგატია ხობიდან, ამავე ხანში იგი გადმოდის თბილისში საცხოვრებლად და მუშაობას იწყებს კომკავშირის ცენტრალურ კომიტეტში ბექდვითი სიტყვის განყოფილების მდივნად, პარალელურად სწავლობს თბილისის სახელმწიფო

ჟნივერსიტეტში, იურიდიულ ფაკულტეტზე; 1923 წელს, საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მიჯლინებით ალ. მირცხულავა მიღეს მოსკოვს, ვ. ბრიუსოვის სახელობის ინსტიტუტში. ვ. ბრიუსოვი იყო ამ ინსტიტუტის რექტორიც და ლექციებსაც კითხულობდა პოეტიკაში. ამავე ინსტიტუტში სწავლობდნენ ა. ბეზინენსკი, ვ. გოლცევი, ი. უტკინი, ჯ. ალტაუზენი, მ. სვეტლოვი. ინსტიტუტის ხშირი სტუდენტები იყვნენ გორკი, მაიაკოვსკი, ესენინი, ასეევი, სელვინსკი. ისინი გამოდიოდნენ მსმენელთა წინაშე თავიანთი ახალი ნაწარმოებების კითხვით. ყოველივე ამან, მთელ ამ ატმოსფერომ უდიდესი ზეგავლენა მოახდინა ალიო მირცხულავას შემოქმედებაზე. ამ დროისათვის ის საქართველოში უკვე ცნობილი ახალგაზრდა პოეტი იყო.

საქართველოში დაბრუნებისთანავე ალიო მირცხულავა უფრო აქტიურად ებმება მიქეფარე ლიტერატურულ ცხოვრებაში: წლების მანძილზე ის სათავეში ედგა საქართველოს მწერალთა კავშირს, იყო რედაქტორი ჟურნალ „მნათობისა“, სამამულო ომის წლებში პოეტმა ინახულა ჩვენი მებრძოლები მოსკოვის მისადგომებთან, იყო ჩრდილო-კავკასიის ფრონტზე, შემდეგ შეპყვა ჩვენს განარჯვებულ ჯარებს ახლად განთავისუფლებულ ხარკოვში. ვრცელი ციკლი მისი ლექსებისა, რომლებიც მიძღვნილია სამამულო ომისადმი, აღსავსეა იმ ცოცხალი და განუშვორებელი შთაბეჭდილებებით, რომლებიც პოეტმა ბრძოლის ველზე ნიიღო.

ალიო მირცხულავა დღეს კვლავ ახალგაზრდული ენერგიით განაგრძობს ნაყოფიერ შემოქმედებითს მუშაობას.

პირველი ნაბიჯები

ალიო მირცხულავას პოეზიის პოპულარობა თავიდანვე, პირველი ლექსების გამოქვეყნებისთანავე განსაზღვრა იმ გარემოებამ, რომ მკითხველმა მასში რაღაც ახალი დაინახა, რასაც იმდროინდელ ქართულ ლიტერატურაში ვერ ჰხედავდა, რაღაც ახალი და იმავე დროს მახლობელი, თითქოს ნაც-

ნობი, სულიერად მონათესავე ხმა გაიგონა; ამ ხმამ მას გაახსენა ძველი ქართული ჰოქალაქეობრივი პოეზიის ხმა, რომელიც კარგა ხანია, აღარ ისმოდა დეკადენტური სკოლების ბატონობის შედეგად.

ალიო მირცხულავა შემოქმედების ნოვატორული მნაშენელობის ამოსაცნობად საჭირო იქნება გავიხსენოთ, რომ სწორედ იმ ხანებში, ჩვენი საუკუნის 20-იანი წლების დასაწყისში ქართულ მწერლობაში ჯერ ისევ მაგრად პქონდათ ფესვები გადგმული დეკადენტურ მიმდინარეობებს. დეკადენტები და კერძოდ სიმბოლისტური სკოლის მიმდევრები ცდილობდნენ ხალხისათვის დაემტკიცებინათ, რომ ჰემმარითი პოეზიის გზა ეს კი არ იყო, რომელსაც ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი ადგნენ, რომ პოეზიის საგანი სინამდვილე კი არ იყო, არამედ მიღმა სამყარო; თავიანთ ლიტერატურულ მანიფესტებში ისინი აცხადებდნენ, რომ „ბოლოს და ბოლოს ხელოვნება იმდენად არის მისაღები, რამდენადაც ის იძლევა საიქიოს წინათგრძნობას“. ამ საფუძველზე სიმბოლისტები ქადაგებდნენ სუბიექტური იდეალიზმის, მისტიკის, რელიგიის იდეებს; ყოველივე ეს იყო ანარეკლი იმ საშინელი არევ-დარევის, ქაოსის, მოუწესრიგებლობის, რომელიც შინაგანად ღრღნიდა მენშევიკურ რეჟიმს.

მაგრამ აი დაიბადა ახალი საქართველო, საბჭოთა საქართველო და მას თავისი პოეტი სჭირდებოდა, რომელსაც განთავისუფლებული ხალხის ყველაზე უგულითადესი მისწრაფებანი უნდა გამოეხატა; მას უნდა გაერღვია და გაეთანტა ეს ბურჟსი. ეს ნოვატორული როლი ისტორიამ არგუნა ახალგაზრდა პოეტთა მთელ თაობას, რომელთა შორის ალიო მირცხულავას შეიძლება პირველი ადგილი მივაკუთვნოთ. ამიერიდან იწყება ცხარე ლიტერატურული ბრძოლა ძველსა და ახალს შორის, დეკადანსსა და რეალიზმს შორის და მირცხულავას პირველი ლექსებიც ამ ბრძოლის უადრესად საინტერესო დოკუმენტებს წარმოადგენენ.

ცხადია, არ იქნებოდა სწორი იმის თქმა, თითქოს ეს ახალი თაობა სრულიად შიშველ ნიადაგზე გამოვიდა და სრულიად მარტოდმარტო იწყებდა ახალი ლიტერატურის შექ-

მნას. როგორც სავსებით სამართლიანად აღნიშნავენ ჩვენი ლიტერატურის ისტორიკოსები, „ამ პერიოდის ქართული საბჭოთა მწერლობის განმტკიცებას, გარდა პროლეტარული მწერლობის ძველი და ახალი თაობის მოწინავე წარმომადგენლებისა, ხელი შეუწყო იმ მწერლებმა, რომლებიც ლიტერატურულ ასპარეზზე რევოლუციის წინა პერიოდში გამოვიდნენ, მაგრამ საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველსავე წლებში გამარჯვებულ ქართველ საბჭოთა ხალხს ამოუდგნენ მხარში და მასთან ლიტერატურული თანამშრომლობის გზას დაადგნენ“. ამ მწერალთა შორის პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ გალაკტიონ ტაბიძე, რომელმაც ქართულ ლიტერატურაში პირველმა უმღერა დიდ ოქტომბერს. 1922 წელს გ. ტაბიძე წერდა:

„ჩვენ ყოველთვის ვყოფილვართ ხალხთან, მაგრამ მომავალში მეტი სითამამით უნდა ვტრიალებდეთ ხალხში, ჩვენ მივცემთ ხალხს ყველაფერ კეთილშობილურს, ახალ ეთიკას, ახალ წინასწარმეტყველურ განათლებას. ჩვენ იქ მოვწინაავეთ ახალ ადამიანებს, რომელთაც ეზიზღებათ ყოველივე პრაცსთეტიკური და მახინჯი, სწყურობათ თვითონ უღაჭუნენ ხელოვნების ნაწარმოებად. ჩვენი დაახლოება ხალხთან გვჩვენებს, როგორი სიხარბით ეწაფება იგი ყოველგვარ მხატვრულ სიტყვას. ხალხის სახელათ ჩვენ უნდა უარვყოთ კაფე-შანტანების პოეზია, იგი დამახასიათებელია საშინლად დაცემის მდგომარეობის ხანის, დეკადანსის. აქ პოეზია გადაქცეულია „სკანდალების“ ხელოვნებად, ისეთი ხალხის გამართლებად, რომელთაც არავითარი მორალური იდეოლოგია არ ახასიათებს. სრულიად უნდა გავათავისუფლოთ აგრეთვე იგი კონსერვატორიზმისაგან, რომლითაც ნაწილობრივ შებოჭილია თანამედროვე შეგნება. ნამდვილი პოეტები იყვნენ ხალხში და იცოდნენ, წინასწარვე გაზომილი ჰქონდათ თავიანთი მიზნები; შედიოდნენ რა ახალ ტაძარში, არ ცდიდნენ მას, რაც დაცდილია; რასაც ამბობდნენ სიტყვით, ასრულებდნენ საქმითაც და ყველაფერი ნათლად ამტკიცებდა ასეთი გამოსვლის თანმიმდევრობას. საუკუნე მომწითებულა მათთვის, ვინც მიდის ხალხში, საუკუნე გათენდა მათთან ერთად“.

ამ პირველ წლებში გ. ტაბიძეს მხარში ედგნენ გ. ქუჩი-შვილი და სხვა პოეტები. რომლებიც — ახალ თაობასთან ერთად განამტკიცებდნენ ახალ ქართულ საბჭოთა მწერლობას.

წიელი ეს შემოქმედებითი საქმიანობა მიმდინარეობდა დაუცხრომელი ბრძოლის ვითარებაში.

აღიო მირცხულავას პირველი ღექსები მოწმობენ, რომ ჰაბუკა პოეტის ბრძოლა პირველ რიგში ისახავდა მინანს — დაებრუნებინა რეალიზმისათვის მისი კანონიერი უფლებანი, დაებრუნებინა მისთვის დროებით წართმეული პოზიციები. ოდესღაც. მეცხრამეტე საუკუნის 60-იანი წლების მოღვაწე-ებმა დაიწყეს იმათ, რომ ბრძოლა გამოუცხადეს უიდეო, სენ-ტიმენტალურ ლირიკას, სინამდვილეს მოწყვეტილ ხელოვნებას; ილია ჰაბუკავაძემ, აკაკი წერეთელმა, შემდგომში ვაჟა-ფშაველამ განამტკიცეს პოეზიაში ის მზარდი რეალიზმი, რომელიც ხალხის სულიერი წიაღიდან იყო ამოზრდილი; მთელმა მეცხრამეტე საუკუნემ ისე გააარა, რომ ამ კლასიკურ რეალიზმს ჩვენში წინ ველარავინ აღუდგა: პოეტი მიჩნეული იყო მებრძოლად, ხალხის ჰირისა და ლხინის მოზარედ...

ქართული მწერლობის სწორედ ამ გზიდან გადაცდენა სცადეს დეკადენტებმა მეოცე საუკუნის პირველ ორ ათეულ წლებში და ამასვე განაგრძობდნენ 20-იანი წლების დასაწყისშიც; სწორედ ამაზე მიუთითებს გ. ტაბიძე, როცა ხალხ-თან დაახლოებაზე ლაპარაკობს, ამავე მისწრაფებითაა გამს-ქვალული აღიო მირცხულავას ლექსი „უნაყოფო ფიქრი“ (1921 წ.); ეს ერთგვარი მანიფესტია პოეტისა, სადაც იგი ჰგმობს სინამდვილიდან გაქცევას, ჰგმობს მათ ვინც მიწას სიძულვილით არიდებს თვალს. ამასთან აღიარებს, რომ მი-წაზე ახლა მოვიდა ნამდვილი გაზაფხული, რომელსაც არა მწუხარე მოთქმა, არამედ ლალი სიძლერა და აღტაცების ყი-ჟინა შეჰფერისო.

პოეტს უკვე ნათლად აქვს გარკვეული თავისი გზა, ეს ხალხის გზაა, რევოლუციის გზაა. იმავე ხანებში აღიო მირცხულავა აქვეყნებს ლექსს „ავტობორტრეტი“ (1923 წ.), რომელშიაც წერს:

„დღეს ჩემი სიტყვა
ახალია და უჩვეულო,
ჩემს სიმღერაში
არც ბოდვაა, აღარც წუხილა, —
ცეცხლიან ფრთებით
ინაევარდე, სულო ჩჩეულო,
ვებრძოლოთ ბნელეთს,
შენ ელვა ხარ და მე — ქუხილი.

ბევრის თქმა მინდა,
ვიტყვი კიდევ, მიეფრინავე ეტლით,
წინ გამაქანეთ, გამაქანეთ
ბედის რაშებო, —
ამ ცხოვრებაში მე რაც მიყვარს,
მე რასაც ვეტრფი,
ეს მხოლოდ თქვენ ხართ,
მომავლის გარიყრაყებო!“

აქ უკვე მეორე მოტივიც გამოჩნდა — რეალიზმის საღ
გრძნობასთან ერთად კეთილშობილური წინსწრაფვა მომავ-
ლის გარიყრაყისაკენ. — ეს იყო რომანტიკული მგზნებარება,
რომლითაც განთქმულია ალიო მირცხულავას მთელი პოეზია.

მაგრამ არსად ისე მკაფიოდ არ გამოუხატავს ალიო მირ-
ცხულავას როლი და ფუნქცია ახალი პოეზიისა, როგორც
ლექსში „პოეტი-კაპიტანი“ (1926 წ.) ეს იყო მართლაც საპ-
როგრამო ნაწარმოები პოეტისათვის.

ამასთან, ალიო მირცხულავას ლექსებში თავიდანვე
მქლავრად ისვოდა საბჭოთა პატრიოტიზმის, სამშობლოს
სიყვარულის მგზნებარე ხმა. აქაც საჭირო იყო ბრძოლა: დე-
კადანსი თავისთავად კოსმოპოლიტიკური მოვლენა იყო;
ისინი მოწყვეტილნი იყვნენ ქართულ ფესვებს. ამიტომ დი-
დების ჰიმნს უმღეროდნენ პარიზს და ისიც არა პროლეტარე-
ბის პარიზს, არა კომუნის პარიზს, როგორც ილია ჭავჭავაძე,
არამედ „მრისხანე ქალაქს, სადაც გიჟური გატაცებით ჭაჩბა-
ზობდნენ ჩვენი ლოთი ძმები — ვერლენი და ბოდლერი, მა-
ლარმე, სიტყვების მესაიდუმლე და არტურ რემბო — სია-

მაყით მოვრალი, დაწყველილი ქაბუკი“ (ქართველი სინზო-
ლისტიების მანიფესტიდან). ესეც რომ არა, თავისთავად ლან-
დების, მისტიკური მოჩვენებებისა და ზმანებების სამყაროში
ბუნებრივად აღარ რჩებოდა ადგილი სალი პატრიოტული
გრძნობისათვის. ახალგაზრდა საბჭოთა პოეტების ისტორიუ-
ლი მოწოდება იყო აქაც აღედგინათ გაწყვეტილი ძაფი,
კვლავ გაეხსენებინათ პოეტისათვის, რომ ის თავისი ერის
შვილია და მხოლოდ ამ გზით შეიძლება ის გავიდეს საკაცობ-
რიო იდეალებისაკენ, საკაცობრიო კულტურისაკენ. ამიტომ
წერდა ალიო მირცხულავა ლექსში „მიმართვა პოეტებისადმი“
(1923 წ.):

„ოქვენ პოეტებო, თუ წერთ ქართულად,
თუ გინდათ რეკდეს სიტყვა ქართული,
წერეთ ლექსები წელგამართულად,
წერეთ ლექსები წელგამართული.
ასეთი ფერი თუ სთქვენს, — დაბერდა,
და მოსტურვეს ფეხით გათელონ,
იმის წაქცევას ვერვინ გაბედავს,
ეს ურყევია. ვით საქართველო.
ჩვენც სხვებთან ერთად მივეყვებით დროჟამს,
ჩვენც ერთი მზისქვეშ მსოფლიოს ვეძებთ,
და ხელოვნების საკეთარ დროშას
ჩვენც. ჩვენც ავიტანთ მის სიმაღლეზე.
ჩვენც ბრძოლის დროშა გვათბობს ალისებრ,
გვესმის ოქტომბრის მძლავრი გუგუნი,
ჩვენც გვაფრთოვანებს და გვახალისებს
მხნე გულისძგერა ამ საუკუნის“.

ეს არ იყო შიშველი მოწოდება; პოეტმა იმავე დროს სცა-
და ეჩვენებინა ახალი საქართველო — თავისი განუმეორებე-
ლი ნაციონალური კოლორიტით, ეჩვენებინა, როგორ მძაფ-
რად იჭრებოდა ახალი, სოციალისტური არა მარტო ქართულ
ყოფაში, არამედ პეიზაჟებშიც.

ამ ჯანსაღ და გულწრფელ პატრიოტიზმთან, როგორც
ყველგან და ყოველთვის ჩვენს საუკუნეში, განუყრელად
არის დაკავშირებული პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის
გრძნობა, სიყვარული მსოფლიოს ყველა ხალხისადმი, რო-

მელთაც ჩვენს დროში გამოიღვიძეს, ეს მოტოვიც თავიდანვე მძაფრად განზაურდა ალიო შირცხულავას ლექსებში. თავის ლექსში „მგზავრობა საპარაში“ (1923 წ.) პოეტი მიესალმება შავი აფრიკისა და შორეული ინდოეთის ხალხებს, მიესალმება და იმ ქვეყნებში რევოლუციის „სამუშის აგუგუნებას“ ნატრობს; ის ოცნებით მოგზაურობს ამ ქვეყნებში, ქარავანს მისდევს ქვიშიანებში ჩაკარგულ ცხელ გზებზე:

„ხსნა გიხაროდეს
ვრცელ აფრიკის და ინდოეთის,
და აქლემებით ცხელ ქვიშაზე განზაურება,
ამ უღაბნოში შავ ტომებთან
მოველ პოეტი.
რომ წოდელ მხედარს
ძმა მიწოდონ აქაურებმა“.

ამ მხრივ კიდევ უფრო საინტერესოა ლექსი „რიქმა“ (1927 წ.) შესანიშნავად, მძაფრი, პლასტიკური და ხელშესახები სახეებით არის დახატული მასში პორტრეტი დამონებული ჩინელისა, რომლისათვისაც ეს წუთისოფელი მართლაც ბნელი და უსამართლო იყო; ამ ლექსის სტრიქონებიდან ჩვენს წინაშე წარმოსდგება მტვერში ამოსვრილი, გაოფლიანებული, ეტლში პირუტყვივით გაბმული ადამიანი, რომელსაც ქუჩაზე ჭენებით მიჰყავს ევროპელი ბატონი. ნებიერად რომ ზის ეტლში და სიგარას აბოლებს. რიქმას ტიტველ ზურგს მზე სწევას, ევროპელს კი ხელში ქოლგა უჭირავს, და პოეტი ბოლოს მოუწოდებდა დაჩაგრულ ჩინელ მოძმეს:

„თუ ეს ქვეყანა დასაგმობია,
დასამხობია და სატილო,
მონურ ცხოვრებას, ძმაო, სჯობია,
რომ ხელში თოფი დაატრიალო.
შენც წამოდექი, ჩინელო ძმაო,
მოკიდე ხელი ხმალს და იარაღს,
დროა ცრემლები სისხლში გასცვალოს
ოსრად შობილმა ადამიანმა“.

ამ ლექსის დაწერიდან თითქმის ოცდაათი წლის შემდეგ, 1956 წელს ალიო შირცხულავამ იმოგზაურა ჩინეთში და სა-

კუთარი თვალთ იხილა, როგორ გადაიგდო ჩინეთმა დასავლეთის იმპერიალიზმის უღელი. პოეტმა დასწერა ვრცელი ნარკვევა „მოგზაურობა ჩინეთში“, რომელშიაც, ამყამად უკვე პროზის ენაზე მოგვითხრო, თუ როგორ განხორციელდა ის ნატვრა, რომელსაც საუკუნეებით გულით ატარებდა ჩინელი და რასაც შესტრფოდა ქართველი პოეტიც თავის ქაბუკურ ლექსებში.

ასე სწვდება ქართული ნაციონალური ტრადიციებიდან, ქართული წიაღიდან წამოსული პოეტის თვალი მთელ მსოფლიოს. ცდილობს ყური დაუგდოს მსოფლიოს ცხოვრების მაჯისცემას. ეს ფართო ისტორიული მასშტაბი შემთხვევითი არ არის მისთვის — ამიტომ წერს აფრიკის ხალხებსეც, ჩინეთსეც. იმავე ხანებში აქვეყნებს ლექსს „ბერლინის ტუსად ქალთა სიმღერას“ (1922 წ.); ქალაქები გადასძახიან ქალაქებს ერთი მატერიალიდან მეორეზე, დაჩაგრულნი ძმურად უწვდიან ხელს ერთი-მეორეს, ერთი მზისაკენ ისწრაფვიან, თავისუფლების მზისაკენ, რომლის შუქი ლენინის წიგნებიდან ამობრწყინდა. ამ ფონზე ხატავს პოეტი ლენინის სახეს. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა ლექსი „ლენინი ჩვენს საქმეში“ (1927 წ.), აქ ლენინის სახე ელავს და კრთის მსოფლიოს ხალხთა განმანთავისუფლებელი ბრძოლის შუქში

„ყოველგან ბრძოლების
მედგარი ხმებია,
სისხლი ვადაჰკივის
ზღვაზე და ხმელეთზე,
ტყვიებს, წამლებს
კვამლები ღებვიან
რისხვით და მუქარით
ამართულ ხელებზე.
ბლავილით მოსულან
აფრიკის მფარველად
მებრძოლი ზანგები
და მიწას ლებავენ,
ბარიდან ბარამღე
სკდება ყუმბარებად
ხალხთა გულისწყრომა
და აპოზებანი“.

უკვე ამ პირველ პერიოდში პოეტი მრავალფეროვანი, მჩქეფარე და სისხლქარბი შემოქმედებითი ცხოვრებით ცხოვრობს, ფართოა მისი თემატიკაც, მისი ძიებებისა და ინტერესების სფეროც. ის პირველ რიგში მებრძოლია, ასლის მშენებელი, მაგრამ ნამდვილი მებრძოლისათვის არაფერი ადამიანური უცხო არ არის. ამიტომ ის იმავე დროს გატაცებით წერს ლირიკულ ლექსებს, რომლებშიც უმღერას სიყვარულის უნაწეს გრძნობას, აქ უნდა გავიხსენოთ მისი „ლოდინი“ (1925 წ.), სადაც საოცარი სულიერი თრთოლით არის ნაჩვენები მწუხარება ქალისა, რომელსაც ბედმა არ გაუღიმა. უკვე ამ პირველ პერიოდში პოეტი ამყლავნებს მიდრეკილებას ეპიკური ჟანრისაკენ. ამაზე შეტყუვლებს მისი პირველი პოემა „ურმელი“ (1925 წ.); მასში მშვენივრად არის დახატული ტყე დანით, მეურმის სიძღერა რომ ეფინება ჩაქრულ მიღამოს; კარგადაა გამოკვეთილი ყაჩაღისა და მეურმის სასუეებიც.

„აი აღამიანში“ (1928 წ.) პოეტმა გვიჩვენა თავისი ტალანტის კიდევ ერთი ახალი მხარე — მძაფრი სატარის გრძნობა; აქ პოეტმა ამხილა ობოვატელი, გამოკვეთა დასარულუბეფეო სასე აღამიანისა. რომელსაც თავისი პირუტყვეული არსებობის ვარდა სხვა მოზანი არ გააჩნია, მაგრამ ისეთ ნიღაბს იფარებს, თიბქის დღედაღამ საეროო და საზოგადო საქმესე ფიქრობდეს.

ასეთი იყო ძირითადი მოტრეები ალიო მარცხულავას პოეზიისა მისი შემოქმედებას პირველ პერიოდში.

ლეჰსი ომის დროს

უჩეუფლო ბღელღარება იბუკობს მკითხველს, როცა ხელახლა გადავიკითხავს იმ ლექსებს. ომის ცხარე დღეებში რომ იწერებოდა. მართლაც რა დღეი ქალა მისცა ჩვენმა სამშობლომ. პარტიომ თავის პოეტებს. შექალეზინა მათ ცხრასორმოცდაერთი წლის ღრუბლენით მოქრუშულ ცაზე, ამ ღრუბლებს იქით დაენახათ გამარჯვების ნათელი სხივები, დაენახათ ჩენი სამშობლოს ბრწყინვალე გამარჯვება თეია იმ დღეებ-

შაც კი, როცა ლეოვთან და სტარაია რუსასთან ჩვენი ჯარები უკან იხევდნენ. მაგრამ თუ ჩვენ არ გავითვალისწინეთ ბუნება სოციალისტური რეალიზმისა, ისე ამ მოვლენაში ვერ გავჯრკვევით. სწორედ ეს რეალიზმი აძლევს მწერალს წინასწარ განსწვრტვის უნარს, აიარაღებს მას მოვლენათა განვითარების ანოცნობის ტალანტით; ამიტომ გეჩვენებათ ახლა, რომ თვით მრისხანე ცხრაასორმოცდაერთ წელს, როცა პიტლერელები წინ მოიწევდნენ, როცა ისინი მსოფლიოს აყრუებდნენ გაუთავებელი ღრეანცელით თავიანთ გამარჯვებებზე, როცა ეთერში ყურის მომქრელად, გამაოგნებლად ასმოდა ხმა გერმანული ფანფარებისა, აი უკვე მაშინ ჩვენი პოეტები ჰხედავდნენ, ისევე როგორც ჩვენი მხედრები, თუ როგორ იღუპებოდა ჯოჯოხეთური პიტლერული სამსეღრო შანქანა. უტყუარი პოეტური ინტუიციით, უფრო სწორად — ისტორიის ზეადმავალი პროცესების ზუსტი ცოდნით შეიარაღებულნი არა მარტო წარმოიდგენდნენ, არამედ ჰხედავდნენ კიდევ შუასაუკუნეობრივი ბნელეთის აღსასრულს და როგორც საბჭოთა ლიტერატურის ისტორიის ყველა პერიოდში, აქაც მთელი სიმძაფრით გამოჩნდა სიბრძნე საბჭოთა პოეტისა, რომელიც მას შთააგონა პარტიამ.

მაგრამ საბჭოთა პოეტმა ისიც კარგად იცოდა, რომ ეს გამარჯვება თავისთავად არ მოვიდოდა, რომ საჭირო იყო უკიდურესი დაძაბვა მთელი ხალხის სულიერი და ფიზიკური ენერგიისა, საჭირო იყო თავგანწირვა იმ მიზნით, რომ გადარჩენილიყო კაცობრიობა; ამიტომ საბჭოთა პოეზია ნანას კი არ ეუბნებოდა ჩვენს ხალხს, ტკბილ სიმღერას კი არ ღულუნებდა, არამედ მძიმე ბრძოლაში ეძახდა, და თვითონაც მას გვერდში ედგა. პოეტის ხმა ისმოდა ყველა ჩვენს ფრონტზე — ყველა არმიისაში, ყველა პოლკში; პოეტის ლექსს სანგრებში მიჰქონდა სამშობლოს დანაბარები — არ შედრკეთ, ფეხი არ მოაცვალეთ, არ გასწიროთ ჩვენი სამშობლო.

და ჩვენს საბრძოლო იარაღთა შორის, ჩვენს მძიმე საკორპუსო ჰაუბიცებთან, რეაქტიულ ნაღმმტყორცნებებთან ერთად ჰქუხდა საბჭოთა პოეტის ლექსიც. ესეც შედიოდა იმ

შეიარაღებაში, რომლითაც აღჭურვილი იყო საბჭოთა ხალხი, საბჭოთა არმია.

პოეტები მაშინ ჯარისკაცები იყვნენ, როგორც მუდამ და ყოველთვის იმ ეპოქებში, როცა სამშობლო განსაცდელში იყო. სამშობლოს ამ ჯარისკაცთა შორის უმწარმუნელოვანესა ადგილი ეჭირა პოეტ ალიო მირცხულავას.

ჯერ ისევ 1941 წლის მძიმე დღეებში ის წერს ლექსად წერილს „სამამულო ომის გმირებისადმი“, სადაც თავის ახალგაზრდა მკითხველებს, მის ლექსებზე რომ იზრდებოდნენ, მიმართავს ქვეშაობრივად მგზნებარე სიტყვებით:

„მე მუდამ ბრძოლის ლექსებით,
ვლაღაღებ, ვანა ვსტირი მე,
მტრის გულის ასაფეთქებლად.
ნაღმად დაშქონდა სტიერი მე.

სამშობლო გასაჭირშია, —
მზად ხარო? — მთელი ხმით ვყვარი მე,
მთებიდან, დაღმართებიდან —
მზად ვართ! — მეძახის გმირი მე.

დასცხეთ, დაქარიო, ბიჭებო,
არ ვნახო მათი ძირი მე,
სად შეგულება სამშობლო,
მტრებისთვის გასაწირი მე!“

ომის პირველი დღიდან დაწყებული პოეტი ფიქრით მუდამ სამშობლოს ამ გმირებთან არის, თვალს ადევნებს მათს ბრძოლას — თან მიჰყვება ჰაერში, თუ ის მფრინავია, თან მისდევს ტანკისტებს მათს თამამ და გაბედულ რეიდებში, ასე დაიწერა ალიო მირცხულავას შესანიშნავი ლექსი „ზღვის არწივი“ (1941 წ.), მიძღვნილი კაპიტან ალექსანდრე წურწუმისადმი:

„შენ საქართველოს ბუნებამ გზარდა,
შენით ამაყობს ჩვენი სოფელი.
შენ, სასახელო მებრძოლის გარდა,
ჩემი ტოლი ხარ და მეზობელი“.

„ნუ შეუდრკები დღეებს ნისლიანსო“, მიმართავდა პოეტი მფრინავს; ეს მართლაც მძიმე, ნისლიანი დღეები იყო,

მამან გერმანელები ჯერ ისევ წინ მოიწევდნენ, ხოლო ალექსანდრე წურჭუმია ბოძავდა გერმანელების დრმა ზურგს, მისი ყუმბარები აფეთქებდნენ პლოეტის ნავთის ბაზებს, ვნას უჭრიდნენ ჰიტლერულ ავაზაკებს, და ამ დიდ ბრძოლაში პოეტო მცურაწავიან ერთად იყო. ამბობენ, რომ პოეტის ლექსი მფრინავს უბით დაჰქონდა თავისი ტრაგიკული აღსასრულის დღეებამდე, დაჰქონდა როგორც წმინდა აღთქმა სამშობლოსა, როგორც ფიცა, რომელსაც არ ეღალატება.

ომის წლებში პოეტი წერს შესანიშნავ ბალადას „ძმები“, სადაც მოვეითხრობს, თუ როგორ კვდება ორი ქართველი შორეული ტახეინისათვის. ეს არის მთელი ნოველა ლექსად, ძნელია აუღლევებლად ამ ლექსის წაკითხვა. ტისვინისათვის ბრძოლაში ორი ქართველი სასიკვდილოდ დასჭრეს, ისინი ძმები არიან. ბრძოლის ველიდან ორთვე ერთად წაიყვანეს სანიტარებმა, ჰოსპიტალშიც ორივე ერთად მოათავსეს, ორივეს ერთად დასტრიალებს თავს შავი სიკვდილი და ერთიმეორის ბედსა კითხულობენ ძმები. მერე ერთ დღეს მთელ პალატაში სიჩუმე დგას — სიკვდილმა თავისი გაიტანა, მაგრამ იმ სიკვდილას წინა სიზმრებში, სმანებაში, სულთმობრძავთა აგონიაში იმდენი გრძნობა, იმდენი სიყვარულია სამშობლოსადმი, რომ თვით სიკვდილია აქ დამარცხებული და წინა პლანზე, მიუხედავად ამ ტრაგიკული ფინალისა. გამოდის სიცოცხლე, რომელიც იხეივებს, დაფუძნებული და ჩადუღაბებული ამ ძმების წმინდა სისსლზე.

უფრო საინტერესოა ბალადა „მამა“. აქ არის გადმოცემული ჩვენი ადამიანების სულიერი სიდიადე, მათი თავგანწირვა სამშობლოსადმი; შვილი—საბჭოთა არმიაშია, მამა — პარტიზანულ რაზმში. როცა შვილი ფრონტზე მიდიოდა, დედამ ერთი მუჭა მიწა ჩაუყარა თავისი ხელით მოქსოვილ ხალათის ჯიბეში და აი, მამა მტრის ეშელონს აფეთქებს. პარტიზანი მამა ჰხედავს, რომ მისი შვილის ხალათი აცვია ვიღაც ჰიტლერულ ჯარისკაცს. მამა უმალ მიხედება რაშიც არის საქმე: მამასადამე, მისი ბიჭი ცოცხალი აღარ არის, მისი ხალათი მის მკვლელს აცვია. აქ არის მძაფრი ტრაგიზმი, მწარე სევდა შვილთან გამოთხოვებისა, რომელიც უფრისბოებით

სახე გულს მამისას უცრო მეტად აღანთებს და ახალი შეტყვისათვის აქეზებს.

სამამულო ომის პერიოდში წინა პლანზე წამოწეულ იქნა სახე დედისა, რომელიც სიმბოლიურად განსახიერებულა დედა-სამშობლოს. ეს საერთო ტენდენცია იყო ჩვენი იმპროინდელი პოეზიისა და იგი ნათლად გამოჩნდა ალიო მირცხულავას ლექსებშიც. ამ თემას უძღვნა პოეტმა თავისი ერთერთი შესანიშნავი ლექსი „დედა და შვილი“, რომელშიაც არის მშვენიერი პოეტური სახე -- ჩვენი დიდი დროშა შედარებულა დედის მანდილთან. ქართულ პოეზიაში ეს მანდილი მუდამ იყო განსახიერება სიწმინდისა და სამშობლოს სიყვარულისა. ამ შემთხვევაშიც პოეტმა ნათლად გამოხატა, რომ საბჭოთა არმიის დროშა განსახიერებს ყოველივე წმინდას, ყოველივე კეთილშობილურს, რაც კი აღამიანს გააჩნია ამქვეყნად

ამავე თემას მიუძღვნა პოეტმა თავისი ბალადა „დედის ფიქრები“. რომელშიაც მოთხრობილია თავგადასავალი ქართველი მებრძოლისა, მოძმე ხალხთა შვილების მხარდამხარ რომ იბრძოდა და მათთან ერთად იცავდა საყვარელ სამშობლოს. ამ ლექსში პოეტი ამბობს:

„ნუ შეუდრკებით ავსუელთა დამეს,
ჩემო გმირებო. მკლავგაშლილებო.
როცა სამშობლოს ფეხს დაღვამენ,
დედასაც ეული სტკივა, შვილებო.
გწამდეთ სამშობლო, ხატად ქცეული,
დედის წინაშე თავს ხრის აკ-ნიც,
მაგრამ მონობას არ ხართ ჩვეული,
მტერს, მოძალადეს რომ სცეთ თავიანი“.

ნე მაგონდება ერთი ამბავი: ეს ლექსი „დედის ფიქრები“ გაზეთში დაბეჭდილი, ვიღაცამ გამოგზავნა ქ. პოლოსკის სამხედრო ჰოსპიტალში. იმ ჰოსპიტალში. ბლომად იყვნენ ქართველები, რომლებიც მოსკოვის დაცვაში იღებდნენ მონაწილეობას. ბევრი მათგანი მსუბუქად იყო დაჭრილი და დღეს თუ ხვალ კვლავ ფრონტზე უნდა წასულიყო. და მათ გულმოდგინედ გადასწერეს ეს ლექსი თავიანთ უბის წევრ-

კვში და თან წაიღეს ფრონტზე. ეს უკვე მოწმობს, თუ რა-
ოდენ ძლიერი ზეგავლენა ჰქონდა პოეტის სიტყვას, რაოდენ
აუცილებელი იყო ის ჩვენი მებრძოლებისათვის, როგორ
ანზნეებდა მათ საკაცობრიო კულტურის დასაცავად გამარ-
თულ დიდ ბრძოლაში.

ალია მირცხულავას იმ დროინდელი ლექსები — ეს არის
პოეტური მატიაწე დიდი სამამულო ომისა და ქართველ ვაე-
კაცთა თავგანწირვისა იმ ომში: ამ მხრივ აღსანიშნავია მისი
„სევასტოპოლი“ (1942 წ.). აქ შავი ზღვაც ღელავს და მრის-
ხანეპს, მტერზე გააფთრებით ამხედრებული, ხალხის რისხ-
ვასავით ავღრანნი და მოღუშეული; ამ პატარა ლექსში არის
მთელი ისტორია სევასტოპოლისა, პოეტი მას ქარიშხალს
ადარებს, რომლის ტყვედ შეპყრობა შეუძლებელია, ის გმი-
რების აყვანია და ბუდე. ასევე დაუვიწყარი სახეებით გამოხა-
ტა პოეტმა ბრძოლა ორი ქალაქისა — ლენინგრადისა და
სტალინგრადისა ლექსში — „დგას ორი ქალაქი, ორი ძმადნა-
ფიცია“. პოეტის ლექსები ჩვენს სსოვნაში აღადგენს ჩვენი
ძლევამოსილი არმიის წინსვლის ეტაპებს — ამაზე მეტყვე-
ლებენ ლექსები „ორიოლი“, „როსტოვი ჩვენია“, „კიევი“,
„სმოლენსკი“ და მრავალი სხვა, სადაც პოეტი მიესალმებოდა
გამარჯვებულ საბჭოთა არმიას, ზედიზედ რომ ანთავისუფ-
ლებდა ჩვენი სამშობლოს სოფლებსა და ქალაქებს.

ახლის ბრძნობა

ალიო მირცხულავამ თავის პირველსავე ლექსებში ახალ
სოციალისტურ შინაარსს, რომელიც ჩვენმა ეპოქამ მოიტანა,
მოუქებნა შესაფერი პოეტური ფორმა, აღბეჭდილი განუმე-
ორებელი ნაციონალური კოლორიტითა და მომხიბვლელო-
ბათ. მის შემოქმედებაში ნათლად გამოჩნდა ახალი საქარ-
თველო, მისი პეიზაჟებით, მისი ადამიანებით. და რაც ყვე-
ლაზე უფრო საგულისხმოა, ეს ახალი პოეტმა გვიჩვენა
ზრდის, ფორმირების, მუდმივი ზეადმავლობის პროცესში.
პოეტი მუდამ ცხოვრების შუაგულშია, მუდამ ხალხშია, მის-
თვის ნაცნობია და არა მარტო ნაცნობი, მშობლიური და ახ-

ლობელია ყოველი ახალი მოვლენა საქართველოს ცხოვრებაში. ყველა ეს მოვლენა უშუალოდ ეხმაურება პოეტის სულს და აღძრავს მას სასიმიღროდ. ამიტომაც ესოდენ უშუალო, წრფელ და ლაღია პოეტის სიმიღრა მუდამ, რაზედაც არ უნდა წერდეს იგი—განახლებულ თბილისზე, თუ პირველ დამკვრელ ბრიგადაზე, ახალი სოფლის წინსვლაზე თუ ქალ-ვაჟის წრფელ სიყვარულზე. პოეტის შემოქმედების მთელი არსის ამოსაცნობად უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მის ლექსს „დამკვრელი ბრიგადები“. იგი დაიწერა პირველი ხუთწლეულის დასაწყისში, როცა, ის იყო, ყალიბდებოდა პირველი დამკვრელი ბრიგადები და პოეტის მახვილმა სმენამ პირველად იგრძნო და გაიგონა რიტმი ამ ბრიგადების დაუცხრომელი შემოქმედებითი შრომისა; დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ალიო მირცხულავას ეს ლექსი იყო პირველი მერცხალი. რომელმაც ახალი სიტყვა მოიტანა ჩვენს მწერლობაში, დააკანონა თემა თავისუფალი სოციალისტური შრომისა, რომელიც საბჭოთა ადამიანებმა შემოქმედებას გაუთანაბრა. და როგორც ეკონომიკაში პირველ ხუთწლეულს დაეფუძნა მთელი ჩვენი მომავალი წინსვლა, მთელი მომდევნო ხუთწლეულები, რომელთაც უზრუნველჰყვეს საბჭოთა ქვეყნის გამარჯვება დიდ სამამულო ომში, უზრუნველჰყვეს ის, რომ ჩვენი ქვეყანა იქცა მსოფლიოში უძლიერეს სახელმწიფოდ, ასევე პოეზიაშიც ეს პირველი ლექსები იქცნენ სათავედ სოციალისტური პოეზიის აღმავლობისა, მისი იდეურ-მსატკრული დონის ამაღლებისა, რათა იგი გათანაბრებოდა ახალი ადანიანის სულიერ სამყაროს მოთხოვნილებებს, შესძლებოდა ეპოქის მხარდამხარ ევლო და მისი აჩქარებული, დაუცხრომელი რიტმი გადმოეცა.

ასე თავიდანვე აქცია ალიო მირცხულავამ თავისუფალი, შემოქმედებითი შრომა პოეზიის მთავარ თემად. ასე დააკანონა მისმა ლექსმა ქართულ პოეზიაში პრინციპი სოციალისტური რეალიზმისა.

ეს იყო, არის და იქნება მთავარი თემა ჩვენი მწერლობისა. და შემთხვევითი როდია, რომ როცა მტრები სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურას შეუტევენ ხოლმე, იმას

ვადანწყვდებიან, რომ ჩვენი პოეტები თითქოს და პეტისმეტად გატაცებულნი არიან ინდუსტრიის თემით.

მაგრამ მათ ავიწყდებათ, რომ ამ ინდუსტრიამ იხსნა მსოფლიოს კულტურა და ცივილიზაცია, როცა მას შუასაუკუნეების ბნელეთმა — ჰიტლერულმა გერმანიამ შეუტია. ახა ერთი წუთით ჩავუფიქრდეთ, რა დღეში იქნებოდა ახლა მსოფლიო, ის ინდუსტრია რომ არ ყოფილიყო, საბჭოთა ხელოვნებმა რომ გამოსქედეს, ის შეიარაღება რომ არა, საბჭოთა ქვეყანამ თავისი არმია რომ აღჭურვა; ახა, არ ამოქმედებულყო პირველი ბრძმედები კუნძულებში ცხრაას-ოცდათორმეტ წელს, ახა, სტალინგრადის სატრაქტოროს არ აეთვისებინა თავისი საპროექტო სიმძლავრე, ახა, ჩელაბინსკის გიგანტი არ მიჰყოლოდა მათ, ახა, ფაბრიკა „რავენსტოში“, სწორედ პირველი ხელოვნების დასაწყისში, არ შექმნილიყო პირველი კომკავშირული დამკვრელი ბრიგადა, რომელსაც მოჰყვა აურაცხელი ასეთი ბრიგადები მთელ უზარმაზარ საბჭოთა მიწა-წყალზე — ახა, არ მომხდარიყო ყოველივე ეს, რა დღეში იქნებოდა ახლა მთელი მსოფლიო? ფერული-და დარჩებოდა ლამაზი ვარშავისაგან, პარიზისაგან, მთელი ევროპისაგან და ახლა ყველას მონის უღელი გვედგმებოდა ქედზე — ქართველებსაც და პოლონელებსაც, რუმინელებსაც და ბულგარელებსაც, საერთოდ ყველა ერს ვინც კი ამ პლანეტაზე ცხოვრობს; სწორედ იმ ინდუსტრიამ იხსნა მსოფლიო დაღუპვისაგან: ეს ნათლად გამოჩნდა მეორე მსოფლიო ომის დროს.

ოდესღაც პოეტებს წინასწარმეტყველებს ეძახდნენ, მაგრამ დავანებოთ თავი ამ ძველ ტერმინებს, ძველ სახეებს და უბრალო ადამიანური ენით, უბრალო ფაქტებისა და დოკუმენტების ენით აღვნიშნოთ და აღვუხსნოთ, რომ ყოველივე ის, რაც ჩვენ ზემოთ საბჭოთა ინდუსტრიაზე ვთქვით, რაც მის როლზე ვთქვით მეორე მსოფლიო ომში, ამ ომამდე ათი წლით ადრე ნათქვამია პოეტის ლექსში, რომლის შესახებ ჩვენ ზემოთ სიტყვა ჩამოვაგდეთ. ეს ლექსი — ალიო მირცხულავას „დამკვრელი ბრიგადებია“; ამ ლექსში, დასაწყის-

ში ქარხნის საერთო სურათია მოცემული — ისმის მანქანების დგრიალი, თითქოს ეს დაზგებიც ყალყზე შემდგარან, აჩქარებულან, რომ გაასწრონ აღზინდელ ტემპებს, გამოხატონ მუშათა მანამდე უჩვეულო ენთუზიაზმი, ყველაფერი შრომის მძლე რიტმს მოუცავს, აქ ჩვეულებრივ არ მუშაობენ, აქ დამკვრელები არიან, აქ იმაზე მეტს აკეთებენ, ვიდრე ადამიანის ძალას მოეთხოვებოდა. და რატომ ხდება ყოველივე ეს, რისთვის, ვისთვის? და ან პოეტის პასუხიც:

„მაშ როგორ გინდათ, როგორ დაეცხრობთ,
კაპიტალიზმით მძინვარ ვერობას?
დასცხეთ, დაქვართ, როგორც არასდროს,
მტრობას, ოჰსა და დაუღვერობას!

აი, მანქანაც ბორგავს ჩქარ-ჩქარა,
თ-თქოს ტემპები დასძგვრებია,
დაზგას გელდაგულ რომ დგას ლაშქარი,
კომკაენიჩრული ბრიგადებია“.

და ყველაზე მთავარი ის არის, რომ პოეტი თავის თავს მიათვლის მათ რიგებს, ვინც თავისი შრომით ებრძვის მომავალ ომს და მომავალ გამარჯვებას სქედავს. აქ ნამდვილად ზუსტად და სწორად არის მოძებნილი პოეტის ადგილი, მისი, ასე ვთქვათ, დაზგა იმ დიდ საამქროში, რომელსაც სოციალისტური ქვეყნის მშენებლობა ეწოდება. აი ეს სტრიქონებიც:

„მეც დამკვრელი ვარ, დაზგებს ვამზადებ,
ტემპს გრძვალვიით ცეცხლი მოვტაცებ,
და ვეჭვბრები საწერ დაზგაზე
ინდუენტრიალერ ლექსის ოსტატებს.
მეც გეგმაში მაქვს კალმით გავღარო,
მთების კლდე-გული და წყაროები,
დიქრთა გვირაბი არის მაღარო,
ლექსი — ფოლადის ნაწარმოები.
ჩვენ კომუნიზმის ვაგებთ ნიადაგს,
მიწა დროშების ალს დაუფარავს,
წიგნი შრომის დროს აგურია და

ბრძოლის დროს — ტყვიით სავსე ყუმბარა.
ასე მანქანა იბრძვის, ტრიალებს,
არის შევიბრი წარმოებების,
ჰქმნიან საბჭოთა ინდუსტრიალიზმს
ჩვენი ლექსებიც და პოემებიც“.

ძნელია უკეთესად განსაზღვრო ის ადგილი და მნიშვნელობა, რომელიც ალიო მირცხულაევს მიეკუთვნება საბჭოთა ლიტერატურის ისტორიაში. ეს არ არის მარტოოდენ ლამაზად თქმული ფრაზები. ეს პოეტის შემოქმედების მთელი შინაარსია, რომელიც იმავე დროს გამოხატავს ახალი საბჭოთა საქართველოს ცხოვრების მთელ მხიქვარე ვითარებას, მის წინსვლას, აღორძინებას, აყვავებას.

პოეზიაში მთავარი ის არის, თუ რა თვალთ გაჰხედავ სინამდვილეს, რა ასპექტში დაინახავ მას: აქ ჩვენ უკვე ვიცით, თუ რა სურათები წარიტაცებენ თვალს პოეტისას, რომელიც ახალ საქართველოსთან ერთად დაიბადა. ის, რა თქმა უნდა, ახალი საქართველოს მხატვარი იქნება. ამიტომ ლექსში „სამშობლო“ ის ხატავს ნაცნობსა და იმავე დროს ახალ საქართველოს: ეს არ არის უბრალო პეიზაჟი, აქ ბუნების სურათები გადაწნულია ისტორიასთან, სამშობლოს ახალ გეოგრაფიასთან, ხალხის ახალ ყოფასთან, აქ სურათი ნოცემულია ისე ორგანიულ მთლიანობაში, როგორც მარტო შეუძლია აღბეჭდოს მალაღმა პოეტურმა ფანტაზიამ, მძლავრმა რეალისტურმა ტალანტმა. ამ ლექსში დახატულია ქვეყანა, სადაც არც ერთი ხე უნაყოფო არ არის, სადაც მთიდან მთაზე გზა ისე დაკლაკნილად გადადის, რომ ელვა გეგონებათ; მთებს, ტყეებს ფარჩის ტანსაცმელი ჩაუცვამთ, დაბლა ბარში კი ფოთლების ლაქვარდებში ბრწყინავენ ატმები და ალუბლები, იქით, თავთუხების ზღვა ღელავს, მეორე მხარეს მთის ფერდობებიც ცხვრის ღრუბლებით არის დაფარული.

გაფურჩქვნილა ქვეყანა და ამ ყვავილებთან ერთად ყვავილებივით გაშლილან დროშები.

ეს ახალი საქართველოა, მისი ახალი სოფელია, სადაც „ველარ ეტევა ქვევრში, ბელლებში ხორბლეულის და

ღვინის მარაგი“, სადაც ეზოებში დგას რძისა და კარაქის სურ-
ნელება. და ბოლოს:

„ჩემი ქვეყანა, ეგრე ლამაზი,
შავი ზღვის პირად აღმართულია,
თავზე გვიკვნიდა მუდამ მზე ადგას,
მისგან ღრუბლებიც დაფანტულია.
ხან გაშლილია უგზო-უკვალოდ,
ხან კენახებით დახლართულია,
მთაც ლამაზია, ბარიც ლამაზი,
ცა — ფიროსმანის დახატულია“.

პოეტი ხანდახან გაიხსენებს ხოლმე ამ მიწიერი სამოთ-
ხის წარსულს:

„მისი მინდვრები, მთის ხავერდები,
ვის არ უთელავს. რა ჯურის ხალხებს,
ვის არ უღეწავს მისი გვერდები,
შავი ზღვისა თუ კასპიის ტალღებს“.

ეს წუთიერი გახსენებაა ბნელი და ავბედითი ისტორიისა,
ისიც იმიტომ, რომ პოეტმა უფრო მკაფიოდ უჩვენოს ნათელი
და მზიანი დღევანდლობა.

ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ ალიო მირცხულავა — ახა-
ლი საქართველოს პოეტია. ამიტომ მისთვის ძვირფასი და
მარად დაუვიწყარია ყოველი კუთხე, ყოველი მტკაველი მი-
წა ამ ქვეყნისა. ვისაც ღველი კოლხიდა არ უნახავს, ვისაც
არ უვლია ბარის სამეგრელოში, სადაც წყნარდებიან კავკა-
სიონის მთებ-დან წამოსული გადაარეული მდინარეები, კოლ-
ხეთის ბარში რომ დადუმდებიან ხოლმე, ვისაც ხორგიდან
ქარიატას გზებზე არ უვლია, რომ შავ ზღვასთან გასულიყო,
ის ალიო მირცხულავას ბევრ ლექსს ვერ ჩასწვდება. პოეტის
ლექსი ისეა დაკავშირებული მიწის ფესვებთან. რომ
ის სადაც გინდა გადაიარგოს. რომელ ენაზეც გინდა
გადაითარგმნოს. სამშობლო მიწის სურნელს მაინც
შეინარჩუნებს. ეს სურნელი გვესმის ჩვენ ლექსებიდან „კოლ-

ხიდა“ (1938 წ.), „ხორგა“ (1924 — 1934 წ. წ.), „მტკვრისტანი“ (1925 წ.) და მრავალ სხვა ლექსებში.

რაოდენი გულის თრთოლვით, რაოდენი სიყვარულით დაახარის პოეტი დამდოვრებულ ხობისწყალს, ზღვას რომ უახლოვდება და თავისი პირვანდელი მჩქეფარება რომ დაუკარგავს. ასევე ძვირფასია მისთვის ყოველი კუთხე საქართველოსი; აი, მაგალითად ლექსი „გურია“.

„სამეგრელოს და გურიას შორის,
არც გალავანი, არც ქონგურია,
ჩვენი გულითქმა და ძარღვისცემა
აქ სუფისწყალი, იქ ენგურია.
აქ მამაკაცი ტბილ სიმღერას ჰგავს,
აქ ყველა ქალი ხომ ჩონგურია,
მუდამ ცოცხლობდე, მუდამ ფეთქავდე,
შენ, საქართველოს გულო, გურია“.

ასევე შთაგონებული სტრიქონებით ხატავს ის ქართლს, საგურამოს გაზაფხულს:

„ბრწყინავს მიდამო,
ხეხილები გაპენტილია,
აყვავდა ქართლის გაზაფხული,
ჩვენი ილია!“

უკვდავ ჰიმნს უძღვნის პოეტი კახეთს:

„რომ საქართველო მარად იწამო,
ალაზნის ველსაც უნდა გახედო,
ვაზის ბაღნარი ფარავს მიდამოს,
რა ლამაზი ხარ, ჰოი, კახეთო!“

შენი შავტუხა გოგო-ბიჭები,
სასძლოდ, სასიძოდ განვიზრახეთო,
სტუმრად გვეძახი, გვეპატიეები,
ქორწილს შეჰხარი, ჰოი კახეთო!

ყოველივე ეს პოეტის სამშობლოა, ეს ის მიწაა, რომელიც მას შთააგონებს, აძლევს მის ლექსს სიცოცხლის ძალას, უჩვეულო მომხიბვლელობას. აქ გამოჩნდა ახალი ნიშანთვი-

სება საბჭოთა პოეზიისა — ამალღებული საბჭოური პატრიოტიზმი, აქ ალიო მირცხულაევამ პირველი კვალი გაიტანა ჩვენს ქართულ პოეზიაში და ამაშია მისი ისტორიული დამსახურებაც.

• • •

პოეტის შემოქმედებაზე ჩვენ სრული და ნათელი წარმოდგენა არ გვექნება, თუ არ გავითვალისწინებთ იმ შესანიშნავ ლექსებს, რომლებიც ალიო მირცხულაევამ წლები მანძილზე მიუძღვნა ადამიანის ამამალღებელ გრძნობას — სიყვარულს, თავის თხზულებათა ერთტომეულში პოეტმა ეს ლექსები გამოჰყო ცალკე ციკლად, სახელწოდებით, „სიმღერა-სიყვარული“.

აქაც პოეტი წარმატებით აგრძელებს ქართული კლასიკური პოეზიის — ნ. ბარათაშვილის, ილია ჭავჭავაძის და აკაკი წერეთლის ტრადიციას. ეს პირველ რიგში იმით იგრძნობა, რომ პოეტის ლექსში სიყვარული მუდამ წმინდა, ღრმა ადამიანური შინაარსითაა აღსავსე, ჰუმანიზმის კეთილშობილური გრძნობით არის გამთბარა; პოეტი ჰხატავს სიყვარულს, როგორც ულამაზეს გამოსხივებას ადამიანის სულისას, მუდამ კეთილ საქმეს რომ შთააგონებს ადამიანს, გმირობისაკენ მოუხმობს, სამშობლოსათვის ბრძოლაში ამხნევებს, გულს სიცოცხლის, ამა ქვეყნის სიხარულით უვსებს.

ლექსში „შრომა და სიყვარული“ ის ჰხატავს საქართველოს ულამაზეს პეიზაჟს, დამწიფებულ პურის ყანას განთიადზე, აქვე ჩანს პორტრეტი იმ ყანასავით სავსე ქალიშვილისა, მას თან სატრფო ახლავს. როგორ ლამაზად ჩანან ისინი ამ გადაოქროვილი ყანის ფონზე, ამ შრომაში, ურთიერთის სიყვარულში. ეს ვიწრო სატრფილო მოტივზე აგებული ლექსი კი არაა, ჰიმნია სიცოცხლისადმი, შრომისადმი; და ეს იმიტომ, რომ თვითონ ახალი ადამიანის სიყვარულია ასე ლაღი, ფართო, ყოვლისდამტევი; და რეალისტ პოეტს არც შეუძლია სხვაგვარად დახატოს ის, გამოჰყოს, გამოაცალკევოს მდიდარი და მრავალფეროვანი ცხოვრებიდან. უამისოდ

მას ფერი და ხორცი დაეკარგებოდა, სინამდვილესთან მსგავსება დაეკარგებოდა.

სიცოცხლის ეს სიხარული ისმის ლექსშიც „ფერმის ეზოში“. ქარბი, ლაღი ფერებით არის აქ დახატული მთელი გარემო, თითქოს რძის სურნელსა გრძნობთ და მწველავი ქალიშვილების კისკისიც მოგესმით, იმდენად რეალურია აქ ყოველი სახე და ნიუანსი. ამავე ციკლს ეკუთვნის „კომპაინერის სიმღერა“, სადაც ახალგაზრდა ქაბუკი შეჭხარის თავის გულთ საყვარელ ნათელას — გამრჩე ქალს, ჩაის მკრეფავს, ჭილობის ქუდში მზესუმზირას რომ მოჰგავს.

ეს შედარება შემთხვევითი არ არის. პოეტი ამ ლექსებში ადამიანებსაც ისე უმღერის, როგორც ყვავილებს; ლექსში „ვერხვი“ მან გამოხატა საერთოდ პოეტის სიყვარული სამშობლოს ახალი და ნორჩი ყლორტებისადმი; აი ეს ლექსიც:

„კლდეზე ვდგავარ თეთრი ვერხვი,
მხრები ამიტოტებია,
ვინმე ხრამში თუ გადასცდა, —
ხელი გამიწოდებია;
მეხს ვარიდებ მოზარდ ვერხვებს, —
ტანი ამიშოლტებია,
ფრთებს ისხაშენ მტრედები და
საბუღარებს შორდებიან;
ახლაც ვებრძვი ქარს და წვიმას,
გული აუშფოთებია,
თუ სიტყვები მცვივა, განა
შემოდგომის ფოთლებია?

მცვივა,
განა მცილდებიან,
თრთიან,
განა ხუნდებიან;
ადრე აბიბინდებიან,
უფრო ადრე ბრუნდებიან,
განა მწუხრის ბინდებია, —
ეს მტრედების გუნდებია,
მხრებზე დამაფრინდებიან,
ტკბილად აღულუნდებიან.

ჰე, მამულო,
შენს თეთრ გუშავს

განა რული მორევი,
ფესვი მიღვას შენს მიწაში,
ირველივე ქარის მორევი;
გაჰქრა ღამე,
ალარც ომი,
ალარც სისხლის ტბორები,
ეს ჰრილობაც,
ეს ლიმილიც
ტყვიის ნაამბორევია.

მეც ვშფოთავდი!
საგულეში
ცეცხლის ალი ფრიალებდა,
წკრიალებდა გულის კარი,
თუ ცისკარი ჰრიალებდა, —
მეც ვშფოთავდი,
და ფიქრებში
ტვერი მწარედ შრიალებდა,
ჩრდილზე ფეხს რომ დამადგამდნენ,
ტანში გამაყრიალებდა.

შენ გიცავდი,
შენთვის დამჰკრეს,
შეწყდა სისხლი და იარა,
შემიხორცდა ნატყვიარი
და ტკივილმაც გამიარა.

სწორედ იმიტომ არის ესოდენ ძვირფასი სიცოცხლე და თავისუფლება, რომ ისინი ჩვენ ტანჯვითა და ბრძოლით დავიმკვიდრეთ. ეს მოტივი მუდამ ისმის პოეტის შემოქმედებაში, რა თემაზეც არ უნდა წერდეს იგი. და ბუნებრივია, რომ ეს ხმა გაისმის ხოლმე მის ინტიმურ ლირიკაშიც.

ალიო მირცხულავას სატრფიალო ლირიკის შედეგებს წარმოადგენს „საგურამოსკენ“, „თეთრი ქალწული“, „პატარას“, „პირველი ტრფობა“ და მრავალი სხვა.

პოეტისათვის უცხო და უცნობი არ არის ფილოსოფიური ჩაფიქრებაც ადამიანის სიცოცხლეზე, მისი ცხოვრების მიზანზე და აქაც, ამ თემის გადაჭრის დროსაც ის მუდამ ოპტიმისტი, გამსჭვალულია სიცოცხლისმოყვარეობის დაუცხრომელი გრძნობით. ამ მხრივაც იგი ახალი საბჭოთა ლირიკის

პრინციპებს ერთგულად და გადაუხვევლად იცავს; ამაზე ნათლად მეტყველებენ მისი ლექსები „ღამის ფიქრები“, „ჩემი წარსული“, „დრო და მანძილი“, „ნახტომი მზისაქენ“, „წლები“, „გრიგალი“, „ლექსი მარადი“ და განსაკუთრებით მისი „მინიატურები“.

ცხოვრებისეული სიმართლე თითონვე მოითხოვს გამოთქმულ იქნას იგი სადად, უშუალოდ, გულწრფელად. ამან განაპირობა მხატვრული ფორმაც ალიო მირცხულავას ლირიკისა. მისი ენა, სახეები, სიუჟეტი მუდამ სადა და წრფელია, უბრალოა, როგორც ეს ცხოვრებას შეეფერება, ესაა ბრძნული უბრალოება, როგორც გორკი იტყოდა ხოლმე, ურომლისოდაც ნამდვილი ხელოვნება არ არსებობს.

ქართული გუთნისდღა

კ. ლორთქიფანიძის „ნატვირისთვალის“ გამო

როგორც ივ. ჯავახიშვილი თავის „საქართველოს ეკონომიურ ისტორიაში“ აღნიშნავს, თურმე ძველ ქართულში მიწას „ქვეყანა“ ერქვა და ხენა-თესვას „ქვეყნის შექმნა ანუ მოქმედება“ ეწოდებოდა. ისტორიკოსი აქ დაბადების უქველეს ქართულ თარგმანს იმოწმებდა: „ქვეყნის მოქმედებასა შინა მოიღალეოდეს“, „კაცთ ქვეყნის მოქმედი ვარ მე... სიკვამლით ჩემთაგანო“.

რა საოცრად ზუსტი, ბრძნული და მართალი ყოფილა ძველი ქართული: გუთნისდედისათვის მას ქვეყნის შემოქმედი დაურქმევია, ვინაიდან ის ყოველ გაზაფხულზე ხელახლა აღმოაცენებს ხოლმე სიცოცხლეს, ტიტველ მინდვრებს შრიალა ყანებით მოჰხატავს, მზესუშვირას ღაღანა ყვავილებით. ბაღბოსტნებით დაამშვენებს, ყველა სიკეთით. რაზედაც უნდა აშენდეს მთელი ცივილიზაცია, სახელმწიფო, კულტურა. ხელოვნება, მთელი ცხოვრება. ჩვენი წინაპრები, ძველი ქართველები მორწმუნე ადამიანები იყვნენ და ვინ იცის, გრძობდნენ თუ არა ისინი, რომ როცა მხვნელ-მთესველს სიცოცხლის შემოქმედს უწოდებდნენ, ამით თვითონ ღმერთს ეღავებოდნენ, მის უფლებას კაცს ანიჭებდნენ.

დღეს ბავშვებმაც კი იციან, რომ მსოფლიო ცივილიზაციის ისტორია დაიწყო იმ წუთიდან, როცა პირველმა მხვნელ-მთესველმა პირველი კვალი გაატარა და მერე მოიქნია მუქა, რათა ამ დასაბამიდან პირველად ნაძრავ მიწაში თესლი კეთილი

ვადეყარა. და დღესაც, თუმცა ის პრიმიტიული კავი დიზელ-
ლებმა შესცვალეს, მაინც ის ნაძრავი მიწა დედაა ყველა სი-
კეთაა ამ ქვეყნად — კეთილი, მარადიული, ღონიერი, თავის
ბარაქიან ძუძუს უყვედრებლად რომ უწვდის მთელ ქვეყანას
დასაბამიდან დღევანდლამდე, რომ აწოვოს, გაზარდოს და და-
ავაყვაცოს, არწიოს დიდი აკვანი საკაცობრიო ცივილიზაციისა.

ჟ. ლორთქიფანიძის ახალ რომანში, „ნატურის თვალში“,
მარტო იმიტომ კი არა, რომ მას ასეთი ლეგენდის თუ ზღაპ-
რის მსგავსი სათაური აქვს, არამედ უმთავრესად იმიტომ.
რომ ცხოვრების სიმართლეს გამოხატავს — არის რალაც მი-
წის ამ პირვანდელი მადლის შეგრძნობიდან. ეს შთაბეჭდილე-
ბა უნებურად ებადება მკითხველს, ისევე როგორც ალბათ
უნებურად იგრძნო ეს მწერალმაც, როცა ამ წიგნის დასაწე-
რად ეცნობოდა შირაქს, მის მიწას, მის ადამიანებს. მან უცებ
იგრძნო ეს სურნელი მიწისა, ეს მადლი შრომისა, ათასი ნი-
შნითა და ნიუანსით გამოხატული გლეხკაცის — ამ დიდი შე-
მოქმედის მთელ ყოფაში, მის ეზოში, მის შრომაში, მის
ლხინში, მის საყვარულში; ამიტომ გრძნობს აქ მკითხველი
სუნთქვას მიწისას, როცა დიზელს ათი კვალი ერთად მი-
აქვს და ყამირზე ათი შავი ნიაღვარი ერთად ბობოქრობს. ის
დიზელი ხომ უმაღლესი ტექნიკის უკანასკნელი სიტყვაა, მა-
გრამ რატომ არის, რომ აქ ბუნებასავით ჩვეულებრივია, ისე
შესულია ამ ყოფაში, თითქოს ის და მიწა ერთად გაჩენილი-
ყვნენ ამ ქვეყნად. მე მგონია, ესეც იმიტომ ხდება, რომ მთე-
ლი ტექნიკა აქ ადამიანისა და ბუნების მტერი, გამანადგურე-
ბელი კი არ არის, როგორც მაგალითად, ფრენკ ნორისის შე-
სანიშნავ რომანში „ურჩხული“, სადაც ნაჩვენებია, თუ როგორ
შრეტს, ჰფიტავს კაპიტალიზმი მიწას — სიცოცხლის დედას,
არამედ უახლოესი მეგობარია.

როცა „ნატურის თვალს“ ვკითხულობდი, მე ვგრძნობდი,
თუ როგორ გათქვეფილან, შერწყმულან ერთი-მეორეში მი-
წის პირველყოფილი სუნთქვა და ის ჰკვიანი მანქანები, რომ-
ლებიც ადამიანის გონებამ შექმნა. ეს თვით რომანის სათა-
ურშივე ჩაიფიქრა მწერალმა, როცა მას „ნატურის თვალი“
უწოდა.

მერად მშვენიერი დასაწყისი აქვს ამ წიგნს: უცებ ჩნდება ალაზნის ველი, ისე უცებ, თითქოს ნისლი აიყარაო. და აი ვე-
ება, შავი კამეჩი ლაწა-ლუწით მიდის წვრილიანში. ისმის რო-
გორ იმტვრევიან მის ფეხებ ქვეშ ნორჩი იფნის ხეები. კამეჩი
გაველურებულია და მამა-შვილი — ზაქარია და ლევან ნაღი-
ბაიძეები ლამობენ მის დაქერას. ლევანი, ქამანდით ხელში.
ფეხდაფეხ მისდევს გაცოფებულ კამეჩს. ისიც შეამჩნევს და
გაგეჟებულა წამოვა მისკენ. მღვეარს ახლა თვითონ უტევს.
საცაა გაატანს, მიწაში ჩასრესს. „მოეცა, ბიჭო, — ეძახის
შვილს მოხუცი — გაგატანს, მოეცა“. კამეჩს ქედი ოდნავ
გვერდზე მოუდრეკია და გავეშებული მოჰქრის, ჩლიქებით
მიწასა ბრდღენის და კორიანტელს აყენებს. აგერ უკვე სანი
ნახტომი-ლა დარჩა. ორი... ერთი...

ელდანაცემმა მამამ თვალები დახუჭა. არ უნდა შვილის
საზარელი სიკვდილი დაინახოს და ფიქრში ელვისებურად ეს-
ლა გაურბენს: „სიზმარი... ჩემი წუხანდელი სიზმარი. ვითომ
უმ ხორცსა ვჭამდი“. ეს კი ცუდი ნიშანია, ძლიერ ცუდი.
თვალეები დახუჭა მამამ და არ დაუნახავს. რომ უკანასკნელ
წამს ლევანი ელვის უსწრაფესად გვერდზე გადახტა და ქა-
მანდი მოიქნია. თოკი მაშინვე დაიქიმა და ქამანდარი ადგილი-
დან ისე მოსხლტა, თითქოს გრიგალმა მოიტაცაო. მერე ლე-
ვანს თვითონაც აღარ ახსოვდა, იმ წუთში თავი როგორ შეი-
მაგრა და მიწას არ დაასკდა, ათი-თორმეტი ნაბიჯი მან ასე
მოსხლეტილად გაირბინა. შემდეგ ერთბაშად უკან გადაიწია
და რაც ძალა და ღონე ჰქონდა. თოკი გამოჰქრა, კიდევ გა-
მოჰქრა და კამეჩს მუხლი შეურყია.

— შენი მკლავის ჭირიშე! — აღმოხდა შვილის გაეკაცობის
შემხედვარე მოხუცს.

ეს შესავალი სურათი თუმცა ძუნწად, მაგრამ ისეთი მძა-
ფრი ტემპით არის დაწერილი, რომ არა მარტო იმ მოხუცს,
არამედ მკითხველსაც სუნთქვა ეკვრის და ლამის თვალეებზე
ხელი აიფაროს. ასე ჩნდება დასაწყისშივე მიწასავით უდრე-
კი ეს ორი ვაჟკაცი; ჩვენ პირველი შეხედვისთანავე შეგვი-
ყვარდნენ ისინი. განა მარტო იმიტომ, რომ ველური პირ-
უტყვი დაიმორჩილეს, მათ მოგვხიბლეს უშუალოდით, სიალა-

ლით, ლევანის იმ პირველი დარდით, გედიქის ხევაზე ახალგაზრდა ქალიშვილის დანახვაზე რომ ჩაესახება გულში.

მაინც რა მიზანი აქვს ამ პირველ სურათს, რა ჩანაფიქრი? ის, რომ ადამიანის ვაჟკაცობის, გაბედულობის სილამაზე გვაჩვენოს. ახლა აღარ გაგვიკვირდება ლევანის გაბედულება მოსკოვის მისადგომებთან, მაგრამ ეს ღონიერი ვაჟკაცი როგორი ნაზი სულის ადამიანია! გედიქის ხევაზე დამორჩილებული კამეჩი მოჰყავს და თავისა პატარა გული კი ვერ დაუმორჩილებაა უგრეხელაქის ლამაზი ქალიშვილის შემხედვარეს.

საკვირველია, მაგრამ ფაქტია, რომ ჩვენს პროზაში ყანის მკა დღემდე არ იყო აწერილი. ჩვენ ვგულისხმობთ მის პლასტიკურ ჩვენებას; აქ კი ის ნაჩვენებია, როგორც ვაჟკაცობა და ხალხიც ხომ ასე მიიჩნევს მას თავის სიმღერებში. ტყუილად კი არ არის, რომ ფოლკლორში უხსოვარ დროიდან, გმირების სახელთან ერთად, შემორჩენილია სახელი აზამბურელისა. რომელიც საოცარი მკელი ყოფილა. ისიც არ არის ტყუილად ნათქვამი — მკელი მხედარზე სამი გაფრენით მეტიაო. ხალხს მუდამ ჰქონდა შრომის ეს რომანტიკა და ის თვითონ სიცოცხლესავეთ მშვენიერი იყო. ამ რომანტიკის გადმოტანა შესძლო მწერალმა ძველ შრომაშიც და ახალშიც; არის ამ წიგნში რეტროსპექტიული სურათი ზაქარია ნადიბაიძის და ვანო გაბიდაურის შეჯიბრებისა ყანის მკაში. მე არ ამოვწერ ამ სურათს. თქვენ თვითონ წაიკითხეთ და მერე განსაჯეთ — ასეთი, თუ შეიძლება ითქვას, გახელეული აზარტი განა შეიძლება ჰქონდეს რომელსაც გინდა ხალხურ სანახაობას? როგორი ნამდვილია აქ ყველაფერი, ეს უბრალოების რომანტიკაა, მიწის, გლეხკაცის ძალღონის და შრომით კეთილშობილური სიამაყისა, ამპარტავნობისა. ის ყანაშიც ისეთივეა, როგორიც ბრძოლის ველზე.

სხვათაშორის, აქვე მინდა აღვნიშნო, რომ მწერალმა აქ ნამდვილი ამბავი აღწერა. ვანო გაბიდაური, რომელიც მას რომანში ჰყავს დახატული, მე მახსოვს პატარაობის წლებიდან, ჩვენი მეზობელი იყო. მაღალი, გოლიათური აღნაგობის მოხუცი იყო, პირდაპირი, დაურიდალი; რომ შეჰხედავდი, არ შეიძლებოდა რაღაც მოწიწება არ გეგრძნო. მის ახოვანებასა და სი-

ტყვაში იყო რაღაც შირაქის შავი ბარაქიანი მიწიდან. მე რომ მოვესწარი, ვანოს მაშინ ყანის მკა აღარ შეეძლო, მაგრამ უსაქმოდ ვერ გააჩერებდი: დილიდანვე ჩაირკობდა ქამარში წალდს და მიდიოდა ძეძვის საკრელად დიდდაბალში თუ ნახ-შირწყალზე. ის ვანო მართლაც ხელახლა გააცოცხლა მწერალმა და მისი სახით გვიჩვენა ქართველი გლეხკაცი მთელი თავისი ეროვნული კოლორიტით, გაუტეხელობით, გამბედაობით; მისი სული უდგათ ამ ქაბუკებს, ტრაქტორებზე რომ სხედან, ცხვარს რომ უვლიან, ომში მოსკოვს რომ იცავდნენ, და ნაწარმოებიც იმიტომ გვიზიდავს, რომ მასში ქართული ნაციონალურა ხასიათები ესოდენ თვალგულშიმტაცად არიან დახატული.

ამ ხასიათებს შორის, როგორც ვთქვით, პირველ რიგში, ყურადღებას იქცევენ ზაქარია ნადიბაიძე და მისი შვილები — ლევანი და გიორგი; ამასთან ისინი მეტად თავისებურნი არიან? აიღეთ თუნდაც ლევანი — წელან ვანო გაზიდაურის შრომის რომანტიკაზე ვლაპარაკობდით. ეს ძველი ამბავი იყო. ახლა გაიხსენეთ პატარა ლევანი. როცა მას ტრაქტორის საკეს მიანდობენ. თქვენ აქ უკვე დღევანდელი შრომის რომანტიკას ხედავთ, ისევ ძველი ქართული რომ გავიხსენოთ. ვხედავთ ქვეყნისა და სიცოცხლის ახალ შემოქმედს, ვისაც დღეს შირაქის მიწა აბარია.

რომანის სიუჟეტის ცენტრში დგას ლევანისა და გოგოლას სიყვარული. მომხიბვლელია ამ ახალგაზრდა ქალის სახე, მისი მთელი სიყვარულის ისტორია. როგორი ნათელი, მზიანი და შუქიანია ის. აი იგი დგას მზის ჩასვლისას გაშლილ მინდორში, შუა ყანაში და გარინდებული უცქერის ფერების დაუცხრომელ თამაშს. ჯეჯილს ხან ვერცხლისფერი გადაჰკრავს. ხან ლურჯად ჩაგუბდება, მერე ერთბაშად ტალღა ტალღაზე გადაწევა და სარეველა ბალახის წითელ-ყვითელი თვალი გამოაჰყვებს. ყანის ეს ლივლივი გ. ლეონიძესაც აქვს აწერილი („ნიავეზე ყანა ქალივით მოსახვევად რომ წამოვა“...); ყანის ამ რხევას ქართულში თავისი სახელი ჰქვია: „მზეკაბანი, მელურები—ყანა რომ დელავს და ტალღა ტალღას მისდევს, იყე-

ცემა ყანა და ფერსა და ფერს იცვლის“. ხალხურ ლექსშიც ასეა ნათქვამი უზუნდარელ ვაჟკაცზე: „არცა შენ მოჰკალ, არცა მე, მაჟულმა მოკლა, ველჰაო, მინდორში მინდვრის ნიაგმა, მზე-კაბათ ქანებამაო, არ ვიც რამ მოკლა მომკელი, ნარმა თუ გვირილამაო, სათითე ნარზე ეკიდა, ნამგალი გვირილასაო, გვერდით დამიჭექე, ლამაზო, დამიკარ დილილასაო“ ეს ხალხური ლექსიც და თვითონ ტერმინის განმარტებაც თ. რაზიკაშვილს აქვს ჩაწერილი და იქვე აღნიშნავს—დილილა ძველად რომელიდაც საკრავს ერქვაო.

მთელ ამ სურათში, ამ ჩარჩოში ისე ბუნებრივად ზის გოგოლას პორტრეტი, თითქოს ისიც შირაქის მინდვრის ყვავილი იყოს. ეს პორტრეტი სულ უფრო და უფრო ივსებ-ფერებათ, როცა მას კომკავშირის ყრილობის ტრიბუნაზე ვხედავთ, მერე, როცა მისი გულის დარდს ვეცნობით, ლევანის წერილი რომ აღარ მოდის ფრონტიდან, როცა სამუშაოდ მიდის მინდორში.

უფრო ძლიერი და კოლორიტულია დედის სახე, ქართველი ქალის სახე, ეს ანუკაა, ზაქარია ნადიბაიძის მეუღლე. ძალზე ბუნებრივია და უშუალოა ის ქვეყნის სიყვარულშიც, შვილების სიყვარულშიც, თავის იმ დარდსა და ვარამშიც, რაც ომმა მოუტანა ჩვენს ქვეყანას.

ახლა ორიოდ სიტყვა იმის შესახებ, რაც მე არ მომეწონა ამ წიგნში. კარგია სურათი გედიქის ხევზე, კარგია, რომ მამა უცებ შეატყობს — ლევანი არა მღერის და ეტყობა გულზე რაღაც დარდი მოსჭიდებიაო, მაგრამ, ცოტა არ იყოს, ყალბ შტრიხად ჩანს მამის რეპლიკა: „იმ გოგომ ხომ არ მოიკიდა შენი ცოდვაო“. საქმე ის არის, რომ აქ დარღვეულია რაღაც ბუნებრივი დისტანცია მოხუცსა და ახალგაზრდას შორის, მამასა და შვილს შორის, მეტად უცებ ამოიციო ზაქარიამ შვილის გულის იდუმალი თრთოლვა, იმ დროს, როცა ჯერ ბიჭმაც არაფერი იცის.

სასიცოცხლო პათოსი აკლია საფრონტო სურათებს, გარდა იმ სურათებისა, სადაც საველე ჰოსპიტალია აწერილი.

ახლა ცალკეული დეტალების შესახებ. მესამე თავში „მონამგლენი“ ავტორი წერს — „გაბიდაური ძუძუმეყვალს წა-

ნოდო და ყანაში გაიშლართაო“. აქ მაყვალი უნდა იყოს, ხოლო ძუძუმაყვალა შირაქის ველზე არ იზრდება, ის უფრო მთის შეფენებაზე გვხვდება, ტყეებში, ნაყოფი ძუძუსავით წაგრძელებული აქვს და გემოთიც ოდნავ მარწყვს მოგვაგონებს; კანეთში, უფრო ხშირად, ალაზნის გაღმა, კავკასიონის კალთების დასაწყისში გვხვდება. ასევე არ ვარგა „მეხრე ბიჭები“, მეხრეები თავისთავად ბიჭები არიან.

ჩვენს წინაშე მხოლოდ რომანის პირველი ნაწილია. ეს კარგი დასაწყისია. მასში უკვე ჩანს ჩვენი დღეები ისევე ნათლად და მკაფიოდ, როგორც ამ საუკუნის ოცდაათიანი წლები გამოჩნდა იმავე ავტორის „კოლხეთის ცისკარში“.

ნიკოლოზ ტიხონოვი

ნიკოლოზ ტიხონოვს თავის „ლენინგრადულ მოთხრობებში“ აღწერილი აქვს, თუ როგორ ესტუმრა იგი ომის წლებში, ალყაშემორტყმულ ლენინგრადში, ვასილიევის კუნძულზე ნიკოლოზ კოროლიოვს, ახალგაზრდა მეცნიერ-მუშაკს, აღმოსავლური ლიტერატურის სპეციალისტს, რომელსაც ომმა წყნარი კაბინეტი სანგრებზე გააცვლევინა და ლეიტენანტის მაზარა ჩააცვა. ლენინგრადი საშინელ განსაცდელში იყო, ჰიტლერის დივიზიები გაცოფებით აწყდებოდნენ მის კედლებს, ქვეყანას მოწყვეტილი ქალაქი შიმშილობდა, სიცივით ითოშებოდა, მაგრამ ქედს არ იხრიდა, მამაცურად უმკლავდებოდა მტრის შემოტევებს, გააფთრებულ საჰაერო და საარტილერიო თავდასხმებს. დაჭრილი იყო თვითონ კოროლიოვიც, თავი ბინტითა ჰქონდა შეხვეული... ციოდა მის ოთახშიც, და მასპინძელი ძველ ჟურნალებსა ჰყრიდა ღუმელში, რათა ჩაი აედულებინა.

სწორედ იმ დღეს ერმიტაჟის გაყინულ დარბაზში აღნიშნეს ლენინგრადელებმა ნიზამის იუბილე. და აი ახლა, საღამოთი, სტუმარიცა და მასპინძელიც ისევ დიდ განჯელ პოეტზე საუბრობდნენ.

„ — ნიზამი ცხოვრობდა საშინელებათა და სისხლის წვიმების საუკუნეში, — წარმოსთქვა კოროლიოვმა, დაჩუმდა და შემდეგ გამკრთალებული ღიმილით დაუმატა, — ისე, როგორც ჩვენ... მაგრამ მას არასოდეს ექვი არ შეჰპარვია თავის ხალხის ძალაში, მის მკაცრ სიმართლეში...“

— ისე როგორც ჩვენ, — ვუთხარი მე.

— ნიზამიმ იცოდა, — განაგრძობდა კოროლიოვი, — რომ

არა მრისხანე ჯალათს, არამედ კეთილ ადამიანს მიჰყავს წინ ქვეყანა. გაგიგონიათ თქვენ რამე სასანიდთა მეფე ანუშირვანზე?

მე არაფერი არ შემეძლო მეთქვა ამ ადამიანის შესახებ.

— ჰოდა, აი სწორედ მასზე მოგვითხრობს ნიზამი თავის „საიდუმლოებათა საგანძურში“, — განაგრძობდა კოროლიოვი, — ერთხელ ანუშირვანი, კაცი უწყალო და მახობრი ქვეყანათა, თურჰმე ისე გაიტაცა ნადირობამ, რომ ჩამოსცილდა თავის ამაღას. მას მარტო ერთი ვეზირი-ლა ახლდა თან. მეფე და ვეზირი უეცრად დანგრეულ სოფელს წააწყდნენ... ირგვლივ ყველაფერი გაეპარტახებინათ, ჩანდა მარტო ჩამონგრეული სახლები და კაცის ჰაქანებაც კი არსად იყო. ერთ დანგრეულ კედელზე მეფემ და ვეზირმა ორი ბუღაინახეს, რაღაცაზე რომ ესაუბრებოდნენ ერთიმეორეს. ბუღა ყვირილმა. ავბედითად რომ ისმოდა ამ ნანგრევებში, შეაკრთო სასანიდთა მეფე. „ეს ბუღები რას ამბობენო?“ — ჰკითხა მან ვეზირს. ვეზირს ესმოდა ფრინველთა ენა. მან სთქვა, რომ ერთი ბუღაინახე ქალიშვილს ათხოვებს მეორეზე და საფასურად თხოულობს ამ დანგრეულ სოფელს და კიდევ ორ სოფელს ამავე მიდამოებში. მეორე ბუღა უპასუხებს, რომ სიამოვნებით მისცემს ამ სოფლებს, რადგანაც ვიდრე ანუშირვანი ცოცხალია, ხალხი მონობასა და სიღატაკეში იქნება და ამ სოფელს ასობით ახლად დანგრეულ სოფლებს დაეუმატებო. ასე გადაუთარგმნა ვეზირმა. ნიზამმა მოგვითხრო იმ წყევლიადზე, იმ დანაცრებულ ნანგრევებზე, და მწარედ წამოიძახა: „დაჩუმიდი, ნიზამი! შეწყვიტე მოთხრობაც... გული სიხალშია განბანილი“.

კოროლიოვი დაჩუმიდა, შემდეგ გაჰხედა ნევას. მას თხელი ნისლი გადაჰფარებოდა. ნისლში ჩანდნენ გემების ანძები და მილები. მან სთქვა:

— ახალი ანუშირვანი უფრო საშიშია. მას უნდა, რომ ნანგრევებად აქციოს მთელი რუსეთი, მთელი მსოფლიო. რატომ არა აქვს ჩვენს ხელოვნებას იმდენი ძალა, რომ აღწეროს ეს ურჩხული ისე, როგორც აღწერდა ნიზამი თავისი დროის ურჩხულებს? თქვენ ლაპარაკობდით დღევანდელ

ეპოსზე, მაგრამ ის ჯერ არა ჩანს, ეს კი ძალზე სამწუხაროა...

— მაგრამ ის გამოჩნდება, — ვუთხარი მე, — მოვა დრო და ჰიტლერსაც, მისი კაცთმოძულე ხროვასაც მრისხანედ შეაჩვენებენ დიდი პოეტები და მხატვრები... ქვეყანა კვლავ დიდხანს წყევლა-კრულვით მოიგონებს ამ ჭალათს ჭალათთა შორის, ამ ახალ ანუშირვანს... და შემდეგ ისიც დაავიწყდებათ, როგორც ჩვენ დაგვავიწყდა ეს სასანიდთა მეფე.

— მე თქვენ წაგიკითხავთ ლექსს ირანულ ენაზე. ამ ენაზე: წერდა ნიზამი! — მითხრა კოროლიოვმა.

— წაიკითხეთ, მაგრამ მე ვერაფერს ვერ გავიგებ... — ვუპასუხე მე.

— მე თქვენ გადაგითარგმნით“...

და აი კოროლიოვი თავის სახელოვან სტუმარს, პოეტ ტიხონოვს უკითხავს ლექსს, რომელშიაც მას აუწერია ბრძოლა ქალაქ გატჩინასთან.

„ — მე ავწერე ბრძოლა გატჩინასთან, სადაც დამჭრეს... გატჩინა იწვოდა ჩემს თვალწინ, — წარმოსთქვა კოროლიოვმა.

— თქვენ ასე ძლიერ გიყვარდათ ეს ქალაქი? — ვკითხე მე, როცა მისი ლექსი მოვისმინე.

— მე ამ ქალაქში დავიბადე, — მიპასუხა მან, — თქვენ მეტყვიით, რომ არის ქვეყნად უფრო ლამაზი ქალაქებიც. მაგრამ მე თქვენ გიპასუხებთ ნიზამის სიტყვებით. ის ამბობდა, რომ პოეტის ვაჟკაცობა — სიყვარულშიაო. ამ სიყვარულს მან მიუძღვნა თავისი უზარმაზარი პოემა, ლამაზი როგორც სიცოცხლე ლეილისა და მეჩუნისა. სტრიქონები ამ პოემისაო, — ამბობდა ის, — წავლენ ყველა ქვეყანაში, სადაც არიან ადამიანები, ვისაც სიყვარული სწამს. ასე მოვიდნენ ეს სტრიქონები ჩვენს ქვეყანაშიც. როგორი იყო ლეილი? ნუთუ ნამდვილად ის ასე ლამაზი იყო? დიდმა საადიმ შესანიშნავად უპასუხა ამაზე. მან დასწერა: თურმე მეფის ყურამდე მიაღწია ამბავმა, რა გაგიყვებით უყვარდა მეჩუნს ვიღაც ქალიშვილი, სახელად ლეილი. და განიზრახა მეფემ შეეხედა ლეილის სილამაზისათვის; მოუყვანეს ქალიშვილი, შეჰხედა მას მეფემ და არარაობად მოეჩვენა, მისი ჰარამხანის უკანასკ-

ნელი მხევალი აჯობებდა მას სილამაზით. გაიგო ეს ამბავი მეჯ-
ნუნმა და სთქვა: „ო, მეფეო, ლეილის სილამაზეს მხოლოდ
მაშინ დაინახავ, როცა მას მეჯნუნის თვალებით შეჰხედავ“.

და შემდეგ კოროლიოვმა დასძინა:

— მეც ვიბრძოდი ჩემი სიყვარულისათვის... და მე კვლავ
ვიძიებ შურს მისთვის.

მან გაიხედა ფანჯარაში, ცაზე დაბლა მიცურავდნენ მძიმე
ღრუბლები, ჩანდა უზარმაზარი ისაკის ტაძარი, შვად აღმარ-
თულიყვინენ გემების ანძები და მიწები.

მე, ამ ჩაბნელებულ ოთახში გავიგე - ვიწამს, რომ ჩვენ
ყველანი შეპყრობილნი ვყევართ დიდ სიყვარულს, რომლის
დასაცავად არ დავინანებთ არაფერს, თვით სიცოცხლესაც. ეს
გაგვახსენა ჩვენ დღეს შორიდან მოსულმა სტუმარმა — მო-
ხუცმა ნიზამიმ. ის მოვიდა ჩვენს ქალაქში, როცა აქ ბრძო-
ლის ქარცეცხლი ენთო, და ჩვენ შევხვდით მას როგორც მე-
გობარს, მოკავშირესა და თანამებრძოლს.

და ჩვენ დავლიეთ მისი შესანდობარი, როგორც სვამენ
მიცვალებულთათვის აღმოსავლეთში; ჩვენ დავლიეთ ის მკი-
რეოდენი არაყი, რომელიც სადღაც ეშოვნა კოროლიოვს; ჩვენ
დავლიეთ ნიზამის სადღეგრძელო, მეჯნუნის უკვდავი თვა-
ლების სადღეგრძელო“.

ამ უბრალო ამბავში ისმის არა მარტო სუნთქვა იმ დღე-
ების ლენინგრადისა, აქ ჩანს თვითონ ტიხონოვიც — პოეტი
სიცოცხლისა და სილამაზისა, ხალხთა ნშვიდობისა და თავის-
უფლებისა, რომელიც მზად არის ამ სიყვარულისათვის სა-
კუთარი სიცოცხლეც გასწიროს. ალყაშემორტყმულ, ჩაბნე-
ლებულ ქალაქში, გაყინულ ოთახში ის იხსენებს მეჯნუნის
სიყვარულით ანთებულ უკვდავ თვალებს და მას თითქოს
აღარა სცივა, მკითხველის გულიც გამთბარია იმ დიდი სიყ-
ვარულით, რომლითაც უყვარდა მეჯნუნს თავისი ლეილი,
ნიკოლოზ კოროლიოვს — თავისი პატარა გატჩინა, როგორც
ყოველ კაცს უყვარს თავისი სატრფო, თავისი სოფელი და
ქალაქი, სადაც ის დაიბადა და სადაც მას მამა-პაპათა საფ-
ლავები, იმათი კუბოს ფიცარი ეგულემა.

როგორი მართლაც ვაჟკაცური ბიოგრაფია აქვს ტიხო-

ნოეს, როგორც პოეტსაც და როგორც მოქალაქესაც. სამოქალაქო ომის მრისხანე წლებში მას წითელარმიელის მაზარა აცვია და პეტროგრადის მისადგომებს იცავს, თეთრფინელებთან ომის დროს — ის კარელიის ყელზეა და ჯარისკაცებთან ერთად იზიარებს საფრონტო ცხოვრების ყველა სიძნელესა და განსაცდელს, ხოლო სამამულო ომის დროს ის არ მოჰშორებია თავის საყვარელ ლენინგრადს და მისი ლექსები, მისი მოთხრობები, — ეს არის უბრწყინვალესი ფურცლები საბჭოთა ხალხის ბრძოლისა და გამარჯვების მატთანისა.

ნ. ტახტონოვის შესანიშნავ პოეტურ ქმნილებებში ისმის ხმა ჩვენი მშფოთვარე და დაუცხრომელი საუკუნისა, მათში ისტორიის ძლევამოსილი ნაბიჯების ხმა ისმის — ეს ითქმის როგორც მისი ადრინდელი წიგნების — „ორდასა“ და „ბრავას“ შესახებ, სადაც განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევდნენ „პერეკობი“, „დუხერტირი“, „ბალადა ლურსმნებზე“, „სიმღერა შვებულებაში წასულ ჯარისკაცზე“, ისე მომდევნო ნაწარმოებებზე, რომლებშიაც პოეტი უმღერის სოციალისტურ საწმინდობას. ვის დაავიწყდება მისი „ლაპარაკობს ომი“, დაწერილი როგორც ინტერმედია სერვანტესის „ნუმანსიასათვის“, მისი „კიროვი ჩვენთან არის“, სადაც როგორც ფერწერულ ტილოზე, ასახულია ომის წლების ლენინგრადი; ვის დაავიწყდება მისი „სიტყვა ოცდარვა გვარდიელზე“ — უკვდავი ჰიმნი პანფილოველთა გმირობისადმი, ვის დაავიწყდება მისი „სადღეგრძელო“, რომელშიაც გამოთქმულია პოეტის უღრმესი სიყვარული სამშობლოსადმი. ამ ლექსში ვკითხულობთ:

„ჩვენ მტკიცენი ვართ... არც დავიღლებით,
და ჩვენთვის ძილიც ჯერ აღრე არის,
აბა, აავსეთ ისევ კიჟები,
ვსტკეათ სადღეგრძელო სამშობლო მხარისს...“

დიდება იმათ, ვინც უბედობას
გადაუქეტა აქ გზები მარად,
დიდება ხალხთა დიდ მეგობრობას,
ჩვენს გაბრწყინებულ სოფელს და ქალაქს!

ეს გაუმარჯოს იმ ნორჩ ქალაქებს,
უდაბნოში რომ აღმართება,
მოსკოვის კოშკებს, ძველ ნაამაგვეს,
თბილისის ახალ კედელთა წყებას!
დე, სიხარულმა აანთოს გული,
იმ სიხარულმა ჩვენ რომ გვაბრწყინებს,
ლენინგრაღზეა აწ სიტყვა თქმული,
დიდება ნევის ლამაზ ნაპირებს.

ეს გაუმარჯოს პოლარულ კარავს,
საბჭოთა ქვეყნის ცასა და მიწას,
სამხრეთის ზღვების ღელვას და ძალას.
ლამითაც რომ კჭუხს, იმ ქალადიდსაც;
ყველა ქალაქსა და ყველა სოფელს,
რომ ავაშენეთ ჩვენი ხელებით,
თურქმენულ ვარდებს, მიწას მათს მშობელს,
მე ღღეს აქედან ველდევგრძელები“...

ნიკოლოზ ტიხონოვს სამართლიანად ეძახიან მშვიდობის მსოფლიო არმიის დაუცხრომელ ჯარისკაცს. იგი ეკუთვნის კაცობრიობის იმ საუკეთესო ადამიანების რიცხვს, რომელნიც მთელ თავიანთ სულის სიძლიერეს, მთელ ბუმბერაზულ ენერჯიას ახმარებენ საქვეყნო მშვიდობის განმტკიცების საქმეს. ის, როგორც უბრწყინვალესი პოეტი, როგორც ჰუმანისტი და მგზნებარე პატრიოტი საბჭოთა საშობლოსი, — მუდამ მხნედ დგას თავის სახელოვან პოსტზე.

მშვიდობისათვის ბრძოლის ფრონტი — ვრცელი და უზარმაზარია, ის გადის მსოფლიოს ყველა ქალაქსა და სოფელზე... ამიტომაც არის, რომ მშვიდობის დაუცხრომელი ჯარისკაცი მუდამ „ლაშქრობაშია“, მას დაუსრულებლად უხდება მოგზაურობა მსოფლიოს ერთი მატერიკიდან მეორეზე, მას ვხედავთ ყველგან, ყველა საშვიდობო კონგრესის ტრიბუნაზე, ყველა ქალაქში, სადაც ადამიანები ხმას იმაღლებენ ომისა და იმპერიალიზმის წინააღმდეგ. მას ვხედავთ ზან იანძის ნაპირებზე, ზან მცხუნვარე ინდონეზიაში, ზან ევროპის ახმაურებულ ქალაქებში... ყველგან გაისმის მისი მგზნებარე ხმა, ცეცხლოვანი მოწოდება, მიმართული ყოველივე იმის დასაცავად, რაც წმიდათაწმინდა გააჩნია კაცობრიობას.

ცნობილია, რომ ამ ქვეყნად სიყვარულის დაღას მარტო-ოდენ სიყვარულით იხდიან. ამიტომ უყვარს საქართველოში დიდსა და პატარას ეს გამოჩენილი რუსი პოეტი. თავის მხრივ ტიხონოვიც რაღაც უნაზესი გატაცებით არის შეყვარებული ჩვენს ალაზანსა და საგურამოზე, ჩვენს თბილისზე და წინანდალზე, ჩვენს ქალადიდზე და ბათუმზე. ეს სახელები მის ლექსებში წარმოითქმებიან რაღაც გულის თრთოლვით, შინაგანი მღელვარებით. ამიტომ ამბობს ის თავის ლექსში „გომბორი“: „აქ ყველაფერი ჩემთვის ნაცნობია, თითქოს აქ დავიბადეო“. მისთვის ალაზანი მარტო მდინარე კი არ არის, გულის ნაწილია, ჩაუქრობელი სიყვარულია, „ქალარა, როგორც ზღაპარი და მუდამ ნორჩი და ახალი, როგორც სიმღერა“. დაუვიწყარია მისი „ცისარტყელა საგურამოში“, „ღამის ზეიმი ალავერდში“, მისი „მონადირე“, მისი „მოფერი“, დაწერილი ძლიერი და წარუშლელი ფერადებით.

მთელი ეს ლექსები განმსჭვალულია ხალხთა მეგობრობის უკვდავი გრძნობით.

ფასდაუდებელი ღვაწლი მიუძღვის ნიკოლოზ ტიხონოვს ქართული მწერლობის წინაშე. მან, როგორც მთარგმნელმა, გააცნო რუს მკითხველს ქართული საბჭოთა პოეზიის საუკეთესო ნიმუშები. ის დაუღალავად, მთელი სიყვარულით ზრუნავს ქართული კულტურის წინსვლისა და აყვავებისათვის. ის არის უახლოესი, განუყრელი მეგობარი ჩვენი პოეტებისა და პროზაიკოსებისა. აი რას ამბობს ნ. ტიხონოვი ქართული საბჭოთა პოეზიის შესახებ:

„ქართული საბჭოთა ლიტერატურა, მთელი საბჭოთა კავშირის ლიტერატურასთან ერთად, ვითარდება ერთი მთლიანი პროცესის, მთლიანი მდინარეების სახით. ქართულ მწერლობას, კერძოდ პოეზიას დიდი ძალა აქვს. მე თვითონ პოეტი ვარ და შემეძლია გითხრათ, რომ ქართული პოეზია თავის გავლენას ახდენდა რუსულ საბჭოთა პოეზიაზე, შესაძლებელია სხვა ერის პოეზიაზეც. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან ჩვენ ერთი-მეორისაგან ესწავლობთ და ერთი საერთო ცხოვრებით ვცხოვრობთ“.

ვარდების ქვეყანაში

ბულგარელები და ქართველები ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში იცნობდნენ ერთიმეორეს. ბულგარეთის სამხრეთ დასავლეთში, როდოპის მთებში, იმ ულამაზეს მიდამოებში, რომლებიც ესოდენ წარმტაცად აღწერა თავის ლექსში დიდმა ბულგარელმა პოეტმა და ბელეტრისტმა ივან ვაზოვმა, იმ მთებში, სადაც, პოეტის თქმით, შფოთვით დაძრწის ქარიშხალი და მათაა კალთებზე ოდნავ მოსჩანან ბილიკები, ოდესღაც, მეთერთმეტე საუკუნის ოთხმოციან წლებში ქართველმა კაცმა გრიგოლ ბაკურიანისძემ დააარსა მონასტერი. გრიგოლი ტაოელ ერისთავთ-ერისთავის შვილი ყოფილა. მის მიერ აგებული მონასტერი ახლაც დგას ბულგარეთში, როდოპის მთებში, იმ ხევზე, რომელიც ასენოვგრადზე (სტანიმაკა) ჩამოდის. მონასტერი დაშორებულია პლოვდივიდან ოცდაათი კილომეტრით, ხოლო ასენოვგრადიდან ათი კილომეტრით¹. ძველი ხელოვნების შესანიშნავი მცოდნის ვ. ნ. ლაზარევის ცნობით, ამ მონასტრის ერთ-ერთ ფრესკაზე უკანასკნელ ხანებში აღმოჩენილი წარწერა მოწმობს, რომ მთელი დეკორატიული ანსამბლი მოუხატავს ქართველ მხატვარს იოანე ივეროპულს². როგორც ვ. ლაზარევი, ისე აკაკი შანიძე, რომელმაც თვითონ მოიარა ეს მიდამოები, აღნიშნავენ, რომ აქ, კლდის ნიშში დახატული არიან გრიგოლ ბაკურიანისძე და

¹ იხ. ა. შანიძე — „სამეცნიერო ექსპედიცია ბულგარეთში და მისი შედეგები“, გაზეთი „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1949 წელი, № 21.

² В. И. Лазарев — История Византийской Живописи, т. I, с. 137, Москва, 1947 г.

მისი ძმა. აქ, პეტრიწონში (ახლა მას ბაჩკოვოს ეძახიან) მიი-
ლო განათლება მეთორბეტე საუკუნის ქართველმა ფილოსო-
ფოსმა იოანე პეტრიწმა; უფრო გვიან, მეოთხმეტე საუკუ-
ნის დასაწყისში, აქ ყოფილან ორი ტაოელი ქართველი—ათა-
ნასი და ოქროპირი, რომელთაც ღვთისმშობლის ხატი მოუ-
ქედინებიათ. ერთი სიტყვით, ბულგარეთში შორეულ წარ-
სულში მოღვაწეობდნენ ქართველი ფილოსოფოსები, სასუ-
ლიერო პირნი და ხელოვნების მუშაეები, რომელთაც წარმო-
უდგენელია ახლო მეგობრობა არა ჰქონოდათ იმ დროის ბულ-
გარეთის განსწავლულ ადამიანებთან. ხანგრძლივმა და მკაც-
რმა, ქარიშხლიანმა საუკუნეებმა წარსულის არა ერთი დო-
კუმენტი შეიწირეს და გაანადგურეს და დღეს ჩვენ შესაძ-
ლებლობა აღარ გვაქვს იმ ეპოქის კულტურულ ურთიერთო-
ბათა უფრო ზუსტი სურათი აღვადგინოთ.

ბულგარეთის ისტორია ძალიან ჩამოჰგავს საქართველოს
ისტორიას. ამ ქვეყნებს საერთო ბედი ჰქონდათ და მტერიც
მუდამ ერთი ჰყავდათ: მე-11 საუკუნის დასაწყისში, 1018
წელს, როცა ბიზანტიის იმპერატორმა ბასილიმ, იმ დამპყრო-
ბელმა, რომელაც ისტორიაში დარჩა „ბულგართა მმუსკრე-
ლის“ ტიტულით და რომელსაც ბულგარელებმა უფრო ზუს-
ტი სახელი გამოუძებნეს — „ძალი“ უწოდეს, — როცა ამ
ბასილიმ მოსპო პირველი ბულგარული სამეფო, სწორედ ამ
ხანებში ქართველებმა ბაგრატ მესამე კურაპალატის ძის, გი-
ორგი პირველის მეთაურობით ბრძოლა დაუწყეს ბიზანტიას
და აღრე მისგან შიტაცებული ბასიანის პროვინცია უკანვე და-
იბრუნეს. როცა ბასილი კეისარმა ბულგარელები დაამარცხა,
შემდეგ საქართველოსაკენ წამოვიდა სალაშქროდ. ერთი
სიტყვით, ბულგარელი და ქართველი ვაჟკაცების ხმალი სა-
ერთო მტრის წინააღმდეგ საბრძოლველად იყო მიმართული,
ისინი არ ურიგდებოდნენ ბიზანტიელ დამპყრობლებს. ბიზან-
ტიის იმპერია — ეს ნამდვილი კოსმოპოლიტური სახელმწი-
ფო — იმ დროის ხალხთა საპყრობილე იყო; ბიზანტიელმა
ფეოდალებმა ბულგარეთში უმკაცრესი რეჟიმი დაამყარეს.
ქვეყანა მწარედ გმინავდა ბიზანტიელ საერო და სასულიე-
რო ფეოდალთა მიძივე უღელქვეშ. სლავი ხალხების, კერძოდ,

ბულგარელების არა ერთგვის აჯანყებამ ბოლოს თავისი შედეგი გამოიღო და მე-12 საუკუნის დამდეგისათვის ბულგარეთი ისევ თავისუფალი სახელმწიფო გახდა.

მომდევნო საუკუნეებში ბულგარეთს ახალი უბედურება დაატყდა თავს. მე-14 საუკუნის ნახევრიდან ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე ცეცხლითა და მახვილით შეიჭრა ახალი აგრესორი, ათასგზის უფრო უხეში და ბარბაროსი მტაცებელი. ესენი იყვნენ თურქი-ოსმალოები. ესეც საერთო მტერი იყო, რომელიც მიწისპირისაგან ალგვით ემუქრებოდა, როგორც ბალკანეთის ქვეყნებს, ისე სომხეთსა და საქართველოს. სწორედ იმ ხანებში, როცა თემურ ლენგის ურდოები მეოთხეჯერ შემოიჭრენ საქართველოში და სისხლით მორწყეს ჩვენი სანშობლო, მე-14 საუკუნის ბოლო წლებში, საქართველოდან მოშორებით, შავი ზღვის გადაღმა. ბალკანეთის ველებზე მოხდა მეორე ისტორიული ტრაგედია: თურქებმა დაიპყრეს ბულგარეთი. მას შემდეგ თითქმის ხუთი საუკუნის განმავლობაში თურქები დათარეშობდნენ ბულგარეთის მიწა-წყალზე და ამ ძველ სლავურ მიწას დაპყრობლები უკვე საკუთარ ტერიტორიად სთვლიდნენ, ამ მიწა-წყლის ნამდვილ პატრონს — ბულგარეთის ხალხს კი სრულ განადგურებას, მოსპობას უქადდნენ.

თურქთა ბატონობის თითქმის ხუთი საუკუნე, 1393 წლიდან, როცა თურქებმა ბულგარეთის დედაქალაქი ტარნოვო აიღეს, 1878 წლამდე, როცა რუსმა ჯარისკაცებმა განდევნეს თურქები ბულგარეთის მიწა-წყლიდან — ეს თითქმის ხუთი საუკუნე — ბულგარეთის ისტორიის ყველაზე მძიმე და შემადრწუნებელი ეპოქაა. მგზნებარე რევოლუციონერი, ბრწყინვალე პოეტი და პარტიზანი ხრისტო ბოტევი. რომელსაც გიორგი დიმიტროვმა „ბულგარეთის ნაციონალური გმირი“ უწოდა და რომელიც ბრძოლის ველზე განგმირა თურქთა მიერ მიგზავნილი ჩერქეზის ტყვიამ, 1871 წელს თავის წერილში — „ხალხის გუშინდელი, ახლანდელი და ზვალინდელი დღე“, — შემდეგნაირად ახასიათებდა თავისი ერის ისტორიას:

„ბნელი და სამწუხაროა ჩვენი ისტორია თურქთა შემო-

სვეიდან ჩვენს დღეებამდე, მძიმე და შემაშფოთებელია ცხოვრება ოდესღაც თავისუფალი ბულგარელი ხალხისა: მძინეა ბორკილები, დაჟანგებულნი სისხლისა და ცრემლები-საგან, ბორკილები, რომლებიც ბოქავენ ხალხის ხელსა და ფეხს, გონებასა და ნებისყოფას, ბორკილები, რომლებშიც აქამდე კვენისიან დედები და მამები, ძმები და დები, პაპები და შვილიშვილები. ბოროტმოქმედება, შეურაცხყოფა, სარზე ავება, სახრჩობელები, წამება, ციხეები, — და ბოლოს დალები და კირჯალები¹, ფანაორიტები და ჩორბაჯები², ჩერქეზები და თათრები — ერთი სიტყვით, ყოველგვარი ბოროტება, რომელიც შეუძლია გამოიგონოს მარტოოდენ ველურის ფანტაზიამ, ბოროტება, დაწყებული დამპყრობელი მურადიდან თურქ რეფორმატორ აზისამდე³ — აი ასეთია ჩვენი ისტორიის ფურცლები, ჩვენი გუშინდელი დღე. სისხლიანი ფურცლებია! შემადრწუნებელი წარსულია! მაგრამ დღეს განა ასეთსავე საშინელ ტანჯვას არ განვიცდით, განა იგივე უღელი არ გვადგას, განა იგივე ბორკილები არ გვაძევს?⁴

და შემდეგ. იმავე წერილში ხრისტო ბოტევი ამბობდა, რომ მიუხედავად ამ საშინელი ძალადობისა, ამ ტანჯვისა, რომელიც ქვასაც კი დაადნობდა — ბულგარელი ხალხი მტრებმა მაინც ვერ გასტეხეს, ის კვლავ ინარჩუნებდა შინაგან სულიერ ძალას. ბულგარელი გლეხი, — ამბობდა ბოტევი, — ჩაიკეტება ხოლმე თავის სახლში, რომ მტარვალს ერთი წუთით მაინც თვალი მოარიდოს და აღარ უცქიროს, ჩაიკეტება თავის სახლში და მღერის არა მოსაწყენ ბიზანტიურ ლიტურგიას. არამედ თავის ელეგიურ იუნაკურ⁴ სიმღერას, და როცა ბარბაროსი მიუხტება და ხელყოფს მისი ოჯახის სიწმინდეს, წაუბილწავს კერას, ბულგარელი სტოვებს გუთანსა და ნამგალს, ხელში თოფსა და ხმალს იღებს და სტარაია პლანინას მთებისაკენ მიეშურება, რათა შური იძიოს

¹ დალები და კირჯალები — ყაჩაღები (თურქული სიტყვებია).

² ფანაორიტი — ბერძნული სამღვდლოების წარმომადგენელი; ჩორბაჯი — ბულგარელი მემამულე.

³ მურადი და აზისი — თურქეთის სულთნები იყვნენ.

⁴ იუნაკი — გმირი.

თურქებსა და ჩორბაჯებზე შეურაცხყოფისათვის. დაიბრუნოს წართმეული დოვლათი, დაიკვას სოფელი. „ბულგარელი ხალხი — წერდა ბოტევი, — ახლა, განთიადის წინ ხმას გვაწვდის თავისი სახლის ზღურბლიდან: სულთათნას უმღერის თურქეთსა და მონობას, თავის საძულველ, ბნელ წარსულს, თავის მძიმე, მწარე აწმყოს, რომელსაც ის მალე ადვილად დაივიწყებს და ხმამაღლა იძახის: მომავალი ჩემიაო“¹.

ხრისტო ბოტევი ამ სტრიქონებს მართლაც განთიადის წინ წერდა: მე-19 საუკუნის 50 — 70-იანი წლები ბულგარეთის ისტორიაში სოციალური და ნაციონალური თავისუფლების მოპოვებისათვის გაჩაღებული მძაფრი ბრძოლების წლები იყო. ხალხი იმ ხანებში უკვე აღსდგა თურქი დამპყრობლებისა და შინაური მტრების — ჩორბაჯების წინააღმდეგ საბრძოლველად. ამ ბრძოლის მეზარახე იყო მოწინავე ბულგარული ინტელიგენცია.

ბულგარელი ხალხის ამ მეთაურთა შორის უპირველესი ადგილი ეჭირა ხრისტო ბოტევს, რომელმაც მეტად საინტერესო ცხოვრების გზა გაიარა. უკვე 20-22 წლის ქაბუკი ის სამშობლოდან განდევნილია, ბუქარესტში იმყოფება და ჯერჯერობით კალმით იბრძვის თურქი დამპყრობლებისა და მტაცებელი ჩორბაჯების ხელისუფლების დასამხობად; იმ ხანებში რევოლუციურად განწყობილი ბულგარელი ემიგრანტები რუმინეთში იყვნენ გახიზნულნი. აქ ჩამოაყალიბა ბოტევი ბულგარული ინტელიგენტების წრე. აქედან შესტრფოდნენ განდევნილი ბულგარელები თავიანთ სამშობლოს, რომელიც დუნაის გადაღმა გადაჭიმულიყო. ბულგარეთის მოწინავე ინტელიგენციის იმდროინდელ განწყობილებას შესანიშნავად გადმოგვცემს ივანე ვაზოვი თავის ლექსში „სად არის ბულგარეთი“, რომელშიც ვკითხულობთ: „თუ შემეკითხებიან, — სად დაინახე პირველად მზის სხავი, სად არის შენი სამშობლო მხარე, რომელიც სიცოცხლეზე მეტად გიყვარს. — მე ვუპასუხებ: იქ, სადაც ლურჯი დუნაი მოათამაშებს თავის ტალღებს, სადაც შავი ზღვა შფოთავს და ღრიალებს, სადაც

1. Христо Ботев, — Изъриваие, გვ. 140—151, მოსკოვი, 1948 წ.

ცაში აპრილან სტარაია პლანინას მთები, სადაც მარიცას მღორე წყალი ნელად მოღელავს... აი სად არის ჩემი ბულგარეთი, ჩემი დაჩაგრული სამშობლო. და სადაც არ უნდა ვაყო, ფიქრი მუდამ მისკენ მიფრინავს. იქ დავიბადე და ვინდა, რომ იმავე მიწას მივებარო, ოღონდ ისე მინდა მოვკვდე. რომ ის მაწა განთავსუფლებული ვნახო“. ღუნაის გადაღმა, სტარაია პლანინას მთებისაკენ, მარიცას ნაპირებისაკენ მიფრინავდა ხრისტო ბოტევის მგზნებარე, დაუცხრომელი ფიქრი და ოცნებაც. ამ ხანებში ბოტევი დაუცხრომელ მუშაობას ეწევა; ჯერ ისევე ადრე, 1871 წელს ის მისასაღმებელ დეპეშას უგზავნის პარიზის კომუნას და იმავე დროს აქვეყნებს ბულგარეთის კომუნის მანიფესტს, რომელსაც თვითონ ბოტევმა „ბულგარეთის კომუნის რწმენის სიმბოლო“ უწოდა. 1875 წელს ხრისტო ბოტევი დგება ბულგარეთის რევოლუციური ცენტრალური კომიტეტის სათავეში და ამზადებს შეიარაღებულ აჯანყებას. ბოტევმა ამ ხანებში ბუქარესტიდან დაუყოვნებლივ გაგზავნა საიმიერო მებრძოლები ბულგარეთში, რათა მათ ნიადაგი შეემზადებინათ და ხალხი დაერაზმათ. აჯანყება ერთდროულად უნდა დაწყებულიყო ტირნოვოში, სტარაია ზაგორაში და ტროიანში. ბოტევს დღე და ღამე არ ეძინა, იძენდა იარაღს, წრთენიდა და ამზადებდა მებრძოლებს. აჯანყების მასშტაბი ისე ფართოდ ჰქონდათ აღებული, რომ პარტიზანთა ერთ ჯგუფს სტამბოლშიც კი ჰგზავნიდნენ, რათა მტრის თავზარდასაცემად აჯანყების დღეებში ამ ქალაქისათვის ცეცხლი წაეკიდებინათ. სამწუხაროდ, ეს აჯანყება მარცხით დამთავრდა, მაგრამ ამან გული როდი გაუტეხა მამაც მეომარებს. ხრისტო ბოტევს იმედი მაინც არ დაუკარგავს. ახლა იგი მთელი გატაცებით მიეცა ლიტერატურულ მუშაობას და, როცა 1876 წელს ბულგარეთში აპრილის აჯანყება დაიწყო, ხრისტო ბოტევმა სასწრაფოდ შეკრიბა ორასი კაცისაგან შემდგარი პარტიზანული რაზმი, ხელთ იგდო ავსტრიული ხომალდი „რადეკი“ და მეომრები ღუნაის გადაღმა გადაიყვანა. როგორც კი დადგეს ფეხი სამშობლოს მიწაზე — ბოტევის მებრძოლებმა ააფრიალეს

თავისუფლების დროშა, რომელზედაც წარწერილი იყო სიტყვები: „თავისუფლება, ან სიკვდილი“. თურქების გაცოფებას საზღვარი არა ჰქონდა. ისინი ექსპედიციას ექსპედიციაზე ჰგზავნიდნენ ბოტევის რაზმის წინააღმდეგ. ბოტევის ბრძოლები ბულგარეთის ხალხის განმანათავისუფლებელი მოძრაობის დაუვიწყარი ეპიზოდია და სწორედ ამიტომ ამ ბრძოლის თემას არა ერთი ბულგარელი მწერალი გამოეხმაურა. კერძოდ ამ ბრძოლის ფინალზე მოგვითხრობს ივან ვაზოვის მოთხრობა „ბულგარელი ქალი“, რომელიც მშვენივრად თარგმნა ქართულ ენაზე ოთარ გვინჩიძემ.

1876 წლის 20 მაისს, გრაჩანის ბალკანებში, მთა ვოლთან, მძევნარე დამსჯელის ჯამბალახის მეთაურობით მოთარეშე ჩერქეზთა რაზმის ტყვიით განგირული დაეცა ხრისტო ბოტევი. ამ მწუხარე ამბის მაუწყებელი სტრიქონებით იწყებს თხრობას ივან ვაზოვი. მოთხრობაში მკვეთრი, პლასტიკური სახეებით არის გადმოცემული ზემოხსენებული ბრძოლის სურათები. მწერლის გამარჯვება ის არის, რომ მან ნათლად გვიჩვენა: სახელოვანი რევოლუციონერის სიკვდილმა როდო გასტეხა მებრძოლი ბულგარელი ხალხი, როდი დააყრევინა მის ფარ-ხმალი. ხალხის სულიერი გაუტეხელობა ვაზოვმა დაგვიხატა უბრალო მოხუცი დედაკაცის მაგალითზე; ეს გახლავთ მთავარი გმირი მოთხრობისა, მოხუცი ილიიცა; ამ მოთხრობაში ბულგარელი დედა დახატულია ისევე ბრწყინვალედ, როგორც ქართველის დედა ილია ჭავჭავაძის უკვდავ ქმნილებაში. ის როდი უშინდება დამპყრობლებს, როდი ჰვავს იმ ლაჩარ ბერებს, რომელნიც ისკორის ხევში, ჩერეპიშის მონასტერში შეფარებულან და შიშისაგან ვერხვის ფოთლებით კანკალებენ. არა! ბულგარელი ქალი მამაცია, ის თავს არა ხრის დამპყრობლის წინაშე. პირიქით, ეხმარება ტყედ გაქრილ პარტიზანს, როგორც თავის საყვარელ შვილს ვანსაცდელში დაეხმარებოდა. გაიხსენეთ სცენა ტყეში, მუხნარის სიღრმეში. რა მართალი ფერებით არის გადმოცემული დაქრილ პარტიზანზე ზრუნვით გართული მოხუცი! ამ მოთხრობაში მთელი ძალით სჩანს ვაზოვის ბრწყინვალე ბელეტრისტული ტალანტი, ძალა მწერლისა, რომელსაც შეუძლია

ვამოკვეთოს დაუვიწყარი სახე უბრალო ადამიანისა, იმ ადამიანისა, რომელიც თავის არსებაში განასახიერებს მთელი ერის უკეთილშობილეს თვისებებს.

ლუდმილ სტოიანოვი თავის წერილში „მოთხრობა ბულგარულ ლიტერატურაში“ აღნიშნავს: „თუ არ ჩავთვლით ბრასტო ბოტეცს, რომლის ფელეტონური პროზა საკმაო საფუძველს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ მისგან ბრწყინვალე ბელეტრისტი გამოვიდოდა, ბულგარული მოთხრობის პირველ და მნიშვნელოვან წარმომადგენლად ივანე ვაზოვი უნდა მივიჩნიოთ. ვაზოვი, რომელმაც თავისი შემოქმედებით შეაფასო ნახევარსაუკუნოვანი პერიოდი, პერიოდი პირველ მსოფლიო ომამდე, — ცოცხლობს ბულგარელი მკითხველის შეგნებაში, როგორც ფუძემდებელი ყველა ლიტერატურული ეპოქისა, მათ შორის მოთხრობისაც“.

ივან ვაზოვს ქართველი მკითხველი კარგად იცნობს. ჯერ კიდევ ნახევარი საუკუნის წინათ თედო სახოკიამ ქართულად თარგმნა მისი რომანი „დამონებულნი“, რომელიც ჯერ ქართულ ჟურნალ „მოამბეში“ (1898—1900 წლების ნომრები) დაიბეჭდა და მერე, 1900 წელს, ცალკე წიგნადაც გამოვიდა 600 ცალიანი ტირაჟით. 1900 წელს „დამონებულნის“ ქართული თარგმანის საუკეთესო ქალაქდზე დაბეჭდილი ეგზემპლარი, ძვირფას ყდაში ჩასმული თედო სახოკიამ პარიზიდან ბულგარეთში გაუგზავნა ივან ვაზოვს და თან შეატყობინა, თუ რა აღტაცებით კითხულობდა ქართველი მკითხველი მის წიგნს. ამის შემდეგ ივან ვაზოვს ინტერესი ქართველი ხალხისადმი, მისი კულტურისადმი კიდევ უფრო გაუძლიერდა, და როცა მას ხელში ჩაუვარდა პარიზში, პროფესორ ალექსანდრე ხახანაშვილის რედაქციით ფრანგულ ენაზე გამოსული წიგნი „საქართველო“, იგი გამოეხმაურა ამ წიგნს და სოფიაში, სტ. ბობჩევის რედაქტორობით გამოცემულ „ბულგარულ კრებულში“ მოათავსა წერილი საქართველოზე, რომელიც ასე მთავრდებოდა:

„საკემარისია თუნდაც ერთი თვალის გადავლება საქართველოს ისტორიისა, რომ მკითხველი გააოცოს ამ პატარა ერის დაუღალაობამ და მხნეობამ, იმ ერისამ, რომლის სი-

ცოცხლე იმთავითვე ბეწვზე ეკიდა და უკიდურეს პირობებში იყო ხოლმე. ქართველი ხალხი ოცი საუკუნის განმავლობაში ეომებოდა ურიცხვ მტერს, რომელიც ცეცხლითა და მახვილით მუსრს ავლებდა და ანაცარტუტებდა მთელს მხარეს, ხანდახან კაცი იფიქრებდა, გრიგალმა ეს ხალხი, ეს არის, პოლიტიკური ცის კიდურიდან გადააგდო, მაგრამ გაიხედავდით და ქართველი ერი მარად მებრძოლი და მარად ცოცხალი რჩებოდა; ამ ერს იმდენი უბედურება დაატყდა თავზე და მაინც დაიცვა თავისი ენა და ეროვნული თვითცნობიერება იმ დროს, როცა ბევრი იმაზე უძლიერესი სახელმწიფონი აზიისა თავიანთ ცივილიზაციასთან ერთად დედამიწის პირიდან აღიგავენ.

რომ წარმოიდგენთ ქართველი ერის ამ დაუღალაობას და გულგაუტეხელობას, მის დაუსრულებელ ბრძოლას, გული გეწვით მისთვის, პატავს სცემთ ამ ხალხს ისე, როგორც ჰატვისა სცემთ და სიმპატიით ეკიდებით ხოლმე ყოველ ერს — სიცოცხლითა და სულიერი სიძლიერით სავსეს; გიკვირთ, ეს ერი, მტკიცე, ვით სალი კლდე კავკასიონისა, სადაც ისტორიამ ის დაამკვიდრა, როგორ გადაურჩა აზიის უთვალავ ურდოთა სინხეცეს და უღმობელობას, გიკვირთ, მას შემდეგ როგორ მოახერხა კიდევ ცოცხალი დარჩენილიყო“.

ეს სიტყვები დასწერა დიდმა პატრიოტმა და ჰუმანისტმა, იმ ადამიანმა, რომელიც უღრმესი პატივისცემით იყო გამსჭვალული თავისუფლებისა და მშვიდობისათვის მებრძოლი ყველა ხალხისადმი. ამიტომ უძღვნა ესოდენ გულაბილი სტრიქონები ივან ვაზოვმა საქართველოს, რომლის ბედი მას თავისი მშობლიური ბულგარეთის ბედს აგონებდა. ვაზოვი ბულგარეთის ხალხის გმირული ბრძოლის მემკვიდრეა, მისი შემოქმედება ამ ხალხის ცხოვრების ნათელი სარკეა.

ელინ-პელინის (დიმიტრი ივანოვი) „ანდრეშკოსა“ და „ქარის წისქვილში“ ძველი ბულგარეთის სოციალური ვითარებისა და ყოფის კოლორიტული სურათებია გადმოცემული; ბულგარეთში ამ მწერალს „სოფლის შთაგონებულ მომღერალს“ უწოდებენ; და მართლაც ელინ-პელინმა შესანიშნავი სიწრფელით და სისადავით დაგვიხატა ბულგარული სო-

ფული, ბულგარეთის თვალწარმტაცი ბუნება. მან არა ერთ-
ჯნის ამხილა ის უსამართლობა, რომელიც სჩაგრავედა და
წელში სტეხდა ბულგარელ გლეხკაცობას.

მკითხველის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევენ მოთხ-
რობები თანამედროვე პროზაიკოსებისა, რომლებიც ჰქმნიან
ახალ ბულგარულ პროზას, ღირსეულად განაგრძობენ რა
ხრისტო ბოტევისა და ივან ვაზოვის კლასიკურ ტრადიციებს.

ბულგარეთის თანამედროვე მწერლებიდან ქართულ ენაზე
თარგმნილია ლუდმილ სტოიანოვი, კრისტიუ ბელევი, ანგელ
კარალიჩიევი, სტოიან დასკალოვი, გეორგი კარასლაოვი, მარ-
კო მარჩევესკი, ნიუო იავორსკი, ორლინ ვასილიევი და ზდრავ-
კო სრებროვი. თანამედროვე ბულგარელი მწერლების მოთხ-
რობებში ასახულია ხალხის გმირული ბრძოლა დამპყრობელ-
თა წინააღმდეგ. ამ მოთხრობებში ნათელი რეალისტური ფე-
რებით გამოკვეთილია ბულგარელ პარტიზანთა სახეები, სახე-
ები იმ ადამიანებისა, რომელნიც სიცოცხლის დაუზოგავად
იბრძოდნენ სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებ-
ლობისათვის, აქ ნაჩვენებია, თუ რა საშინელი იყო ის წლები,
როცა ბულგარეთის მიწა-წყალზე გერმანელი ფაშისტები
დათარეშობდნენ. ლუდმილ სტოიანოვის „დამბაჩასა და ვიო-
ლინოში“ და სტოიან დასკალოვის მოთხრობაში „გოშკო
დღესასწაულზე“ ნაჩვენებია ბულგარეთის ცხოვრება 1944
წლის 9 სექტემბრის შემდეგ, მას შემდეგ, რაც გმირულმა
საბჭოთა არმიამ თავისუფლება მოუტანა ბულგარეთის ხალხს.

ბულგარეთის ხალხმა უკანასკნელი წლების განმავ-
ლობაში, საბჭოთა კავშირის გამოცდილებაზე დაყრდნობით,
განახორციელა დიადი დემოკრატიული გარდაქმნები, რომელ-
თაც ბულგარეთი სოციალისტური მშენებლობის გზაზე გა-
მოიყვანეს. ბულგარეთის ხალხმა პირველად თავის ისტორია-
ში მოიპოვა და დაიმკვიდრა თავისუფალი და ბედნიერი ცხოვ-
რება; ახლა ბულგარელი ხალხი თავის სამშობლოს ფოლა-
დისა და ვარდების ქვეყანას უწოდებს. ბულგარეთის მწერალ-
თა კავშირის ორგანო „ლიტერატურენ ფრონტი“ ამას წინათ
აღნიშნავდა:

„დასაბამიდან ბულგარეთს ვარდების ქვეყანას უწოდებ-

დნენ; დიახ, ბულგარელ ხალხს უყვარს ყველაფერი ლამაზი, რაც კი ამშვენებს ცხოვრებას, მაგრამ საუკუნეების განმავლობაში ბულგარეთის ადამიანები როდი ტკებოდნენ თავისი ქვეყნის სილამაზით, ისინი როდი სწყვეტდნენ თოვლივით თეთრ ედელვანებს სტარაია პლანინას მთების კალთებზე. ამ ყვავილებს სწყვეტდნენ გაღმობხეწილი ტურისტები; ბულგარელები კი არ ტკებოდნენ საქვეყნოდ ცნობილი „ვარდების ველის“ ყვავილთა სურნელებით, არამედ ვარდის ზეთში მოგებული ფულით უცხოელი ავანტიურისტები მდიდრდებოდნენ. ამ პოეტურ სახელწოდებაში იფარებოდა მონობისა და შინაშინის საშინელი ტრაგედია“.

ბულგარელ ხალხს უყვარს სილამაზე, თავისუფლება, სწორედ ამიტომ „ვარდების ველთან“ დაკავშირებულია არა ერთი სახელოვანი ფურცელი მისი ბრძოლისა თავისუფლებისათვის. აქ, სტარაია პლანინას მაღალი მთების კალთებზე, იმ მთების კალთებზე, რომელიც „ვარდების ველს“ ჩრდილოეთის ქარებისაგან იცავს, ქალაქ კალოფერში ცხოვრობდა მგზნებარე პოეტი და თავგანწირული მებრძოლი ხრისტო ბოტევი; კალოფერის დასავლეთით მდებარე ქალაქი კარლოვო — სამშობლოა ბოტევის თანამებრძოლის. უშიშარი რევოლუციონერის ვასილ ლევსკისა; კარლოვოს ახლოს, ქალაქ სოპოტში ცხოვრობდა ბულგარელი კლასიკოსი ივან ვაზოვი.

ამ დიდ ადამიანთა სახელოვან ტრადიციებს ბულგარელი ხალხი თვალისჩინივით უფრთხილდება.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

1. განახლების მებაირახტრე	3
2. ჟამი სიცოცხლისა და ჟამი სიკვდილისა	22
3. გიორგი ლეონიძე.	36
4. მგზავრის პოეტური დღიური	97
5. ალიო მირცხულავა	107
6. ქართველი გუთნისდედა	135
7. ნ. ტიხონოვი	142
8. ვარდების ქვეყანაში	149

რედაქტორი რ. ორჯონიკიძე

მხატვარი ვ. აღიმბარაშვილი
მხატვრული რედაქტორი ჯ. ყავლაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი ვ. ხუციშვილი
კორექტორი ვ. კუპრაშვილი

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 14/VIII-59 წ..
ქალაქის ზომა 84×108¹/₃₂. ნაბეჭდი თაბახი 8,26.
საარტიცხოვო-საგამომცემლო თაბახი 7,26.
საავეტორო თაბახი 7,02.
უე 03375. ტირაჟი 5000 შუკვ. № 450.
ფასი 4 მან. 50 კაპ.

საქ. სსრ კულტურის სამინისტროს
მთავარბოლიგრაფგამომცემლობის 1-ლი სტამბა.
თბილისი, ორჯონიკიძის ქ. № 50.

1-я типография Главполиграфиздата
Министерства культуры Грузинской ССР.
Тбилиси. ул. Орджоникидзе, 50.